

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ**

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ**

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΕΥΘΥΝΗ:

Αλεξάνδρα Κορωναίου,

Αναπλ. Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

Χάρης Πρεπούδης, Ιωάννα Σιώτου, Άννα Τικταπανίδου

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Αγάπη Σκαντζή, Ελένη Παπαδημητρίου

«Ο ρόλος των πατέρων στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής-προσωπικής ζωής»

Συγγραφέας: **Αλεξάνδρα Κορωναίου**
*Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών
Επιστημών*

Επιμέλεια Έκδοσης: **Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου**

Σχεδιασμός-Παραγωγή: **Congress Line**
Σχήμα: 16,5x23,5 • **Σελίδες:** 148

Αθήνα, Μάρτιος 2007

ISBN: 978-960-89655-4-6

«Ισότιμοι σύντροφοι: Επανεξέταση του ρόλου των ανδρών στην εργασία και την ιδιωτική ζωή», στο πλαίσιο του 5ου Μεσοπρόθεσμου Κοινοτικού Πλαισίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (80%) και τη Γενική Γραμματεία Ισότητας (20%).

Το περιεχόμενο της παρούσας έκδοσης δεν αντικατοπτρίζει κατ' ανάγκη τη γνώμη ή τη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει καμία ευθύνη για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην έκδοση αυτή.

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)
Χαρ. Τρικούπη 51 & Βαλτετσίου, 106 81 Αθήνα
Τηλ.: 210 3898000, fax: 210 3898079
E-mail: kethi@kethi.gr, www.kethi.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ της Γενικής Γραμματέως Ισότητας, κ. Ευγενίας Τσουμάνη	9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ της Προέδρου του Κ.Ε.Θ.Ι., κ. Μερόπης Καλδή	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΜΕΡΟΣ Α΄	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	17
1.1. Η έννοια της πατρότητας	19
1.2. Ισότιμοι ρόλοι των γονέων και ανατροφή των παιδιών	21
1.3. Αρνητικές επιπτώσεις της «απουσίας» του πατέρα	22
1.4. Το ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο	22
1.5. Το ελληνικό πλαίσιο	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	27
2.1. Σύνοψη ιστορική αναδρομή	27
2.2. Νομοθετικές ρυθμίσεις για τη συμφιλίωση οικογένειας και εργασίας	28
2.2.1. Διευθέτηση χρόνου εργασίας και κοινωνική οργάνωση του χρόνου	28
2.2.2. Το νομοθετικό πλαίσιο γονικών αδειών	29
2.2.2.1. Άδεια λόγω ασθένειας μελών οικογένειας	29
2.2.2.2. Σχολική άδεια	29
2.2.2.3. Μονογονεϊκή άδεια	30
2.2.2.4. Άδεια τοκετού/Μητρότητας	30
2.2.2.5. Γονική άδεια ανατροφής	31

2.2.2.6. Άδεια απουσίας λόγω θηλασμού και φροντίδας παιδιού για τους πατέρες	31
2.2.2.7. Άδεια πατρότητας	32
2.2.2.8. Άδεια γέννησης παιδιού για τον πατέρα	32
2.2.2.9. Προγραμματισμός αδειών	32
2.3. Πρόσφατες ρυθμίσεις	33
2.4. Οι τελευταίες εξελίξεις	34
ΜΕΡΟΣ Β΄	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	45
2.1. Ερευνητικά εργαλεία	45
2.2. Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων της έρευνας	46
2.3. Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας	47
2.4. Το δείγμα της έρευνας	47
2.5. Περιορισμοί της έρευνας	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	63
3.1. Η συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών	63
3.2. Ανάλυση συγκεκριμένων ευθυνών που σχετίζονται με τη φροντίδα των παιδιών	66
3.3. Η σύγκρουση επαγγελματικού και πατρικού ρόλου	68
3.4. Η χρήση του οικογενειακού ελεύθερου χρόνου: Πηγές άγχους και πηγές ευχαρίστησης	70
3.4.1. Πηγές άγχους	70
3.4.2. Ευχάριστες στιγμές	72

3.5. Δραστηριότητες στον προσωπικό ελεύθερο χρόνο	74
3.6. Χρήση γονικών αδειών-Πολιτική των επιχειρήσεων	77
3.7. Απουσία για επαγγελματικούς λόγους	81
3.8. Κυριότερα εμπόδια στη διάθεση περισσότερου χρόνου στην οικογένεια	83
3.9. Αναπαραστάσεις της πατρότητας και της μητρότητας	84
3.10. Διαμόρφωση της ανδρικής ταυτότητας	85
3.11. Σύγκριση με την προηγούμενη γενιά πατέρων	86
3.12. Τα αποτελέσματα της κλίμακας του ερωτηματολογίου	89
3.13. Ο Φορέας Εργασίας ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων	94
3.14. Η Περιοχή ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων	99
3.15. Το Επάγγελμα ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων	102
3.16. Το Μορφωτικό Επίπεδο ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων	104

ΜΕΡΟΣ Γ΄	109
ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	

ΜΕΡΟΣ Δ΄	117
Η ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ	119
---	-----

1.1. Εισαγωγή-Σκοπός της έρευνας	119
1.2. Η σημερινή κατάσταση	120

1.3. Μεθοδολογία Έρευνας	120
1.4. Παράγοντες που εμποδίζουν τη συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές εργασίες και τη φροντίδα των παιδιών	121
1.4.1. Οικιακές εργασίες	122
1.4.2. Ελεύθερος Χρόνος	123
1.4.3. Ανάλυση των εννοιών «πατρότητα και μητρότητα»	124
1.4.4. Αυτοεκτίμηση-Αυτοχαρακτηρισμός των ανδρών ως πατέρων	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ	126
2.1. Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας	127
2.2. Χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων	127
2.3. Αποτελέσματα της έρευνας	128
2.4. Μελέτη περιπτώσεων	132
2.5. Συμπερασματικά	134
Βιβλιογραφικές αναφορές της έρευνας στην Ελλάδα	135
Προτεινόμενη Βιβλιογραφία	136
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	138

Πρόλογος της Γενικής Γραμματέως Ισότητας,

κ. Ευγενίας Τσουμάνη

Ο ρόλος του πατέρα στην εναρμόνιση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής είναι ένα βασικό ζήτημα για την επίτευξη της πλήρους και ουσιαστικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, ιδιαίτερα στον επαγγελματικό τομέα. Το ζήτημα αυτό πρέπει να προβληματίζει όχι μόνο την Πολιτεία, αλλά και τις επιχειρήσεις, τα ΜΜΕ, τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

Στη σημερινή κοινωνία ακόμη, λόγω βαθιά ριζωμένων αντιλήψεων και στερεοτύπων, οι γυναίκες είναι κυρίως επιφορτισμένες και υπεύθυνες για τη φροντίδα της οικογένειας, ενώ αντίθετα, οι άνδρες είναι υπεύθυνοι για την οικονομική ενίσχυσή της. Αυτή η πραγματικότητα καθώς και το χάσμα αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι οι κύριοι παράγοντες που εξαναγκάζουν τις γυναίκες να εγκαταλείπουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα ή να διακόπτουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Οι ρόλοι αυτοί πρέπει να εξισορροπηθούν. Η Πολιτεία εντείνει τις προσπάθειές της στη διαμόρφωση νέων πολιτικών, απαιτείται όμως η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, καθώς και της οικογένειας, προκειμένου να αλλάξουν δομές και συμπεριφορές και να αναπτυχθούν νέα μοντέλα συνεργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Η παρούσα μελέτη του Κ.Ε.Θ.Ι. αποτυπώνει την υφιστάμενη κατάσταση και σίγουρα αποτελεί σοβαρό εργαλείο για τη διαμόρφωση πολιτικών. Παράλληλα, τα ευρήματά της δίνουν μήνυμα αισιοδοξίας ιδιαίτερα για τις τάσεις που διαμορφώνονται στις οικογένειες της νέας γενιάς. Συγχαίρω το Κ.Ε.Θ.Ι. και τους επιστημονικούς συνεργάτες του για αυτήν την ενδιαφέρουσα και υπεύθυνη εργασία.

Η Πολιτεία θα αξιοποιήσει τα σχετικά πορίσματα για την εμπάθουση των πολιτικών και μέτρων που ήδη εφαρμόζει. Παράλληλα, πρέπει να πείσουμε την κοινωνία, τους παραγωγικούς φορείς και τις επιχειρήσεις ότι ο συνδυασμός μητρότητας, πατρότητας και απασχόλησης δεν είναι εμπόδιο όπως λανθασμένα προβάλλεται, αλλά προστιθέμενη αξία που πιστώνεται στο άτομο και το σύνολο.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΤΣΟΥΜΑΝΗ

Πρόλογος της Προέδρου του Κ.Ε.Θ.Ι., κ. Μερόπης Καλδή

Η εναρμόνιση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής ανδρών και γυναικών αναδεικνύεται, τον τελευταίο καιρό, ως μια σημαντική παράμετρος δημιουργίας μιας ευέλικτης οικονομίας στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμβάλλοντας παράλληλα στη βελτίωση της ποιότητας ζωής ανδρών και γυναικών. Μέχρι πρόσφατα, η συζήτηση σχετικά με τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές εναρμόνισης (ή συμφιλίωσης) επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων επικεντρωνόταν στην αναζήτηση ευέλικτων εργασιακών ρυθμίσεων που αφορούσαν στις γυναίκες. Πράγματι, η ευρωπαϊκή εμπειρία δείχνει ότι περισσότερες γυναίκες από ό,τι άνδρες αναζητούν ευέλικτες εργασιακές ρυθμίσεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν ελεύθερο χρόνο για τη φροντίδα των παιδιών τους και των συντηρούμενων από αυτές ατόμων, με συνέπεια οι εργαζόμενες γυναίκες να δυσχεραίνουν τη θέση τους στον εργασιακό τους χώρο, πλήττοντας συχνά την οικονομική ανεξαρτησία τους. Δεδομένης της εμφανούς διάκρισης κατά των γυναικών στο συγκεκριμένο ζήτημα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έστρεψε την προσοχή της στην προώθηση μέτρων που θα ενθαρρύνουν τις ίσες ευκαιρίες απασχόλησης και παραμονής στην αγορά εργασίας για άνδρες και γυναίκες, επιδιώκοντας να αξιοποιηθούν στο σύνολό τους και επί ίσοις όροις οι δυνατότητες του ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού, ανδρών και γυναικών.

Με γνώμονα την παραπάνω παραδοχή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συγκεκριμένα η Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ισότητας των Φύλων επικεντρώθηκε στην ανάγκη ευαισθητοποίησης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με τη σπουδαιότητα της συμμετοχής των ανδρών στα ζητήματα ισότητας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ανάγκη ενίσχυσης της εναρμόνισης της εργασίας του πατέρα με την οικογενειακή ζωή του.

Σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κάθε κράτος-μέλος θα κληθεί αργά ή γρήγορα να προωθήσει πολιτικές, που θα προσαρμόζουν τις υπηρεσίες και τις δομές της πολιτείας στη σύγχρονη πραγματικότητα στην οποία εργάζονται και οι γυναίκες και οι άνδρες. Ήδη, πολλά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν υιοθετήσει νομοθετικές διατάξεις που ενθαρρύνουν ευέλικτες εργασιακές ρυθμίσεις και αφορούν σε εργαζόμενους πατέρες. Προς την ίδια κατεύθυνση, έχει κινηθεί και η Ελληνική νομοθεσία, η οποία τον τελευταίο καιρό έχει σημειώσει μια αξιοσημείωτη πρόοδο όσον αφορά συγκεκριμένες παροχές σε εργαζόμενους πατέρες. Ωστόσο, συχνά, παρατηρείται μια επιφύλαξη της ελληνικής κοινής γνώμης ως προς την ανάγκη ενθάρρυνσης των πατέρων να αναλάβουν οικογενειακές ευθύνες, ειδικότερα

μέσω της επίκλησης των δικαιωμάτων τους για γονική άδεια και άδεια πατρότητας. Επομένως, το ζήτημα των στερεοτύπων και των αντιλήψεων σχετικά με τους οικογενειακούς ρόλους και τα πρότυπα του εργαζόμενου πατέρα θα ήταν σκόπιμο να γίνει αντικείμενο μελέτης.

Για το λόγο αυτό, το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας προώθησε την παρούσα έρευνα στο πλαίσιο Έργου του 5ου Μεσοπρόθεσμου Κοινοτικού Πλαισίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το Έργο χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.) και έφερε τίτλο «Ισότιμοι Σύντροφοι: Επανεξέταση του Ρόλου των Ανδρών στην Εργασία και την Ιδιωτική Ζωή».

Η παρούσα έρευνα διερευνά τους παράγοντες που προσδιορίζουν τον πατρικό ρόλο στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια, τη συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές υποχρεώσεις, καθώς και τη δέσμευσή τους στη φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών. Ο ποιοτικός και ποσοτικός χαρακτήρας της έκδοσης έχει σκοπό να αναδείξει τις βασικές τάσεις που διαμορφώνονται στις σχέσεις των ανδρών με την οικογένεια και το παιδί και τη συνάρτηση που αντιλαμβάνονται οι ίδιοι με τις επαγγελματικές υποχρεώσεις τους. Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί καινοτομία για τα ελληνικά ερευνητικά δεδομένα, αποτελώντας τη βάση για περαιτέρω επιστημονικές αναζητήσεις και καταγραφές. Ταυτόχρονα, μπορεί να αποτελέσει οδηγό για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων που θα βοηθήσουν την πολιτεία στην ανάληψη συγκεκριμένων μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση ίσων επαγγελματικών ευκαιριών και δικαιωμάτων για γυναίκες και άνδρες σε μια σύγχρονη και απαιτητική κοινωνία για όλους/-ες μας.

Παράλληλα, η συγκριτική ανάλυση που παρουσιάζεται στην παρούσα έκδοση αποτελεί μια χρήσιμη πηγή πληροφοριών για τις τάσεις που επικρατούν στις χώρες που συμμετείχαν ως διακρατικοί εταίροι στο συγκεκριμένο Έργο και συγκεκριμένα στην Πολωνία και την Πορτογαλία. Η Κύπρος ως διακρατικός εταίρος δε συμμετείχε στην έρευνα, λόγω της διεξαγωγής παράλληλου εθνικού Προγράμματος στην επικράτειά της. Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επικεφαλής του ερευνητικού έργου κυρία Αλεξάνδρα Κορωναίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και την ερευνητική της ομάδα για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας.

ΜΕΡΟΠΗ ΚΑΛΔΗ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Δ.Σ. Κ.Ε.Θ.Ι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες, το θέμα της εξισορρόπησης της επαγγελματικής εργασίας με την οικογενειακή και προσωπική ζωή των ατόμων, αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία και γίνεται βασικός στόχος των ευρωπαϊκών πολιτικών για την ποιότητα ζωής και την προώθηση της ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Μέσα από την πραγματική ζωή, αλλά και από τα δεδομένα ερευνών και μελετών σχετικά με το θέμα αυτό γίνεται φανερό ότι δεν αρκεί η ενδυνάμωση και στήριξη των γυναικών για να ζήσουν με μεγαλύτερη αρμονία την επαγγελματική με την οικογενειακή-προσωπική ζωή τους. Το ενδιαφέρον άρχισε, έτσι, να στρέφεται στο ρόλο των ανδρών στην οικογένεια, στις σχέσεις τους με τα παιδιά τους και στα νέα πρότυπα μιας πιο ισότιμης οικογενειακής ζωής. Σε πολλές δυτικές κοινωνίες παρατηρούμε, έτσι, την ανάδυση μιας νέας κουλτούρας που επιχειρεί να ενδυναμώσει το ρόλο του πατέρα τόσο στο επίπεδο του λόγου, όσο και στο επίπεδο των νομοθετικών ρυθμίσεων και των καθημερινών πρακτικών.

Στην ελληνική κοινωνία, αυτό το θέμα μόλις κάνει δειλά την εμφάνισή του στο δημόσιο λόγο, μολονότι όλοι και όλες παρατηρούμε αρκετές προσοδευτικές αλλαγές στις ανδρικές στάσεις και συμπεριφορές απέναντι στην οικογένεια και τα παιδιά, ιδιαίτερα στους νεότερους άνδρες και πατέρες. Ωστόσο, ελάχιστη σημασία έχει δοθεί μέχρι σήμερα στην προώθηση της εξισορρόπησης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή στον ανδρικό πληθυσμό. Από την άποψη αυτή, η παρούσα έρευνα του Κ.Ε.Θ.Ι. αποτελεί πραγματική καινοτομία που αναμένεται να συμβάλει ουσιαστικά στις γενικότερες μεταρρυθμίσεις της ελληνικής κοινωνίας.

Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των ποικίλων παραγόντων που προσδιορίζουν τον πατρικό ρόλο στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια, τη συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές υποχρεώσεις και τη δέσμευσή τους στη φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών. Η έρευνα έχει ποσοτικό και ποιοτικό χαρακτήρα και φιλοδοξεί να αναδείξει τις κύριες τάσεις που διαμορφώνονται στις σχέσεις των ανδρών με την οικογένεια και το παιδί στη νέα εποχή που ζούμε. Διερευνώνται, έτσι, όχι μόνο οι αντιλήψεις των Ελλήνων πατέρων για τον πατρικό ρόλο, αλλά και οι συγκεκριμένες πρακτικές/δραστηριότητες που ασκούν στο εσωτερικό της οικογένειας σε σχέση με τη φροντίδα των παιδιών, τις οικογενειακές ευθύνες και τις οικιακές εργασίες. Δι-

ερευνώνται, επίσης, οι παράγοντες που εμποδίζουν τους πατέρες να αφιερώσουν χρόνο στα παιδιά και την οικογένεια, καθώς και η χρήση του ελεύθερου χρόνου.

Απώτερος στόχος είναι η διεξαγωγή συμπερασμάτων χρήσιμων στην εκστρατεία ευαισθητοποίησης-ενημέρωσης των Ελλήνων ανδρών στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ισότιμοι Σύντροφοι: Επανεξέταση του Ρόλου των Ανδρών στην Εργασία και την Ιδιωτική Ζωή»¹, την υλοποίηση του οποίου έχει αναλάβει το Κ.Ε.Θ.Ι. Τα δεδομένα αποτελούν, επιπλέον, τη βάση συγκριτικής μελέτης μεταξύ των κρατών-εταίρων του Προγράμματος (Ελλάδα, Πορτογαλία, Πολωνία) και την αφετηρία διαμόρφωσης παρεμβατικών προτάσεων.

Η σύγκριση αφορά στις ομοιότητες, αλλά και τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις τρεις χώρες. Οι διαφορές, που αποτελούν πλούτο στις συγκριτικές μελέτες, αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα κάθε χώρας, τις πολιτικές που ακολουθούνται σε ζητήματα φύλου, τη θέση των γυναικών και των ανδρών στην εργασία και την οικογένεια, τις στερεοτυπικές αντιλήψεις και τις παραδόσεις, αλλά και την πορεία ενσωμάτωσης κάθε χώρας στις ευρωπαϊκές πολιτικές για την προώθηση της ισότητας των φύλων.

Τα αποτελέσματα του ερευνητικού αυτού εγχειρήματος αναμένεται να συμβάλουν στους γενικότερους και ειδικότερους στόχους του Προγράμματος. Πιο συγκεκριμένα:

1. Στη σύγκριση δεδομένων μεταξύ των χωρών-εταίρων και στη διαμόρφωση προτάσεων για κοινωνικές πολιτικές προώθησης της ισότητας και της εναρμόνισης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή ανδρών και γυναικών.
2. Στην εκστρατεία ευαισθητοποίησης-ενημέρωσης του ελληνικού κοινού σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα και την αναγκαιότητα αλλαγών, που να εξασφαλίζουν πιο ποιοτικές συνθήκες ζωής για όλα τα μέλη της οικογένειας.
3. Στην ευαισθητοποίηση των ανδρών για τη σπουδαιότητα του πατρικού ρόλου και την αναγκαιότητα ανάληψης πιο ενεργητικού ρόλου στην οικογένεια.
4. Στην εκπαιδευτική παρέμβαση, με στόχο την ευαισθητοποίηση αγοριών και

1 Το Πρόγραμμα «Ισότιμοι σύντροφοι: Επανεξέταση του ρόλου των ανδρών στην εργασία και την ιδιωτική ζωή», υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του 5ου Μεσοπρόθεσμου Κοινοτικού Πλαισίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη Γενική Γραμματεία Ισότητας.

κοριτσιών στα ζητήματα ισότητας των φύλων στην οικογένεια, την εργασία και την κοινωνία.

5. Στην ευαισθητοποίηση των εργασιακών οργανισμών (επιχειρήσεων, συνδικάτων, συλλόγων) σχετικά με τη σημασία πολιτικών φιλικών προς την οικογένεια.

Η παρούσα μελέτη διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη:

Στο *πρώτο μέρος* παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας, η συζήτηση για την έννοια της πατρότητας, καθώς και το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για τη διευκόλυνση των εργαζόμενων ανδρών και γυναικών στη συμμετοχή τους στις οικογενειακές υποχρεώσεις ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τα παιδιά.

Στο *δεύτερο μέρος*, παρουσιάζονται η μεθοδολογία της έρευνας και τα αποτελέσματα που προέκυψαν ύστερα από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων.

Στο *τρίτο μέρος*, περιγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

Τέλος, στο *τέταρτο μέρος*, παρουσιάζεται η συγκριτική διάσταση των αποτελεσμάτων των ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στην Πολωνία και την Πορτογαλία.

Ελπίζουμε η μελέτη αυτή να συμβάλει στον ευρύτερο ελληνικό και ευρωπαϊκό διάλογο για τις σχέσεις των δύο φύλων, την προώθηση της ισότητας ανδρών και γυναικών στην ιδιωτική και δημόσια ζωή και των επιπτώσεων της σε μια πιο ποιοτική ζωή για όλους και ιδιαίτερα για τα παιδιά.

ΜΕΡΟΣ Α΄

1. ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, το ζήτημα της εξισορρόπησης (ή συμφιλίωσης ή εναρμόνισης) της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή βρίσκεται στο επίκεντρο των ευρωπαϊκών κοινωνικών πολιτικών για την προώθηση της ισότητας των φύλων στους κρίσιμους τομείς της επαγγελματικής απασχόλησης και της οικογενειακής-προσωπικής ζωής. Από τη δεκαετία του 1980, άλλωστε, οι ευρωπαϊκές σχετικές έρευνες έχουν επισημάνει τις δυσκολίες εξισορρόπησης της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής λόγω των νέων εργασιακών απαιτήσεων (νέα ωράρια, ανταγωνιστικές συνθήκες εργασίας, κ.λπ.), των αυξανόμενων πιέσεων της καθημερινής ζωής και των αλληλοσυγκρουόμενων ρόλων που καλούνται να διαδραματίσουν άνδρες και γυναίκες στις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες. Οι ποικίλες πιέσεις έχει παρατηρηθεί ότι οδηγούν στην εμφάνιση του στρες, σε απουσία από την εργασία και σε μείωση της αποδοτικότητας των εργαζομένων.

Παράλληλα, θεμελιώδεις αλλαγές έχουν επέλθει από το 1960 και έπειτα στις δομές της οικογένειας, αλλά και στο νομοθετικό πλαίσιο των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά στις οικογενειακές πολιτικές, αλλαγές που, όπως επισημαίνει ο κοινωνιολόγος της οικογένειας Francois de Singly, δείχνουν ότι «η ατομικιστική λογική είναι ισχυρότερη από την "οικογενειοποίηση" σύμφωνα με ένα ομοιόμορφο οικογενειακό πρότυπο» (Francois de Singly, 1996, σ. 48).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της απόστασης που κρατούν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες από τις αναφορές στο πρότυπο της τυπικής πυρηνικής οικογένειας είναι η εισαγωγή, κατά τη δεκαετία του 1980, του όρου «μονογονεϊκή οικογένεια», καθώς και του όρου «άγαμη μητέρα». Η αναγνώριση τέτοιων κοινωνικών κατηγοριών, ακόμη και σε νομοθετικό επίπεδο, σημαίνει ότι η κοινωνική ιεράρχηση, η οποία τοποθετούσε «υψηλά» την έγγαμη μητέρα και το νόμιμο παιδί και «χαμηλά» την άγαμη μητέρα και το εξώγαμο παιδί ή τη διαζευγμένη μητέρα, έχει πλέον ανατραπεί. Όροι, όπως «μονογονεϊκή οικογένεια», «άγαμη μητέρα» ή «ελεύθερη συμβίωση» αντανακλούν τις αλλαγές στις οικογενειακές δομές και συμβάλλουν στην εξουδετέρωση του κοι-

νωνικού στίγματος που συνδέεται με το διαζύγιο και την εκτός γάμου μητρότητα.

Σε επιστημονικό επίπεδο, αξίζει να σημειώσουμε ότι οι περισσότερες έρευνες και μελέτες επικεντρώθηκαν, τουλάχιστον έως πρόσφατα, στο γυναικείο πληθυσμό εξαιτίας της αύξουσας συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, της παράλληλης αύξησης των μονογονεϊκών οικογενειών και της διαπιστωμένης «απουσίας» των ανδρών από τις οικογενειακές ευθύνες και ιδιαίτερα την ανατροφή των παιδιών.

Σε γενικές γραμμές, σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, παρατηρούμε ορισμένες βασικές τάσεις που προσδιορίζουν τις αλλαγές που έχουν επέλθει στις σχέσεις των δύο φύλων και τις οικογενειακές δομές, με διαφορετικούς βεβαίως ρυθμούς και σε διαφορετική έκταση ανάλογα με την ιστορική-πολιτισμική διαδρομή κάθε χώρας.

Οι τάσεις αυτές είναι :

1. Η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, ακόμη και όταν είναι μητέρες παιδιών μικρής ηλικίας.
2. Το αυξανόμενο ποσοστό μιας μερίδας ανδρών-πατέρων (διαζευγμένων, εν διαστάσει, κ.λπ.) που απουσιάζουν από την ανατροφή και γενικότερα τη ζωή των παιδιών τους.
3. Η μεγαλύτερη συμμετοχή των πατέρων στην ανατροφή των παιδιών και τις οικιακές υποχρεώσεις στις «πυρηνικές» οικογένειες, των οποίων τα μέλη συγκατοικούν.
4. Η μείωση του αριθμού των γάμων και η αύξηση των ελεύθερων ενώσεων ή συμβιώσεων.
5. Η αύξηση των διαζυγίων και των χωρισμών.
6. Η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, καθώς και των οικογενειών που ανασυντίθενται (δεύτερος/τρίτος γάμος με ένα ή περισσότερα παιδιά από προηγούμενο/-ους γάμο/-ους των συζύγων).
7. Η μείωση του συνολικού αριθμού των γεννήσεων και η αύξηση του αριθμού των εκτός γάμου γεννήσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο των μεγάλων κοινωνικών αλλαγών όσον αφορά στο «οικογενειακό καθεστώς» και με εντονότατο το δημογραφικό πρόβλημα στις ευρωπαϊκές χώρες, η ενεργητική συμμετοχή των ανδρών στην ανατροφή των παιδιών και την ισότιμη κατανομή των οικογενειακών υποχρεώσεων έχει μελετηθεί ελάχιστα. Εξαι-

ρηση αποτελούν οι σκανδιναβικές χώρες στις οποίες, άλλωστε, παρατηρούμε μια εντυπωσιακή εμπλοκή των ανδρών στις οικογενειακές ευθύνες. Σε γενικές, όμως, γραμμές, υπάρχουν ενδείξεις ότι και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται μια τάση αύξησης του αριθμού των ανδρών-πατέρων που αναλαμβάνουν μεγαλύτερες ευθύνες στο σπίτι και την ανατροφή των παιδιών. Αυτό δεν οφείλεται αποκλειστικά στην εργασιακή απασχόληση των μητέρων, αλλά και στη σταθερή αλλαγή των παραδοσιακών στερεοτύπων και προτύπων που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις σχέσεις των δύο φύλων και τους γονεϊκούς ρόλους.

1.1. Η έννοια της πατρότητας

Τα τελευταία χρόνια η έννοια της **πατρότητας (fatherhood)** αποτελεί αντικείμενο θεωρητικών και ερευνητικών προσεγγίσεων στο πλαίσιο των οποίων αναδύονται οι δυσχέρειες ενός ικανοποιητικού ορισμού της πατρότητας. Βεβαίως, είναι φανερό ότι οι δυσκολίες ορισμού της έννοιας σχετίζονται με την πολύπλοκη πραγματικότητα που έχει επιφέρει μεγάλες αλλαγές στις μορφές και τις δομές της οικογένειας στις δυτικές αναπτυγμένες κοινωνίες. Μεγάλες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται επίσης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. βόρειες σκανδιναβικές και νότιες μεσογειακές χώρες).

Στις προσεγγίσεις των σκανδιναβικών (αλλά και των αμερικανικών) επιστημονικών ερευνών, η έννοια της **πατρότητας** εμπεριέχει πολλές διαστάσεις. Οι διαφορετικές διαστάσεις της πατρότητας προσδιορίζονται από τη θέση που κατέχει ο άνδρας στην οικογένεια και τη σχέση που αναπτύσσει με το/-α παιδί/-ά. Στη βάση αυτή, διακρίνουμε τέσσερις τύπους πατρότητας :

- 1) Η **βιολογική** πατρότητα, η οποία αναφέρεται στη βιολογική καταγωγή ενός παιδιού από έναν άνδρα.
- 2) Η **νομικά αναγνωρισμένη** πατρότητα, η οποία προσδιορίζει, βάσει νομοθεσίας ή/και δικαστικών αποφάσεων, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πατέρων.
- 3) Η **κοινωνική** πατρότητα, η οποία αναγνωρίζει το ρόλο του πατέρα σε κάποιον που μοιράζεται την καθημερινή του ζωή με ένα παιδί ανεξαρτήτως του εάν είναι ή όχι βιολογικός πατέρας.

- 4) Η **ψυχολογική** πατρότητα, η οποία αναφέρεται στη στενή σχέση που αναπτύσσει ένα άνδρας με ένα παιδί ανεξαρτήτως του εάν ζει ή όχι μαζί του (Conference Report, 2006, σ. 28-29).

Είναι εμφανές ότι οι παραπάνω διαφορετικοί τύποι πατρότητας αντιστοιχούν στα διαφορετικά οικογενειακά μοντέλα, τα οποία παρατηρούνται σήμερα στις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που δηλώνει μια σημαίνουσα αλλαγή: **το σημείο αναφοράς δεν είναι πλέον η ανδρική-πατρική εξουσία, αλλά η οικογενειακή δομή μέσα στην οποία ένας άνδρας ασκεί το ρόλο του πατέρα.**

Έτσι, παρά τις μεγαλύτερες ή μικρότερες διαφορές ανάμεσα στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπάρχει ένα κοινό σημείο που δεν αμφισβητείται: η εμφάνιση μιας νέας κουλτούρας αναφορικά με το τι σημαίνει να *είσαι (being)* ή να *γίνεσαι (doing)* πατέρας².

Επιπλέον, η εννοιολογική συζήτηση στη διεθνή βιβλιογραφία αναδεικνύει κάτι που έχει ιδιόζουσα σημασία: τόσο η έννοια της πατρότητας, όσο και οι τρόποι με τους οποίους οι άνδρες συμπεριφέρονται ως πατέρες έχει αλλάξει δραματικά (Frank, 1998, Lamb, 2000). Το σημείο αιχμής αυτών των αλλαγών εντοπίζεται σε αυτό που παραδοσιακά προσδιορίζαμε ως «πατρική ευθύνη». Αυτή η ευθύνη υπερβαίνει πλέον την οικονομική σφαίρα, δηλαδή την υποχρέωση του άνδρα-πατέρα να ικανοποιεί τις ανάγκες επιβίωσης των παιδιών και της μητέρας. Στις σημερινές συνθήκες ο ρόλος του πατέρα γίνεται πιο «σφαιρικός», πιο «ολοκληρωμένος», απαιτώντας, παράλληλα με την οικονομική ευθύνη, τη συναισθηματική στήριξη και κάλυψη των παιδιών και της μητέρας.

Στο πλαίσιο αυτό, ένα από τα ζητήματα που ανακύπτουν είναι, μεταξύ άλλων, το στρες που βιώνουν οι άνδρες-πατέρες στην προσπάθειά τους να εξισορροπήσουν τον επαγγελματικό και οικογενειακό τους ρόλο, κάτι το οποίο αποτελούσε επαναλαμβανόμενο εύρημα σε όλες σχεδόν τις έρευνες για τις εργαζόμενες μητέρες (Berry & Rio, 1997).

2 Στην αγγλική γλώσσα εμφανίζονται τρεις όροι: *father, fatherhood, fathering*. Οι δύο πρώτοι όροι φαίνεται να μη δημιουργούν προβλήματα κατά τη μετάφρασή τους σε άλλες γλώσσες. Ο όρος *fathering* όμως δημιουργεί πολλά προβλήματα και δεν είναι εύκολο να μεταφρασθεί. Τυπικά το *fatherhood* σημαίνει να **είσαι πατέρας**, δηλώνει δηλαδή μια ταυτότητα, ενώ το *fathering* σημαίνει να **γίνεσαι πατέρας**, αναφέρεται δηλαδή σε μια σειρά πρακτικών και συμπεριφορών που χαρακτηρίζουν κάποιον ως πατέρα (Conference Report, 2006, σ. 28).

1.2. Ισότιμοι ρόλοι των γονέων και ανατροφή των παιδιών

Μέχρι πρόσφατα αρκετές έρευνες και μελέτες έχουν ασχοληθεί με το θέμα των ανδρικών δραστηριοτήτων στο σπίτι. Γνωρίζουμε έτσι ότι, σε καθημερινή βάση, οι άνδρες διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τις γυναίκες, οι οποίες επωμίζονται τις οικιακές εργασίες και τις εργασίες που συνεπάγεται η ανατροφή και η φροντίδα των παιδιών (Μαράτου-Αλιπράντη, 1995, Κορωναίου 1996).

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι οι έρευνες στρέφονται στην καταγραφή συγκεκριμένων δραστηριοτήτων που, συστηματικά και όχι περιστασιακά, οι πατέρες αναλαμβάνουν σχετικά με τη φροντίδα των παιδιών (π.χ. τάισμα, καθαριότητα, διάβασμα, επίσκεψη στο σχολείο, κ.λπ.).

Αυτή η στροφή αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την αλλαγή που έχει επέλθει όσον αφορά στις αντιλήψεις για τον «καλό» πατέρα. Σε γενικές γραμμές, το «καλό παράδειγμα» του σύγχρονου πατέρα συμβαδίζει με τη συμμετοχή του στις καθημερινές οικογενειακές πρακτικές και τις οικιακές εργασίες, τη δέσμευση στη φροντίδα των παιδιών, αλλά και τη συνοδευτική υποστήριξη του προς τη γυναίκα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης.

Σε γενικές γραμμές, η τυπολογία της πατρότητας που προτείνεται στη διεθνή βιβλιογραφία, μπορεί να συμπυκνωθεί στο τρίπτυχο «ο καλός, ο κακός και ο αδιάφορος πατέρας» (Marks & Pal Ovitz, 2004). Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται η ακόλουθη ταξινόμηση-τυπολογία:

- Ο **«συμμετέχων» πατέρας**, ο οποίος έχει σημαντική εμπλοκή στην καθημερινή ζωή της οικογένειας, στις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών.
- Ο **«καλός» πατέρας**, ο οποίος, παράλληλα με την ανάληψη της κύριας οικονομικής ευθύνης για την οικογένεια, αφιερώνει ένα μέρος του χρόνου του στα παιδιά, συμμετέχοντας σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου που έχουν ευχάριστο και απολαυστικό χαρακτήρα (παιχνίδι, αθλητισμός, περίπατος, εκδρομές, κ.ά.).
- Ο **«κακός» πατέρας**, ο οποίος ουσιαστικά ταυτίζεται με τον αδιάφορο πατέρα που αδυνατεί ή αρνείται να αναλάβει οποιαδήποτε συγκεκριμένη δέσμευση και υπευθυνότητα. Σε αυτή την περίπτωση, η σύζυγος-μητέρα υποχρεώνεται

συνήθως να αναλάβει όλες τις ευθύνες, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο (Hutton, 2006).

1.3. Αρνητικές επιπτώσεις της «απουσίας» του πατέρα

Στις περισσότερες μελέτες και έρευνες σχετικά με την έννοια της πατρότητας και το ρόλο του πατέρα στις σύγχρονες κοινωνίες δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις αρνητικές επιπτώσεις της «απουσίας» του πατέρα στην ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Εκτός από τις ψυχολογικές ή/και ψυχαναλυτικές προεκτάσεις αυτής της κατάστασης, φαίνεται ότι τα αυξανόμενα ποσοστά απουσίας της πατρικής φυσιογνωμίας συσχετίζονται με τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις των παιδιών, τη μειωμένη συμμετοχή στην αγορά εργασίας και τα αυξημένα ποσοστά καταστροφικών και αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών (επιθετικότητα, κάπνισμα, χρήση αλκοόλ και ουσιών, κ.λπ.). Έχει σημασία να τονίσουμε ότι το φαινόμενο πλήττει ιδιαίτερα τα αγόρια σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου τους, τις σχολικές τους επιδόσεις, την προσαρμογή στο κοινωνικό σύνολο και τις δυνατότητες αυτοελέγχου των συμπεριφορών τους.

Στις Η.Π.Α. το φαινόμενο μοιάζει να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις, ώστε αρκετοί επιστήμονες που ασχολούνται με το θέμα να μιλούν πλέον για μια «Αμερική χωρίς πατέρα» (America fatherless). Αλλά και στις σκανδιναβικές χώρες διατυπώνονται ανάλογοι φόβοι, καθώς οι σχετικές έρευνες δείχνουν μια αυξανόμενη τάση των ανδρών (μεγαλύτερη από την αντίστοιχη στις γυναίκες) να αποφεύγουν να αποκτήσουν παιδιά ή να αποχωρούν από τη ζωή και την ανατροφή των παιδιών σε περιπτώσεις «οικογενειακών κρίσεων» (χωρισμός, διαζύγιο, κ.ά.).

1.4. Το ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Με βάση τα παραπάνω, το Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Απασχόλησης και Κοινωνικής Πολιτικής της 29^{ης} Ιουνίου 2000 σχετικά με την ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στην επαγγελματική και οικογενειακή ζωή (Resolution of the Council and the Ministers for Employment and Social Policy on Balanced Participation in Work and Family Life) επιβεβαίωσε τη βούληση της Ευρω-

παϊκής Ένωσης να ενθαρρύνει τα κράτη-μέλη στην προώθηση ολοκληρωμένων παρεμβάσεων και σφαιρικών πολιτικών για την ισότιμη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην απασχόληση και την οικογένεια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί επομένως τη μητρότητα, την πατρότητα και τα δικαιώματα των παιδιών προεξέχουσες κοινωνικές αξίες που πρέπει να προστατεύονται από την κοινωνία, τα κράτη-μέλη και την ευρωπαϊκή κοινότητα.

Οι πολιτικές αυτές έχουν ως στόχο, αφενός, την αναγνώριση της συμβολής των γυναικών στην αγορά εργασίας, και αφετέρου, τη διευκόλυνση των ανδρών στην ανάληψη ενός πιο δραστήριου ρόλου στην οικογένεια.

Έτσι, το Ψήφισμα, εκφράζοντας και παλαιότερες θέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καλεί τα κράτη-μέλη να προτείνουν μέτρα για την ισόρροπη κατανομή, μεταξύ των εργαζόμενων ανδρών και γυναικών, των υποχρεώσεων που αφορούν στη φροντίδα τέκνων, ηλικιωμένων, ατόμων με ειδικές ανάγκες και άλλων εξαρτώμενων από αυτούς προσώπων. Συγχρόνως, το Ψήφισμα του 2000 αναγνωρίζει τις δυσκολίες εφαρμογής των Οδηγιών για τις γονικές άδειες (και ιδιαίτερα την άδεια πατρότητας), αν δεν προωθηθούν ουσιώδεις αλλαγές στα στερεότυπα των έμφυλων κοινωνικών ρόλων στην οικογένεια, την εργασία και την κοινωνία. Τέλος, επιχειρώντας μια σύνθεση των θέσεων που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σκιαγραφεί δύο σημαντικά πεδία κοινωνικής πολιτικής και παρεμβάσεων:

- 1) Την περαιτέρω ενίσχυση των δικτύων φροντίδας για τα παιδιά και τα ηλικιωμένα άτομα.
- 2) Την προώθηση, εκ μέρους των επιχειρήσεων, πολιτικών φιλικών προς την οικογένεια.

Όσον αφορά στο δεύτερο σημείο, αξίζει να τονίσουμε ότι μια κοινή γνώμη που πιέζει, τόσο στο επίπεδο των κοινωνικών πολιτικών για την οικογένεια, όσο και στο επίπεδο των επιχειρήσεων, για πολιτικές φιλικές προς την οικογένεια θεωρείται σημαντικός παράγοντας στην προώθηση μιας νέας κουλτούρας για την πατρότητα. Από αυτή τη σκοπιά, δεν είναι τυχαίο ότι το δικαίωμα των πατέρων να κάνουν συχνότερη χρήση γονικών αδειών έχει τεκμηριωθεί ως ένας από τους πιο επιτυχημένους τρόπους ενδυνάμωσης της συμμετοχής των ανδρών στις οικογενειακές υποχρεώσεις και της δέσμευσής τους στον πατρικό ρόλο.

Σε αυτή την κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενθαρρύνει με έρευνες, δράσεις

και μέτρα την προώθηση Καλών Πρακτικών που εφαρμόζονται σε διάφορα κράτη-μέλη της Κοινότητας. Σε αυτές τις πρακτικές, εκτός από όσα προαναφέρθηκαν, συμπεριλαμβάνονται:

- η ενθάρρυνση των επιχειρήσεων, ιδίως των μικρομεσαίων, να εισαγάγουν πρακτικές διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού λαμβάνοντας υπόψη την οικογενειακή ζωή των εργαζομένων,
- ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του γενικού πληθυσμού, αλλά και ομάδων-στόχου για την αλλαγή νοοτροπίας,
- η δυνατότητα εναρμόνισης εργασιακών και σχολικών ωραρίων,
- η επιστημονική έρευνα και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων για την περαιτέρω ενίσχυση της ισότητας των φύλων στην εργασία και την οικογένεια.

1.5. Το ελληνικό πλαίσιο

Οι αλλαγές που έχουν επέλθει τις τελευταίες δεκαετίες στο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας, έχουν αλλάξει τις αντιλήψεις και τις αναπαραστάσεις για την οικογένεια, τους γονεϊκούς ρόλους και τη θέση των παιδιών στην οικογένεια.

Μία από τις σημαντικότερες αλλαγές είναι η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, παρά τα υψηλότερο ποσοστό γυναικείας ανεργίας (παραμένει υπερδιπλάσιο εκείνου των ανδρών). Βεβαίως, σε σύγκριση με τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα παραμένει χαμηλό (42.5%) (στην Ευρωπαϊκή Ένωση των δεκαπέντε χωρών ήταν 55.6% το 2002). Στην ίδια χρονική περίοδο, το ποσοστό συμμετοχής των ανδρών στην απασχόληση στην Ελλάδα ανέρχεται στο 71, 4% και κυμαίνεται στα ίδια περίπου επίπεδα με το αντίστοιχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (72.8%) (Εθνική Έκθεση της Ελλάδας, 2005).

Μεγάλες αλλαγές παρατηρούνται, επίσης, στο δημογραφικό επίπεδο, καθώς είναι γνωστό ότι η ελληνική κοινωνία έχει το χαμηλότερο αριθμό γεννήσεων και το μεγαλύτερο αριθμό ατόμων τρίτης ηλικίας. Το συνολικό ποσοστό γονιμότητας που επί μία εικοσαετία (1960-1980) διατηρήθηκε στα 2,4 παιδιά ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας, σημειώνει δραματική πτώση μετά το 1981. Η πτώση αυτή συνεχι-

ζεται μέχρι πρόσφατα και το συνολικό ποσοστό γονιμότητας ανέρχεται το 1997 στα 1,32 παιδιά ανά γυναίκα, χαμηλότερο δηλαδή από το 2,1 που θεωρείται το ελάχιστο όριο για την αντικατάσταση των γενεών (Συμεωνίδου, 2000).

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών, η ελληνική κοινωνία μάλλον ανήκει (μαζί με την Πορτογαλία, την Ισπανία κ.ά.) στις πιο παραδοσιακές ευρωπαϊκές χώρες. Συγχρόνως, στην Ελλάδα το ποσοστό των διαζυγίων παραμένει χαμηλό (αλλά με αύξουσα τάση), όπως και το ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών³.

Τα ερευνητικά δεδομένα της European Working Conditions Survey (2000) στην Ευρώπη των δέκα πέντε κρατών, σε άνδρες πλήρους απασχόλησης με παιδιά μικρότερα των δέκα πέντε ετών, έδειξαν ότι οι Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση στη δυσκολία να συνδυάσουν τον εργάσιμο χρόνο με άλλες, εκτός εργασίας, υποχρεώσεις (34% με παιδιά κάτω των δέκα ετών και 27% χωρίς παιδιά δηλώνουν ότι έχουν δυσκολίες, όταν τα αντίστοιχα ποσοστά στη Φινλανδία είναι 15% για άνδρες με παιδιά και 15% χωρίς παιδιά και στην Πορτογαλία 24% για άνδρες με παιδιά και 13% χωρίς παιδιά).

Παρατηρούμε, επίσης, μια σημαντικότερη διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών στη χρήση των γονικών αδειών. Στην Ελλάδα, σε έρευνα σε 1408 εργαζομένους, χρήση γονικής άδειας έκαναν 562 άνδρες και 846 γυναίκες, ενώ μόνο 39 άνδρες επωφελήθηκαν της άδειας πατρότητας (*Οδηγός Καλών Πρακτικών για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής*, Μάιος 2005, Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL).

Με βάση τα παραπάνω, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις Οδηγίες⁴ της 22/07/2003 προτείνει στην Ελλάδα να αναλάβει αποτελεσματικές δράσεις, ώστε:

- να μειώσει τη μεγάλη διαφορά στα ποσοστά ανδρών και γυναικών σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας,

3 Το 2003, η αναλογία ήταν 56,6 γάμοι ανά 1000 κατοίκους, ενώ το 1980 ήταν 62,4. Τα διαζύγια το 2003 ήταν 11,1 ανά 1000 κατοίκους, έναντι 6,7 το 1980. Το ποσοστό των γεννήσεων εκτός γάμου ήταν 4,4% το 2002, έναντι 2,9% το 1984. Οι μονογονεϊκές οικογένειες ανέρχονται σε 351.177, εκ των οποίων οι 292.485 (83,15%) έχουν γυναίκα ως αρχηγό της οικογένειας. Βλ. σχετικά: Στατιστικά Στοιχεία της ΕΣΥΕ.

4 OJ L197, 05/082003 "Council Recommendation of 22 July 2003 on the implementation of Member States' employment policies", p. 0022-0030.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

- να συνεχίσει τις προσπάθειες για την ενδυνάμωση του δικτύου παροχής υπηρεσιών προς τα παιδιά και άλλα εξαρτώμενα άτομα,
- να ευαισθητοποιήσει τον πληθυσμό στην πρόωση της ισότητας των φύλων και να αναδείξει τη σπουδαιότητα της εξισορρόπησης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, τόσο για τους άνδρες, όσο και για τις γυναίκες.

2. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. Σύνοψη ιστορική αναδρομή

Σε γενικές γραμμές, η Ελλάδα είναι μια χώρα που ενσωμάτωσε ταχύτατα σε νομοθετικό επίπεδο πολλές από τις Κοινοτικές Οδηγίες (άδεια μητρότητας, γονική άδεια ανατροφής, άδεια απουσίας για ασθένεια εξαρτώμενων μελών, μονογονεϊκή άδεια, κ.λπ.). Ωστόσο, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η μελέτη του νομοθετικού πλαισίου καταδεικνύει ότι η «πρώτη γενιά» νομοθετικών παρεμβάσεων δεν ξεφεύγει από την αναπαραγωγή των στερεοτύπων. Πρωταρχική μέριμνα αποτέλεσε η προστασία του αναπαραγωγικού ρόλου της εργαζόμενης μητέρας. Τα προτεινόμενα μέτρα απέβλεπαν στο να διευκολυνθούν οι γυναίκες να ασκούν παράλληλα τις επαγγελματικές με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις (π.χ. άδεια λοχείας, μητρότητας). Έτσι, η παρεχόμενη από το νόμο προστασία της «γυναικείας φύσης» οδήγησε σε αντίθετα αποτελέσματα και, κυρίως, στην αναπαραγωγή ανισοτήτων στο χώρο εργασίας. Κατάλοιπα αυτού του βαθύτατα συντηρητικού μοντέλου καταμερισμού της εργασίας με βάση το φύλο υπάρχουν ακόμη και σήμερα διατηρώντας έναν ορισμένο παραδοσιακό κοινωνικό ρόλο για τη γυναίκα.

Η συνεχής, όμως, εξέλιξη της κοινωνικής πραγματικότητας, η παρουσία των γυναικών σε επαγγελματικές θέσεις αυξημένης ευθύνης, οι δημογραφικές αλλαγές, η αλλαγή των κοινωνικών ρόλων ανδρών και γυναικών σχετικά με την ανάληψη οικογενειακών και επαγγελματικών ευθυνών, η εμφάνιση διαφορετικών μοντέλων προσωπικών και εργασιακών σχέσεων και άλλοι παρόμοιοι παράγοντες, έχουν καταστήσει αυτό το πλαίσιο κανόνων εν μέρει μη αποτελεσματικό.

Οι ρυθμίσεις «νέας γενιάς», υιοθετώντας εν πολλοίς τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαπνέονται από ένα νέο πνεύμα για τη συνεργασία ανδρών και γυναικών, ένα πνεύμα που υπερβαίνει τις παραδοσιακές πατριαρχικές αντιλήψεις. Εμφανίζονται, έτσι, ρυθμίσεις που δεν περιορίζονται στο να «διευκολύνουν» απλώς τις γυναίκες να αναπτύξουν επαγγελματική δραστηριότητα παράλληλα με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, αλλά φιλοδοξούν να δημιουργήσουν το κατάλληλο πλαίσιο, ώστε οι οικογενειακές υποχρεώσεις να μην αποτελούν εμπόδιο στην εξέλιξη της επαγγελματικής ζωής.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι ο σημαντικότερος σταθμός για την ισότητα των φύλων σε νομοθετικό επίπεδο είναι αναμφισβήτητα ο **N. 1329/83** που προσαρμόσε το Οικογενειακό Δίκαιο στη συνταγματική επιταγή της αρχής της ισότητας των δύο φύλων και στα σημερινά δεδομένα. Ειδικότερα, κατέργησε την έννοια της πατριαρχικής οικογένειας και την αντικατέστησε με την οικογένεια της ισότητας, κατέργησε το θεσμό της προίκας και όρισε ότι και οι δύο σύζυγοι υποχρεώνονται να συμβάλουν ανάλογα με τις δυνάμεις τους στην αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας.

2.2. Νομοθετικές ρυθμίσεις για τη συμφιλίωση οικογένειας και εργασίας

2.2.1. Διευθέτηση χρόνου εργασίας και κοινωνική οργάνωση του χρόνου

Ο χρόνος εργασίας και η οργάνωσή του είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν για το συνδυασμό της οικογενειακής με την επαγγελματική ζωή. Το ζήτημα της μείωσης του χρόνου εργασίας βρίσκεται σε εξέλιξη τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τροχοπέδη στη θετική εξέλιξη του αποτελούν κυρίως οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία.

Στην Ελλάδα, η μερική απασχόληση ρυθμίζεται από το **N. 2639/1998** άρθρο 2, το N. 2639/1998 άρθρο 2 παρ.15 και το N. 3174/2003, ο οποίος προβλέπει και μέτρα για την κοινωνική οργάνωση του χρόνου και την κάλυψη αναγκών του Κοινωνικού Κράτους (π.χ. πιο ευέλικτα ωράρια στο Δημόσιο Τομέα). Όλες οι διατάξεις του εργατικού δικαίου ισχύουν και για τους μερικώς απασχολούμενους, *με την εξαίρεση της περίπτωσης της άδειας άνευ αποδοχών για ασθένεια εξαρτημένων μελών στην οποία δεν περιλαμβάνονται οι μερικώς απασχολούμενοι, πράγμα που αποτελεί έμμεση διάκριση κατά των γυναικών.*

Τα βασικά κριτήρια, για να είναι η μερική απασχόληση προς όφελος της συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, είναι να παρέχεται η δυνατότητα ελεύθερης επιλογής της, η δυνατότητα εναλλαγής μεταξύ πλήρους και μερικής απασχόλησης, καθώς και η μη διακριτική μεταχείριση των μερικώς απασχολούμενων (Οδηγός Καλών Πρακτικών για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής ζωής, 2005).

2.2.2. Το νομοθετικό πλαίσιο γονικών αδειών

2.2.2.1. Άδεια λόγω ασθένειας μελών οικογένειας

Οι μισθωτοί που έχουν **πλήρη** απασχόληση δικαιούνται να λάβουν άδεια **χωρίς αποδοχές** μέχρι 6 εργάσιμες μέρες για κάθε ημερολογιακό έτος, σε περίπτωση εξαρτώμενων παιδιών ή άλλων μελών της οικογένειάς τους. Η άδεια αυτή είναι δυνατόν να χορηγηθεί εφάπαξ ή τμηματικά και αυξάνεται σε 8 εργάσιμες μέρες, αν ο δικαιούχος έχει δύο παιδιά, και σε 12 εργάσιμες μέρες, αν έχει τρία παιδιά και πάνω. Σε περίπτωση που οι δικαιούχοι είναι σύζυγοι, η άδεια αυτή πρέπει να χορηγείται στον καθένα χωριστά (**άρθρο 7 Ν.1483/84 και 11 της από 23.5.2000 Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.-ΕΑΕΔ 2000, σ. 478, ΔΕΝ 2000, σ. 665**) (Βλ. Νομοθεσία Εργατική και Ασφαλιστική, Ιών. Δ. Λαναρά, Αθήνα 2005).

2.2.2.2. Σχολική άδεια

Οι εργαζόμενοι που έχουν παιδιά ηλικίας μέχρι 16 ετών, τα οποία παρακολουθούν μαθήματα στοιχειώδους ή μέσης εκπαίδευσης, δικαιούνται να απουσιάζουν ορισμένες ώρες ή ολόκληρη την ημέρα από την εργασία τους με άδεια του εργοδότη, μέχρι τη συμπλήρωση 4 εργάσιμων ημερών σε κάθε ημερολογιακό έτος, για να επισκεφθούν το σχολείο των παιδιών τους, προκειμένου να παρακολουθήσουν τη σχολική τους επίδοση (**άρθρο 9 Ν.1483/84**, Έγγραφ.1754/90, 1814/90 Υπουργ. Εργασίας, ΕΑΕΔ 1991, σ. 77, 351 Αρ.Πάγου 447/99, 4/2000, ΕΕΔ 2000, σ. 309).

Η άδεια αυτή χορηγείται στον εργαζόμενο γονέα, ανεξαρτήτως του εάν ο άλλος γονέας εργάζεται ή όχι. Πρόκειται για άδεια **με αποδοχές** που χορηγείται άσχετα με τον αριθμό των ατόμων που απασχολούνται στην επιχείρηση. Αν και οι δύο γονείς απασχολούνται, αποφασίζουν με κοινή συμφωνία, κάθε φορά, ποιος από τους δύο θα κάνει χρήση αυτού του δικαιώματος και για πόσο χρονικό διάστημα. Πάντως δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα απουσίας για ημέρες και ώρες κατά τις οποίες το σχολείο δε λειτουργεί (περιόδους γιορτών, διακοπών κ.λπ.) ή, εφόσον οι ώρες λειτουργίας του σχολείου δε συμπίπτουν με τις ημέρες και ώρες εργασίας των δικαιούχων (Έγγραφ. 588/87, 1265/88 Υπουργ. Εργασίας, ΔΕΝ 197, σ. 1104). Την ανωτέρω άδεια δικαιούνται και οι γονείς που τα παιδιά τους πηγαίνουν στο Νηπιαγωγείο. Η ύπαρξη

περισσότερων παιδιών δε δίνει το δικαίωμα για ανάλογη αύξηση των ημερών της άδειας, έστω και αν τα παιδιά παρακολουθούν μαθήματα σε διαφορετικά σχολεία. (Βλ. Νομοθεσία Εργατική και Ασφαλιστική, *ό.π.*).

Όσον αφορά στις δημόσιες υπηρεσίες, η άδεια αυτή αναφέρεται σε γονείς παιδιών που παρακολουθούν το δημοτικό ή το γυμνάσιο (**N. 2683/1999** αρ.53).

2.2.2.3. Μονογονεϊκή Άδεια

Στους εργαζόμενους που έχουν χηρέψει και στον άγαμο/-η γονέα, οι οποίοι έχουν την επιμέλεια του παιδιού, χορηγείται άδεια **με αποδοχές** 6 εργάσιμων ημερών το χρόνο, πέραν αυτής που δικαιούνται από άλλες διατάξεις. Γονέας, με τρία ή περισσότερα παιδιά, δικαιούται άδεια 8 εργάσιμων ημερών (άρθρο 7 της από **15.4.2002 Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.**).

Η άδεια αυτή χορηγείται λόγω αυξημένων αναγκών φροντίδας των παιδιών ηλικίας μέχρι 12 ετών συμπληρωμένων, χορηγείται εφάπαξ ή τμηματικά, μετά από συνεννόηση με τον εργοδότη και σύμφωνα με τις ανάγκες του γονέα και δεν πρέπει να συμπίπτει χρονικά με την αρχή ή το τέλος της ετήσιας κανονικής άδειας. (Βλ. Νομοθεσία Εργατική και Ασφαλιστική, *ό.π.*).

2.2.2.4. Γονική Άδεια Ανατροφής

Η χορήγηση γονικής άδειας ανατροφής στους μισθωτούς, έχει θεσπιστεί με το **N. 1843/84**, ο οποίος στη συνέχεια τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με την από 9.6.1993 Ε.Γ.Σ.Σ.Ε. και το άρθρο 25 του Ν. 2639/98.

Με τις ανωτέρω διατάξεις προβλέπεται ότι, κάθε εργαζόμενος γονέας με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ή σχέση έμμισθης εντολής σε επιχείρηση ή εκμετάλλευση, ανεξαρτήτως αριθμού απασχολουμένων, εφόσον έχει συμπληρώσει 1 χρόνο προϋπηρεσίας στον ίδιο εργοδότη, και εφόσον ο άλλος γονέας απασχολείται έξω από το σπίτι, δικαιούται να λάβει γονική άδεια ανατροφής του παιδιού, στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από τη λήξη της άδειας μητρότητας μέχρι το παιδί να συμπληρώσει την ηλικία των 3.5 ετών. Η συνολική διάρκεια της άδειας μπορεί να φτάσει τους 3.5 μήνες συνολικά ή τμηματικά για κάθε γονέα. Το δικαίωμα στη γονική

άδεια είναι ατομικό και αμεταβίβαστο για τον κάθε γονέα και ξεχωριστό για το κάθε παιδί.

Η άδεια αυτή είναι άνευ αποδοχών. Οι ανωτέρω ρυθμίσεις ισχύουν και για τους απασχολούμενους στο Δημόσιο, τα Ν.Π.Δ.Δ. και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Σε περίπτωση διάστασης ή διαζυγίου ή χηρείας ή γέννησης παιδιού εκτός γάμου, τη γονική άδεια και μέχρι 6 μήνες δικαιούται ο γονέας που έχει την επιμέλεια του παιδιού.

Το διάστημα αποχής από την εργασία λόγω γονικής άδειας ανατροφής θεωρείται ως χρόνος πραγματικής υπηρεσίας.

Στις Δημόσιες Υπηρεσίες προβλέπεται γονική άδεια μέχρι 2 χρόνια για κάθε γονέα για παιδιά μέχρι 6 ετών. *Η περίοδος απουσίας δε θεωρείται περίοδος απασχόλησης (άρθρο 51(5) Ν. 2683/99).*

2.2.2.5. Άδεια Τοκετού/Μητρότητας

Μέρος της άδειας Μητρότητας είναι η άδεια Κυοφορίας (πριν τον τοκετό) και η άδεια Λοχείας (μετά τον τοκετό) που αφορά μόνο στις γυναίκες μητέρες. Η άδεια, αμέσως μετά την άδεια λοχείας, γνωστή ως **άδεια απουσίας λόγω θηλασμού ή φροντίδας παιδιού αφορά πλέον και στον Πατέρα (15.4.2002 και 24.5.2004 Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.).**

2.2.2.6. Άδεια απουσίας λόγω θηλασμού και φροντίδας παιδιού για τους πατέρες

Ιδιωτικός Τομέας

Άδεια απουσίας για λόγους φροντίδας του παιδιού (μειωμένο ημερήσιο ωράριο ή εναλλακτικά ισόχρονη άδεια εφάπαξ ή τμηματικά) δικαιούται και ο πατέρας εφόσον δεν κάνει χρήση αυτής η εργαζόμενη μητέρα.

Η άδεια αυτή θεωρείται και αμείβεται ως χρόνος εργασίας και δεν πρέπει να προκαλεί δυσμενέστερες συνθήκες στην απασχόληση και τις εργασιακές σχέσεις.

Δημόσιος Τομέας

Μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας μεταξύ της Γ.Γ.Ι. και των Σ.Ε.Β., Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε., Ε.Σ.Ε.Ε., Ε.Β.Ε.Α. και του Μνημονίου Συνεργασίας της Γ.Γ.Ι. με το Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ αναμένεται με την αναθεώρησή του να συμπεριληφθεί στο Δημοσιοϋπαλληλικό Κώδικα (ΥΠΕΣΔΔΑ) πρόταση της Γ.Γ.Ι. προς την Επιτροπή **για χορήγηση μειωμένου ωραρίου ή άδειας ανατροφής τέκνου των εννέα μηνών και στον πατέρα υπάλληλο. Το ίδιο δικαίωμα θα αναγνωρίζεται και στον μοναδικό γονέα των μονογονεϊκών οικογενειών.**

2.2.2.7. Άδεια πατρότητας

Η άδεια Πατρότητας δε ρυθμίζεται από καμία Ευρωπαϊκή Κοινοτική Οδηγία. Όμως, το ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Απασχόλησης και Κοινωνικής Πολιτικής της Ε.Ε. της 29^{ης} Ιουνίου 2000 σχετικά με την ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στην επαγγελματική και οικογενειακή ζωή ενθαρρύνει τα κράτη-μέλη να εκτιμήσουν τη δυνατότητα αναγνώρισης άδειας πατρότητας μιας τέτοιας μορφής. **Σύμφωνα μάλιστα με έναν ιδανικό ορισμό, η άδεια πατρότητας θα σπέντε χρονικά με την άδεια μητρότητας, ώστε να μπορεί ο πατέρας να συμμετέχει στη γέννηση του παιδιού και να παραμείνει στο σπίτι με τη μητέρα και/ή με το άλλο παιδί ή παιδιά. Η άδεια αυτή θα πρέπει να είναι εντελώς ανεξάρτητη από την εργασιακή κατάσταση της μητέρας.**

2.2.2.8. Άδεια γέννησης παιδιού για τον πατέρα

Σε περίπτωση γέννησης παιδιού, ο πατέρας δικαιούται δύο ημέρες άδεια με αποδοχές για κάθε παιδί (23.5.2000/ Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.).

2.2.2.9. Προγραμματισμός αδειών

Οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους που προστατεύουν παιδιά μέχρι 16 ετών (έχουν την επιμέλεια) ή παιδιά άνω των 16 ετών αλλά με ειδικές ανάγκες,

υποχρεούνται κατά τον προγραμματισμό του χρόνου χορήγησης των ετήσιων αδειών απουσίας του προσωπικού να παίρνουν υπόψη τις ανάγκες των εργαζομένων αυτής της κατηγορίας.

2.3. Πρόσφατες ρυθμίσεις

Σύμφωνα με το *Μνημόνιο Συνεργασίας της Γενικής Γραμματείας Ισότητας του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. και του Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (22.2.2006)* συμφωνείται η συνεργασία με στόχο την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των επιχειρήσεων για την ανάδειξη και διάδοση πολιτικών ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών και συναφών Καλών Πρακτικών, δράσεων και μέτρων που υιοθετούν και εφαρμόζουν οι επιχειρήσεις-μέλη του Δικτύου Ε.Κ.Ε.

Το κοινό πλαίσιο δράσης περιλαμβάνει μεταξύ άλλων:

- Την προβολή των Καλών Πρακτικών προώθησης ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών, που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις-μέλη του Δικτύου, αναλύοντας τους στόχους, τη μεθοδολογία, τις δράσεις, τη μέτρηση αποτελεσμάτων και τις μεθόδους αξιολόγησης.
- Την παρουσίαση, με βάση το φύλο, των δεδομένων που περιλαμβάνονται στους κοινωνικούς απολογισμούς των επιχειρήσεων.
- Την ενθάρρυνση της αναφοράς σε πολιτικές που προάγουν την ισότητα ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών σε μελέτες, έρευνες, εκθέσεις, κοινωνικούς απολογισμούς, κώδικες δεοντολογίας και λοιπά έντυπα των επιχειρήσεων.

Τα μέρη συναποδέχονται ειδικότερα, μεταξύ άλλων, τα εξής:

Το Δίκτυο Ε.Κ.Ε. θα αναλάβει δράσεις για την ευαισθητοποίηση των επιχειρήσεων-μελών του σχετικά με την προώθηση πολιτικών ή πρακτικών ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στο χώρο εργασίας. Ειδικότερα, θα ενθαρρύνει:

- τη διαμόρφωση και προώθηση πολιτικών εναρμόνισης επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων,
- την ευνοϊκή αντιμετώπιση αδειών διακοπής της σταδιοδρομίας (career breaks) και την οργάνωση προγραμμάτων επανένταξης στην επιχείρηση μετά από μακρά απουσία,

- την ενθάρρυνση της χρήσης της γονικής άδειας ανατροφής, τόσο από τον πατέρα, όσο και από την εργαζόμενη μητέρα.

Στο πλαίσιο της παραπάνω συνεργασίας, η Γ.Γ.Ι. προτίθεται να επιβραβεύει σε ετήσια βάση τις επιχειρήσεις-μέλη του Δικτύου Ε.Κ.Ε. που εφαρμόζουν πολιτικές ή πρακτικές σύμφωνα με τα προαναφερόμενα. Η Γ.Γ.Ι. προτίθεται, επίσης, να διαμορφώσει και να αναπτύξει, σε συνεργασία με το Δίκτυο Ε.Κ.Ε., κριτήρια για την απονομή Βραβείου Ισότητας σε επιχειρήσεις που θα διακρίνονται για τις θετικές δράσεις τους στον τομέα της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Στη διάρκεια ισχύος του Μνημονίου τα μέρη θα συνεργαστούν για την επεξεργασία νέων πεδίων ανάπτυξης δράσεων από τις επιχειρήσεις-μέλη του Δικτύου Ε.Κ.Ε., όπως ενδεικτικά:

- Την καταπολέμηση του εργασιακού στρες στο βαθμό που πλήττει σε σημαντικό ποσοστό τις γυναίκες.
- Την ανάπτυξη προγραμμάτων και δράσεων για τον περιορισμό διαφόρων κοινωνικών φαινομένων που πλήττουν κυρίως γυναίκες.
- Την προώθηση καινοτόμων δράσεων για την ισότητα των φύλων στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης 2007-2013.

2.4. Οι τελευταίες εξελίξεις

Οι τελευταίες εξελίξεις αναγνωρίζουν αρκετές διαστάσεις για την εξισορρόπηση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής ανδρών και γυναικών και για την προώθηση της ισότητας των φύλων. Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο Συνεργασίας που υπεγράφη στις 2.6.2006 μεταξύ της Γ.Γ.Ι. του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. και των Σ.Ε.Β., Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε., Ε.Σ.Ε.Ε., Ε.Β.Ε.Α., Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως προς την προώθηση ίσων ευκαιριών για γυναίκες και άνδρες στις επιχειρήσεις αναγνωρίζεται ότι:

1. Η εργασία των γυναικών συνιστά παράγοντα κοινωνικής συνοχής και οικονομικής ανάπτυξης. Οι γυναίκες αποτελούν πηγή ικανοτήτων απαραίτητη για τη σύγχρονη κοινωνία. Οι ίσες ευκαιρίες και η ίση μεταχείριση σε όλα τα στάδια του επαγγελματικού βίου είναι κοινωνική επένδυση, που συμβάλλει τόσο στην αυτοδυναμία των ατόμων και στην ενίσχυση της αξιοπρέπειάς τους, όσο και

στην ανάπτυξη της οικονομίας. Γι' αυτό, άλλωστε, η οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών και η εναρμόνιση επαγγελματικής και οικογενειακής-προσωπικής ζωής τέθηκαν ως βασικοί άξονες προτεραιότητας του Χάρτη Πορείας της Ε.Ε. για την Ισότητα των Φύλων 2006-2010.

2. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Αναθεωρημένη Στρατηγική της Λισσαβόνας διαμορφώνει νέες συνθήκες και δεδομένα για την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών των χωρών της Ε.Ε., την οποία συναρτά άμεσα με την ικανότητά τους να αξιοποιήσουν πλήρως όλο το παραγωγικό δυναμικό τους. Με δεδομένο ότι οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν στην Ελλάδα το 52% του πληθυσμού της, η ένταξη και παραμονή τους στην αγορά εργασίας και την επαγγελματική δραστηριότητα συνιστούν όρο για την αξιοποίηση των ανθρωπίνων πόρων της Χώρας. Η θέση αυτή τονίστηκε και στην Εαρινή Σύνοδο Κορυφής του Μαρτίου 2006, όπου και υιοθετήθηκε Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την Ισότητα των Φύλων και ανελήφθη δέσμευση για την εφαρμογή πολιτικών ενίσχυσης της γυναικείας απασχόλησης, προκειμένου να στηριχθεί η οικονομική ανάπτυξη, η ευημερία και η ανταγωνιστικότητα της Ένωσης.
3. Στο πλαίσιο του διεπαγγελματικού διαλόγου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι ευρωπαίοι κοινωνικοί εταίροι δεσμεύτηκαν στην Εαρινή Σύνοδο Κορυφής, το Μάρτιο του 2005, σε ένα «Πλαίσιο Δράσεων για την προώθηση της Ισότητας των Φύλων», με ορίζοντα εφαρμογής και εκτίμησης των επιπτώσεων το 2008. Το Πρόγραμμα αυτό απευθύνεται στις αντίστοιχες οργανώσεις του κάθε κράτους-μέλους της Ένωσης, οι οποίες καλούνται να δραστηριοποιηθούν προωθώντας το εν λόγω πλαίσιο δράσης και συμβάλλοντας στο σχεδιασμό και τη διάδοση κατάλληλων πρακτικών και δράσεων σε εθνικό, κλαδικό, τοπικό και επιχειρησιακό επίπεδο.
4. Η ευθύνη για την ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην εργασία και την ισότητα στην επαγγελματική ζωή ανήκει από κοινού στην Πολιτεία, τους συντελεστές της παραγωγής και την κοινωνία των πολιτών.

Διαπιστώνουν ότι βρίσκονται σήμερα ενώπιον σημαντικών εξελίξεων και προκλήσεων στο πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και επαγγελματικό περιβάλλον, οι οποίες επηρεάζουν τη θέση των γυναικών στην οικονομία και την εργασία και απαιτούν ριζική αναθεώρηση των γενικότερων αντιλήψεων για το ρόλο της.

Λαμβάνουν υπόψη ότι:

1. Με βάση το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2005-2008 της Χώρας, στο πλαίσιο του οποίου η Χώρα μας δεσμεύθηκε για αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών στο 51%, η Πολιτεία, οι κοινωνικοί φορείς και ο επιχειρηματικός κόσμος καλούνται να συνδιαμορφώσουν επιμέρους στόχους με ορίζοντα το 2010, οι οποίοι θα διασφαλίσουν το αναπτυξιακό μέλλον της Χώρας και θα συμβάλουν στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Η αύξηση της απασχόλησης των γυναικών, που σήμερα φθάνει στην Ελλάδα μόλις το 46,2%, υστερώντας σημαντικά έναντι του κοινοτικού μέσου όρου που ανέρχεται σε 55,6%, και του στρατηγικού στόχου της Λισσαβόνας που είναι 60%, πρέπει να αναδειχθεί σε εθνική προτεραιότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, άλλωστε, κινείται και ο στρατηγικός σχεδιασμός της νέας προγραμματικής περιόδου (ΕΣΠΑ 2007-2013).
2. Η συμμετοχή των γυναικών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της Χώρας βελτιώνει τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών συστημάτων και αντιμετωπίζει, σε μεγάλο βαθμό, τη μείωση του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού που παρατηρείται στη Ελλάδα λόγω της γήρανσης του πληθυσμού. Παράλληλα, η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης συμβάλλει στην ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος, με αποτέλεσμα να αμβλύνονται τα οικονομικά προβλήματα που επιδρούν ανασταλτικά στην απόφαση απόκτησης ενός ή περισσότερων τέκνων.
3. Η προώθηση πολιτικών ίσων ευκαιριών ανδρών και γυναικών στις επιχειρήσεις αλλά και στο δημόσιο τομέα, οδηγεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, αφού αυξάνει τις δυνατότητες επισήμανσης και αξιοποίησης νέων ταλαντούχων εργαζόμενων, ικανών να προσφέρουν πολλά στην κοινή προσπάθεια για διεύρυνση της γνώσης, προώθηση της καινοτομίας, διαχείριση της διαφορετικότητας, εδραίωση της ποιότητας σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας.
4. Οι οικογενειακές υποχρεώσεις, η μητρότητα και η πατρότητα, πέρα από κοινωνική ανάγκη, είναι ένας προσωπικός αλλά και συλλογικός πλούτος, που αν εναρμονισθεί κατάλληλα με την εργασία, επιστρέφει ως προστιθέμενη αξία στην επιχείρηση.

5. Η υιοθέτηση πολιτικών και πρακτικών με στόχο τις ίσες ευκαιρίες για άνδρες και γυναίκες εργαζόμενους, έχει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα:
  - α. Προσελκύεται το καλύτερο εργατικό δυναμικό, ανεξάρτητα από φύλο, το οποίο φέρνει γνώση και καινοτομία στην επιχείρηση, αξιοποιώντας δεξιότητες, όπως η συνεργασία, η συναισθηματική νοημοσύνη, η αναλυτική ικανότητα, η συνεκτίμηση περισσότερων μεταβλητών κ.ά.
  - β. Αυξάνεται η προσωπική ικανοποίηση των γυναικών από την εργασία και, κατά συνέπεια, μειώνεται το επαγγελματικό άγχος, ενώ αυξάνεται η παραγωγικότητα.
  - γ. Αναβαθμίζεται η ποιότητα ζωής και των δύο φύλων από τα μέτρα που συντείνουν στην εναρμόνιση της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή.
  - δ. Προσφέρονται νέες ευκαιρίες στην επιχείρηση από την παρουσία γυναικών σε ηγετικές θέσεις, αφού έχει διαπιστωθεί ισχυρή συσχέτιση μεταξύ καλής διοίκησης των επιχειρήσεων και συνύπαρξης των δύο φύλων στις θέσεις ευθύνης.
  - ε. Επιπλέον, επιτυγχάνεται διεύρυνση του καταναλωτικού κοινού, όταν προσφέρεται εργασία ισότιμα σε γυναίκες και άνδρες, αφού οι γυναίκες αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του αγοραστικού κοινού, με δεδομένο ότι αυξάνουν με αυτόν τον τρόπο το προς κατανάλωση εισόδημά τους.
6. Οι ίσες ευκαιρίες στο επαγγελματικό περιβάλλον προϋποθέτουν ίση μεταχείριση γυναικών και ανδρών σε θέματα διαχείρισης προσλήψεων, επαγγελματικής κατάρτισης και εξέλιξης, επαγγελματικής σταδιοδρομίας, κατάληψης θέσεων ευθύνης και αμοιβών. Επειδή, όμως, τα αίτια των διακρίσεων είναι πολύπλοκα και αλληλένδετα, η επιτυχία της άρσης τους εξαρτάται από την ανατροπή μεγάλου αριθμού στερεοτύπων που εξακολουθούν να υπάρχουν στην κοινωνία και τις επιχειρήσεις, ειδικότερα όσον αφορά στο ρόλο των γυναικών στην εργασία και το επάγγελμα. Η επιτυχία των πρωτοβουλιών που εκάστοτε προωθούνται, προϋποθέτει να λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου (gender mainstreaming), αλλά και να σχεδιάζονται ειδικές θετικές δράσεις τόσο από την πλευρά της Πολιτείας, όσο και από την πλευρά των επιχειρήσεων.

7. Ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να ληφθεί για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν πάντοτε μεγαλύτερες δυσκολίες στην προώθηση πολιτικών ίσων ευκαιριών και στην απορρόφηση του κόστους απουσίας από την εργασία λόγω μητρότητας και γονικών αδειών. Γι' αυτό είναι σκόπιμη η υποστήριξη των επιχειρήσεων αυτών, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα σχετικά προβλήματα.
8. Στο «Πλαίσιο Δράσεων για την Ισότητα των Φύλων» των ευρωπαϊκών κοινωνικών εταιριών (βλ. παραπάνω) έχουν εντοπιστεί ορισμένες αλληλένδετες και ίσης σημασίας προτεραιότητες, στις οποίες εκφράζεται η κοινή βούληση των δύο πλευρών να αναληφθούν οι ακόλουθες δράσεις:
  - Η αποτίμηση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων, η προώθηση των γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, η υποστήριξη της ισορροπίας μεταξύ της εργασίας και της ιδιωτικής ζωής και η αντιμετώπιση του χάσματος αμοιβών λόγω φύλου.
  - Οι εξελίξεις του νομοθετικού πλαισίου σχετικά με την ισότητα των φύλων τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο, έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα και δεσμεύσεις στην αγορά εργασίας.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, οι ίσες ευκαιρίες στην εργασία αποτελούν ένα στοίχημα στρατηγικής σημασίας για κάθε επιχείρηση, ανεξάρτητα από το μέγεθός της.

9. Η εξάλειψη των συνεχιζόμενων ανισοτήτων στον κόσμο της εργασίας στη Χώρα μας απαιτεί πολιτική θέληση όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων, της Πολιτείας, των κοινωνικών φορέων και των επιχειρήσεων, ώστε να προωθηθούν πολιτικές, περιλαμβανομένων, όπου κριθεί αναγκαίο, θετικών δράσεων υπέρ των ίσων ευκαιριών ανδρών και γυναικών στην εργασία.

Συναποδέχονται και δεσμεύονται για τα εξής:

1. Αναλαμβάνουν **την κοινή πολιτική δέσμευση** ότι θα προβούν σε μία σειρά από συντονισμένες ενέργειες που θα οδηγήσουν στην καταγραφή, τη συνειδητοποίηση και εν τέλει την αντιμετώπιση του φαινομένου της άνισης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση στην απασχόληση, καθώς και σε ορισμένα επαγγέλματα, στην επαγγελματική κατάρτιση, στην εξέλιξη, τα επίπεδα αμοιβών και εν γένει τους όρους εργασίας.

2. Ειδικότερα:

- α) Οι εργοδοτικές οργανώσεις (ΣΕΒ, ΓΣΕΒΕΕ & ΕΣΣΕ) θα αναθέσουν στα ερευνητικά κέντρα τους τη διεξαγωγή έρευνας και την από κοινού σύνταξη σχετικής μελέτης, η οποία θα καταγράφει τη διακριτική αντιμετώπιση ανδρών και γυναικών ως προς την πρόσβαση στην απασχόληση και τους όρους εργασίας και τους λόγους μιας τέτοιας αντιμετώπισης, δίνοντας έμφαση και στα επιμέρους ποιοτικά χαρακτηριστικά. Τα πορίσματα της μελέτης αυτής, θα βοηθήσουν τις οργανώσεις να προβούν στις αναγκαίες συστάσεις-προτάσεις στα μέλη τους.
- β) Οι εργοδοτικές οργανώσεις, το ΕΒΕΑ και το «Δίκτυο ΕΚΕ» θα προωθήσουν δράσεις για την ενίσχυση και την προώθηση της επιχειρηματικότητας των γυναικών.
- γ) Οι εργοδοτικές οργανώσεις, το ΕΒΕΑ και το «Δίκτυο ΕΚΕ» θα αναλάβουν πρωτοβουλίες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των μελών τους για το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο και τις εξελίξεις στον τομέα της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, καθώς και για τις Καλές Πρακτικές που εφαρμόζονται από επιχειρήσεις, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.
- δ) Παράλληλα, σε μια προσπάθεια ευρύτερης συνειδητοποίησης του προβλήματος, οι εργοδοτικές οργανώσεις, το ΕΒΕΑ και το «Δίκτυο ΕΚΕ» θα ενθαρρύνουν τα μέλη τους να παρακολουθούν και να δημοσιοποιούν σε τακτική βάση στοιχεία για την αναλογία ανδρών και γυναικών στα διάφορα ιεραρχικά επίπεδα οργάνωσης των επιχειρήσεων.
- ε) Οι εργοδοτικές οργανώσεις, το ΕΒΕΑ και το «Δίκτυο ΕΚΕ» θα αναλάβουν δράσεις ευαισθητοποίησης των μελών τους, προκειμένου να αυξηθεί η συμμετοχή των γυναικών στις θέσεις ευθύνης, καθώς και στα όργανα λήψης αποφάσεων των επιχειρήσεων και των οργανώσεων.
- στ) Οι εργοδοτικές οργανώσεις, επιβεβαιώνοντας την ιδιαίτερη πολιτική σημασία της πρωτοβουλίας των κοινωνικών εταίρων για τη δημιουργία του Λ.Α.Ε.Κ., θα συνεργαστούν με τη Γ.Σ.Ε.Ε., για την αξιοποίηση των πόρων του, με στόχο τη δέσμευση συγκεκριμένου ποσοστού του προϋπολογισμού του, για την υποστήριξη δράσεων ενίσχυσης της απασχόλησης των

γυναικών. Η υποστήριξη αυτή θα γίνει μέσω μέτρων αναπλήρωσης κατά τη διάρκεια χρήσης αδειών μητρότητας και μέτρων συμφιλίωσης οικογένειας και εργασίας, ιδιαίτερα για τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις.

- ζ) Οι εργοδοτικές οργανώσεις, αναλαμβάνουν να εξετάσουν την εφαρμογή νέων μορφών οργάνωσης της εργασίας σε μεγάλες και μεσαίες επιχειρήσεις, με στόχο, αφενός, την εναρμόνιση της οικογενειακής και εργασιακής ζωής και, αφετέρου, την ενίσχυση της απασχολησιμότητας και προσαρμοστικότητας των γυναικών, μέσω της διευκόλυνσης της συμμετοχής τους σε προγράμματα δια βίου μάθησης. Για το σκοπό αυτό, θα λάβουν υπόψη Καλές Πρακτικές ευέλικτης χρήσης των διαφόρων υφισταμένων αδειών, εφαρμογής προγραμμάτων τηλεργασίας, προαιρετικής εφαρμογής μερικής απασχόλησης κ.λπ. Προκειμένου οι πολιτικές αυτές να είναι επιτυχημένες, είναι σκόπιμο να σχεδιαστούν ανάλογα με τις οργανωτικές ανάγκες της επιχείρησης και των εργαζόμενων σε αυτές.

3. Η Πολιτεία αναλαμβάνει:

- α) Να χρηματοδοτήσει τη διεξαγωγή ερευνών-μελετών που αναφέρονται στην παράγραφο Δ.2.α του παρόντος.
- β) Να επιχορηγήσει, από ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους, επιχειρήσεις κάθε μεγέθους σε όλη τη χώρα, προκειμένου να καλύψουν έξοδα δομών φροντίδας παιδιών, να εκπαιδεύσουν και να καταρτίσουν γυναίκες εργαζόμενες. Επίσης, οι επιχειρήσεις να προετοιμάζονται για πιστοποίηση ποιότητας στις πολιτικές ισότητας των φύλων, εφόσον εκδηλώνουν σχετικό ενδιαφέρον, να χρησιμοποιούν ευέλικτες μορφές οργάνωσης της εργασίας, φιλικές και στα δύο φύλα, σε προαιρετική βάση. Προτεραιότητα θα δοθεί στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.
- γ) Να ενισχύσει και να υποστηρίξει την πραγματοποίηση έργων, που εντάσσονται στο ΚΠΣ και υλοποιούνται από επιχειρήσεις ή τις συνδικαλιστικές οργανώσεις τους, εφόσον έχουν περιεχόμενο που σχετίζεται με την επιδίωξη των στόχων αυτής της συμφωνίας.
- δ) Να εξετάσει τη δυνατότητα χορήγησης οικονομικών και άλλων κινήτρων (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις, μείωση ασφαλιστικών εισφορών) σε επιχειρήσεις ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, προκειμένου να προάγουν με

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

προσδιορισμένες ενέργειες την ισότητα των φύλων στον εργασιακό χώρο, προωθώντας π.χ. την ισορροπία κατά την πρόσληψη ανδρών και γυναικών σε κενές ή νέες θέσεις εργασίας, την ανέλιξη των γυναικών σε θέσεις ευθύνης, τον ανασχεδιασμό καριέρας, την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, την υιοθέτηση καινοτόμων προγραμμάτων οργάνωσης του χρόνου εργασίας στην επιχείρηση, ώστε να διευκολύνονται γυναίκες και άνδρες στις οικογενειακές υποχρεώσεις τους κ.ά, μετά από πιστοποίηση εφαρμογής σχετικών σχεδίων.

- ε) Να απονέμει σε ετήσια βάση Βραβείο Ισότητας των Φύλων σε επιχειρήσεις που προάγουν την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στον εργασιακό χώρο, μέσα από πολιτικές οργάνωσης και διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού, σύμφωνα και με τα παραπάνω.

Τα μέρη αναγνωρίζουν ότι προσπάθειες, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, θα έχουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, εάν έχουν τη στήριξη και του συνόλου της κοινωνίας. Προς την κατεύθυνση της άρσης των υφιστάμενων ανισοτήτων και τη βελτίωση της συμμετοχής των γυναικών στο οικονομικό γίγνεσθαι, τα μέρη θα καταβάλλουν κάθε προσπάθεια, ώστε ανάλογα μηνύματα να απευθύνονται και να διαδίδονται σε όλους τους πολίτες.

ΜΕΡΟΣ Β΄

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα μελέτη διερευνά μια σειρά από ερωτήματα σχετικά με το ρόλο των Ελλήνων πατέρων και την εξισορρόπηση της επαγγελματικής με την οικογενειακή-προσωπική τους ζωή.

Βασικός **σκοπός** της μελέτης είναι η ανάδειξη των εργασιακών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων που εμποδίζουν τους άνδρες να αναλάβουν έναν πιο ενεργητικό και υπεύθυνο ρόλο στο οικογενειακό περιβάλλον και ιδιαίτερα στη φροντίδα των παιδιών.

Βασική **υπόθεση** της έρευνάς μας είναι ότι τα εμπόδια στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής με την οικογενειακή-προσωπική ζωή των ανδρών προέρχονται τόσο από το γενικότερο εργασιακό περιβάλλον (χρόνος εργασίας, μετακινήσεων, ωράρια, κ.λπ.), όσο και από τα παραδοσιακά στερεότυπα των κοινωνικών ρόλων των φύλων που θεωρούν τον άνδρα-πατέρα πρωταρχικά υπεύθυνο για την οικονομική ευημερία της οικογένειας και τη γυναίκα-μητέρα αποκλειστικά σχεδόν υπεύθυνη για την ανατροφή των παιδιών και τις οικιακές εργασίες.

Κεντρικό αντικείμενο της μελέτης είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων που έχουν οι Έλληνες πατέρες για τις σχέσεις με τα παιδιά τους, καθώς και των συγκεκριμένων πρακτικών/δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν στο εσωτερικό της οικογένειας σε σχέση με τη φροντίδα των παιδιών και τη συμμετοχή στις οικιακές εργασίες. Παράλληλα, όμως, διερευνώνται και μια σειρά από άλλα σχετικά θέματα. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη εστιάζει στα εξής:

- Διερεύνηση των αντιλήψεων και των στερεοτύπων των πατέρων του δείγματος της έρευνας για τους ρόλους των δύο φύλων στην οικογένεια και την ανατροφή των παιδιών. Ανίχνευση των αναπαραστάσεων για τις έννοιες της πατρότητας και της μητρότητας.
- Διερεύνηση του νοήματος που οι ίδιοι οι πατέρες αποδίδουν στην έννοια της πατρότητας, όπως αυτή ορίζεται στο θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης.

- Εντοπισμός της απόστασης που, με βάση τις διεθνείς έρευνες, υποθέτουμε ότι υπάρχει ανάμεσα στις επιθυμητές και τις πραγματικές σχέσεις που οι πατέρες αναπτύσσουν με τα παιδιά τους.
- Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην καταγραφή της πραγματικής κατάστασης μέσα από τέσσερα πεδία μελέτης:
  1. Διαθεσιμότητα και παρουσία του πατέρα στην οικογένεια. Περιεχόμενο του χρόνου που αφιερώνεται στα παιδιά και διερεύνηση των αντιλήψεων για τον οικογενειακό χρόνο και τον ελεύθερο χρόνο, καθώς και των συναφών πρακτικών.
  2. Δέσμευση προς τα παιδιά. Άμεση φροντίδα, κοινές εμπειρίες και δραστηριότητες με τα παιδιά.
  3. Ανάλυση συγκεκριμένων ευθυνών: τάισμα και καθαριότητα των παιδιών μικρής ηλικίας, επίσκεψη στο γιατρό, επίσκεψη στο σχολείο, βοήθεια στα μαθήματα, οργάνωση εξωσχολικών δραστηριοτήτων του παιδιού, κ.ά.
  4. Ανάλυση συγκεκριμένων οικιακών εργασιών (ψώνια, πληρωμή λογαριασμών, άλλες εργασίες στο σπίτι).
- Διερεύνηση της υποκειμενικής αντίληψης για το τι σημαίνει *σχέση με τα παιδιά*, τι σημαίνει *ευθύνη*, *έκφραση συναισθημάτων* προς τα παιδιά και *δέσμευση* απέναντι σε αυτά.
- Διερεύνηση των αντικειμενικών και υποκειμενικών δυσχερειών στην εξισορρόπηση των διάφορων κοινωνικών χρόνων (εργάσιμος χρόνος, χρόνος μετακινήσεων, οικιακός χρόνος εργασίας, ελεύθερος οικογενειακός και προσωπικός χρόνος).
- Σύγκρουση ρόλων και συνέπειες (στρες, ενοχικά συναισθήματα, κ.λπ.) για την εργασιακή, οικογενειακή και προσωπική ζωή.
- Ανίχνευση των πολιτικών που ακολουθούν οι δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις όσον αφορά στην προώθηση της εναρμόνισης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Εφαρμογή (ή μη εφαρμογή) του σχετικού νομοθετικού πλαισίου για τις γονικές άδειες, σύγκριση ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Θα αναφερθούμε, στη συνέχεια, συνοπτικά στο μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας, παρουσιάζοντας διαδοχικά τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, τη διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων, καθώς και το προφίλ των συμμετεχόντων.

2.1. Ερευνητικά εργαλεία

Στην έρευνα για το ρόλο των πατέρων στην προώθηση της ισότητας των φύλων χρησιμοποιήσαμε ερευνητικά εργαλεία, τα οποία από τη μια αναδεικνύουν την προβληματική και τη δυναμική της, ενώ από την άλλη προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα ερευνητικού υλικού με δυνατότητες πρωτογενούς και δευτερογενούς αξιοποίησής του. Έτσι, με βάση του στόχους και την προβληματική της κρίθηκε απαραίτητη η χρήση περισσότερων του ενός ερευνητικών εργαλείων. Τα μεθοδολογικά εργαλεία που επελέγησαν είναι το ερωτηματολόγιο⁵ και η συνέντευξη.

Το ερωτηματολόγιο επιλέχτηκε ως το προσφορότερο εργαλείο για την καταγραφή των στάσεων και των αντιλήψεων ικανού αριθμού πατέρων για το ρόλο τους στην επαγγελματική και οικογενειακή ζωή, την προώθηση της ισότητας των φύλων, καθώς και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν, εκτός από τις γενικές ερωτήσεις που σχετίζονται με τα κοινωνικο-δημογραφικά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά των ανδρών-πατέρων, πληροφορίες για το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των συζύγων/συντρόφων. Επίσης, μια σειρά από ερωτήσεις που αναφέρονταν στην κατανομή των οικιακών εργασιών, την ευθύνη που αναλαμβάνουν για συγκεκριμένες δραστηριότητες που κάνουν με τα παιδιά και τη φροντίδα των παιδιών. Τέλος, συμπεριλήφθηκαν ορισμένες ερωτήσεις που αφορούν στις αντιλήψεις των ανδρών-πατέρων για τους ρόλους των δύο φύλων στη οικογενειακή και επαγγελματική ζωή.

Η συνέντευξη, επίσης, χρησιμοποιήθηκε για την καταγραφή ολοκληρωμένων απόψεων, στάσεων και αναπαραστάσεων, πιο σύνθετων και με μεγαλύτερο βάθος.

5 Το Ερωτηματολόγιο της έρευνας παρατίθεται στο Παράρτημα.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι κατά τη διαδικασία της συνέντευξης αυτό που ενδιέφερε τους/τις ερευνητές/-τριες δεν ήταν η υποβολή αυστηρά δομημένων ερωτήσεων, αλλά η συζήτηση συγκεκριμένων θεμάτων. Ο Kerlinger (1970) αναφέρει ότι η συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση μη αναμενόμενων αποτελεσμάτων ή/και για βαθύτερη εξέταση των κινήτρων των ερωτώμενων και για τους λόγους που απάντησαν με το συγκεκριμένο τρόπο.

Τα πλεονεκτήματα της πολυ-μεθοδικής προσέγγισης των κοινωνικών φαινομένων έχουν αναφερθεί εκτενώς από πολλούς επιστήμονες. Εδώ, απλώς, αναφέρουμε ότι η επιλογή μίας και μόνης μεθόδου ενέχει τον κίνδυνο της παραποίησης της εικόνας του υπό εξέταση φαινομένου, ενώ παράλληλα είναι δυνατό να περιορίσει τόσο την ποσότητα, όσο και την ποιότητα των δεδομένων που είναι σε θέση να περιγράψουν επαρκώς το υπό έρευνα ζήτημα.

2.2. Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων της έρευνας

Η χορήγηση των ερωτηματολογίων⁶ και οι συνεντεύξεις έγιναν από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 2006. Η συγκέντρωση των δεδομένων έγινε με προσωπική επαφή της ερευνητικής ομάδας με τους συμμετέχοντες. Τα ερωτηματολόγια δίνονταν μέσα σε φάκελο και συνοδεύονταν από μια επιστολή, με την οποία κάθε συμμετέχων ενημερωνόταν για το σκοπό και τη σημασία της έρευνας. Τα υποκείμενα ενημερώθηκαν ότι η συμμετοχή τους ήταν προαιρετική και δόθηκαν οι απαιτούμενες διαβεβαιώσεις για την ανωνυμία των απαντήσεών τους. Επίσης, τους ζητήθηκε να προσπαθήσουν να μην αφήσουν αναπάντητες ερωτήσεις. Ο συνολικός χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν υπερέβαινε τα 30 λεπτά της ώρας. Μετά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ακολουθούσε η συνέντευξη.

6 Το ερωτηματολόγιο δοκιμάστηκε πιλοτικά σε ένα δείγμα που είχε χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά των υποκειμένων της κυρίως έρευνας με στόχο να διαπιστωθούν πιθανά προβλήματα ή λάθη στη διατύπωση των ερωτήσεων και έτσι να διορθωθούν (Βλ. σχετικά: C. Javeau (1996), *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, σ. 148).

2.3. Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας

Έπειτα από τη συλλογή των δεδομένων και την κωδικοποίησή τους ακολούθησε η εισαγωγή και επεξεργασία τους σε Η/Υ με το Στατιστικό Πακέτο για τις Κοινωνικές Επιστήμες (SPSS). Οι στατιστικές διαδικασίες που ακολουθήσαμε για την περιγραφή και ανάλυση των δεδομένων ήταν: α) καταμέτρηση των συχνοτήτων β) υπολογισμός του μέσου όρου στις ερωτήσεις που ήταν αναγκαίο και γ) cross-tabs για τον έλεγχο της επίδρασης διαφόρων κατηγορικών μεταβλητών (π.χ. μορφωτικό επίπεδο των ανδρών-πατέρων, μορφωτικό επίπεδο των συζύγων/συντρόφων, φορέας εργασίας) στις παρατηρούμενες διαφορετικές ποσοστιαίες αναλογίες που διαμορφώθηκαν από τις απαντήσεις των ερωτώμενων στις διάφορες ερωτήσεις.

Επίσης, προχωρήσαμε με βάση τις αρχές της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, στην ανάλυση του λόγου των υποκειμένων του δείγματος, με στόχο να διερευνήσουμε συγκεκριμένες έννοιες και νοήματα και να προσδιορίσουμε τον τρόπο με τον οποίο αυτές γίνονται αντιληπτές.

2.4. Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 200 άνδρες-πατέρες που εργάζονταν στον ευρύτερο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της χώρας. Η επιλογή των ανδρών-πατέρων έγινε με τυχαίο τρόπο, γεγονός που εξυπηρετεί τόσο τη φιλοσοφία της έρευνας γενικά, όσο και το σκοπό, αλλά και τους επιμέρους στόχους της. Βασικός παράγοντας ήταν η γεωγραφική εξακτίωση του δείγματος με βάση το βαθμό αστικότητας και η διαστρωμάτωση σε σχέση με το φορέα εργασίας (δημόσιος-ιδιωτικός). Έτσι, θεωρούμε ότι διάφορες άλλες μορφές διαστρωμάτωσης, όπως είναι το μορφωτικό επίπεδο, η ηλικία, η οικογενειακή τους κατάσταση θα προέκυπταν με φυσικό τρόπο.

Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι για την κατάρτιση του δείγματος των ανδρών το κριτήριο που λάβαμε υπόψη ήταν να είναι πατέρες.

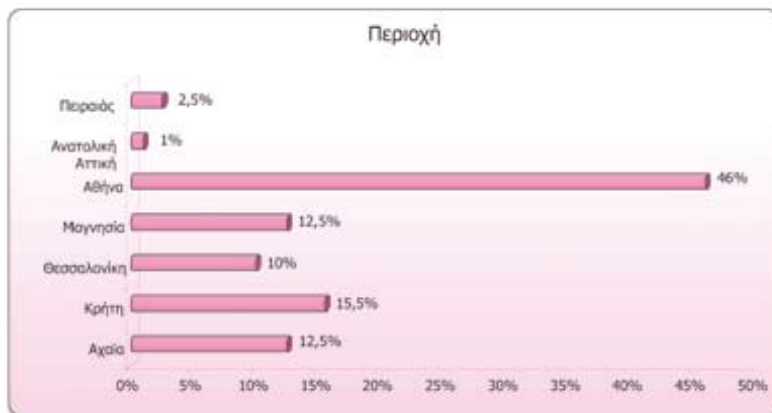
Όπως είναι εμφανές από το παρακάτω γράφημα, τα περισσότερα ερωτηματολόγια συλλέχθηκαν από την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (**46%**), της Ανατολικής Αττικής (**1%**) και του Πειραιά (**2.5%**), ενώ ακολουθούν η Κρήτη και συγκεκριμένα το Ηράκλειο, με ποσοστό **15.5%**, η Αχαΐα και η Μαγνησία (**12.5%**) και η Θεσσαλονίκη (**10%**).

Πίνακας 2.1.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος κατά περιοχή

Περιοχή	Συχνότητα	Ποσοστό
Αχαΐα	25	12.5%
Κρήτη	31	15.5%
Θεσσαλονίκη	20	10%
Μαγνησία	25	12.5%
Αθήνα	92	46%
Ανατολική Αττική	2	1%
Πειραιάς	5	2.5%
Σύνολο	200	100%

Γράφημα 2.1.

Η κατανομή και ποσοστιαία κατανομή των υποκειμένων ανάλογα με την ηλικία τους καταγράφεται στο γράφημα 2.2. Έτσι, από το σύνολο των συμμετεχόντων το **37.2%** είναι ηλικίας 30 με 39 ετών, το **45%** ηλικίας 40 με 49 ετών και το **17.8%** από 50 έως 60 ετών. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρατηρείται στην ηλικιακή ομάδα 40 έως 49 ετών.

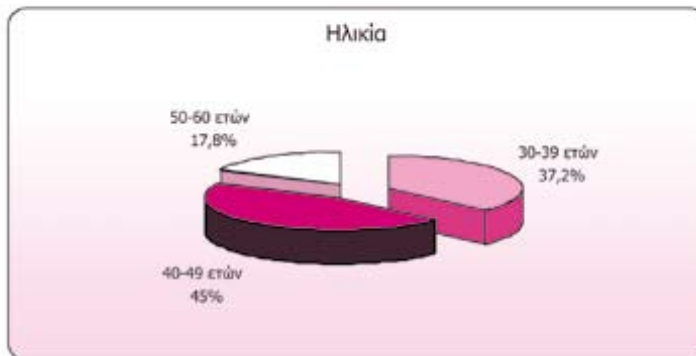

Πίνακας 2.2.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση την ηλικιακή ομάδα

Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό
30-39 ετών	71	37.2%
40-49 ετών	86	45%
50-60 ετών	34	17.8%
Σύνολο	191	100%

Γράφημα 2.2.

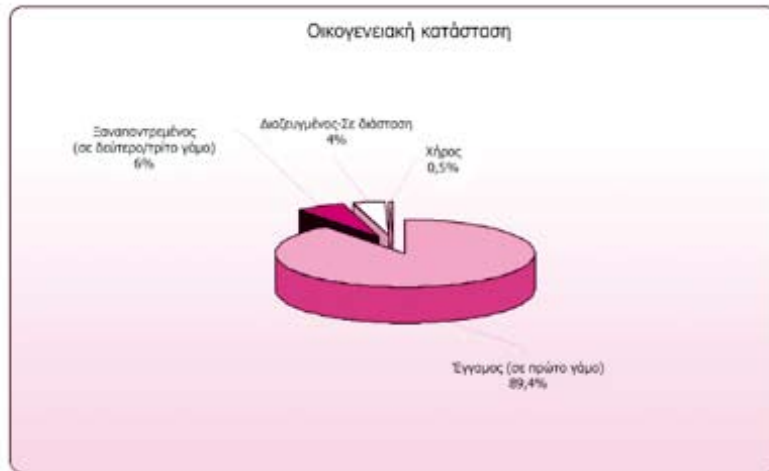
Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, 178 (**89.4%**) δηλώνουν έγγαμοι σε πρώτο γάμο, 12 άνδρες (**6%**) είναι ξαναπαντρεμένοι, μόλις 8 (**4%**) διαζευγμένοι ή σε διάσταση, ενώ ένας μόνο αναφέρει ότι είναι χήρος.

Πίνακας 2.3.

Οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση	Συχνότητα	Ποσοστό
Έγγαμος (σε πρώτο γάμο)	178	89.4%
Ξαναπαντρεμένος (σε δεύτερο/τρίτο γάμο)	12	6%
Διαζευγμένος-Σε διάσταση	8	4%
Χήρος	1	0.5%
Σύνολο	199	100%

Γράφημα 2.3.

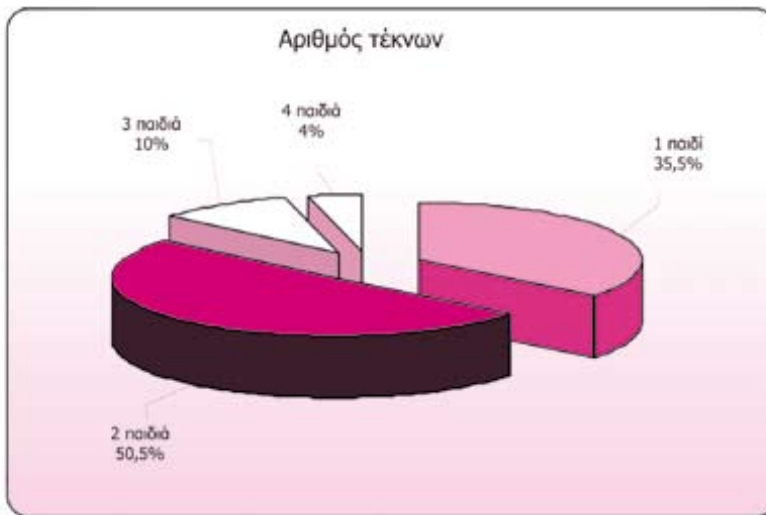
Οι περισσότεροι (**50.5%**) άνδρες του δείγματος έχουν δύο παιδιά. Ακολουθούν όσοι έχουν ένα μόνο παιδί (**35.5%** του δείγματος), ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι μόλις το **4%** (8 άτομα) έχει τέσσερα παιδιά.

Πίνακας 2.4.

Αριθμός τέκνων	Συχνότητα	Ποσοστό
1 παιδί	71	35.5%
2 παιδιά	101	50.5%
3 παιδιά	20	10%
4 παιδιά	8	4%
Σύνολο	200	100%

Γράφημα 2.4.

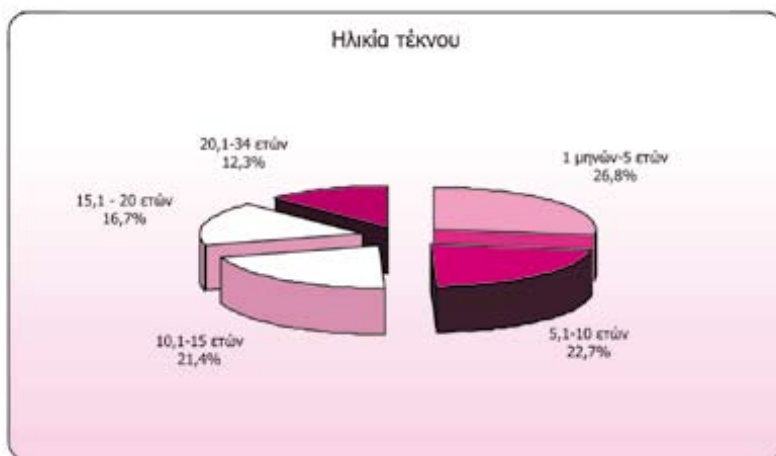
Σε σχέση με τις ηλικίες των παιδιών παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία αναφέρει ηλικίες από 1 μηνών έως 15 ετών (**70.9%**). Ειδικότερα, το **26.8%** έχει παιδιά ηλικίας 1 μηνός έως 5 ετών, το **22.7%** από 5.1 έως 10 ετών, και το **21.4%** από 10.1 έως 15 ετών. Ποσοστό **6.7%** των παιδιών έχει ηλικίες από 15.1 μέχρι και 20 ετών, ενώ το μικρότερο ποσοστό (**12.3%**) αφορά στα παιδιά ηλικίας από 20.1 έως 34 χρόνων.

Πίνακας 2.5.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση τις ηλικίες των παιδιών τους

Ηλικία τέκνου	Συχνότητα	Ποσοστό
1 μηνών - 5 ετών	98	26.8%
5.1 - 10 ετών	83	22.7%
10.1 - 15 ετών	78	21.4%
15.1 - 20 ετών	61	16.7%
20.1 - 34 ετών	45	12.3%
Σύνολο	365	100%

Γράφημα 2.5.

Σχετικά με το φύλο των παιδιών διαπιστώνουμε από το γράφημα 2.6. ότι τα περισσότερα είναι κορίτσια (**56.1%**) απέχοντας 12.2 ποσοστιαίες μονάδες από τα αγόρια (**43.9%**).

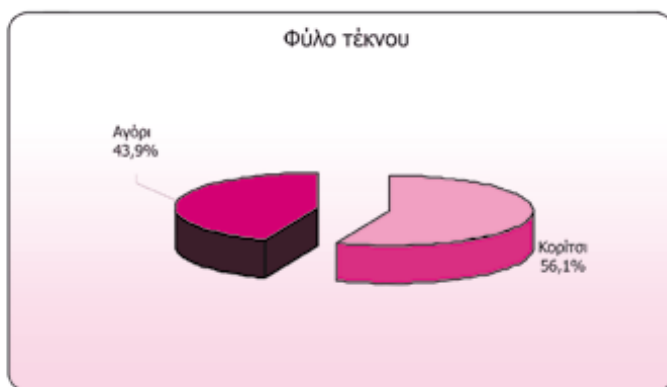
Πίνακας 2.6.

Φύλο τέκνου	Συχνότητα	Ποσοστό
Κορίτσι	203	56.1%
Αγόρι	159	43.9%
Σύνολο	362	100

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 2.6.

Από το διάγραμμα που ακολουθεί, φαίνεται ότι οι περισσότεροι άνδρες του δείγματος είναι απόφοιτοι Ανώτατης εκπαίδευσης (**27.5%**), 46 (**23%**) άτομα είναι απόφοιτοι Λυκείου, ενώ 28 (**14%**) είναι απόφοιτοι Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης. Αρκετά υψηλό είναι το ποσοστό εκείνων που είναι απόφοιτοι δημοτικού και γυμνασίου (**11%** και **10%** αντίστοιχα), ενώ το μικρότερο ποσοστό του δείγματος αποτελούν τα άτομα που κατέχουν διδακτορικό δίπλωμα (**2.5%**).

Πίνακας 2.7.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο

Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	Συχνότητα	Ποσοστό
Απολυτήριο δημοτικού	11	5.5%
Απολυτήριο γυμνασίου	10	5%
Απολυτήριο λυκείου	46	23%
Απόφοιτος Τ.Ε.Ε.	28	14%
Απόφοιτος ΑΕΙ	55	27.5%
Απόφοιτος ΤΕΙ	20	10%
Μεταπτυχιακό δίπλωμα	25	12.5%
Διδακτορικό δίπλωμα	5	2.5%
Σύνολο	200	100%

Γράφημα 2.7.

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των συζύγων ή συντρόφων των ερωτηθέντων, οι περισσότερες είναι απόφοιτες Λυκείου (**34.2%**), ενώ με μικρή διαφορά ακολουθούν όσες είναι απόφοιτες ΑΕΙ (**30.6%**). Μόνο μία αναφέρεται ότι κατέχει διδακτορικό δίπλωμα.

Πίνακας 2.8.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο της συζύγου/συντρόφου

Μορφωτικό επίπεδο συζύγου/συντρόφου	Συχνότητα	Ποσοστό
Απολυτήριο δημοτικού	8	4.1%
Απολυτήριο γυμνασίου	7	3.6%
Απολυτήριο λυκείου	67	34.2%
Απόφοιτη Τ.Ε.Ε.	20	10.2%
Απόφοιτη ΑΕΙ	60	30.6%
Απόφοιτη ΤΕΙ	21	10.7%
Μεταπτυχιακό δίπλωμα	12	6.1%
Διδακτορικό δίπλωμα	1	0.5%
Σύνολο	196	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 2.8.

Από τον πίνακα 2.9. παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι άνδρες είναι κατώτερα στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (**41.7%**). Ακολουθούν τα μεσαία στελέχη σε ποσοστό **26.1%** και έπονται τα ανώτατα και ανώτερα διευθυντικά στελέχη με ποσοστό **14.6%**. Μικρότερα είναι τα ποσοστά των ελεύθερων επαγγελματιών (**6%**), των εργατών (**5.5%**) και εκείνων που εργάζονται στην παροχή υπηρεσιών (**5.5%**). Σημειώνεται ότι στο δείγμα ένα άτομο δήλωσε ότι είναι συνταξιούχος.

Πίνακας 2.9.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος ανάλογα με την εργασιακή θέση τους

Εργασιακή σχέση	Συχνότητα	Ποσοστό
Ανώτερα-Ανώτατα διευθυντικά στελέχη του δημόσιου & ιδιωτικού τομέα	29	14.6%
Μεσαία στελέχη του δημόσιου & ιδιωτικού τομέα	52	26.1%
Κατώτερα στελέχη του δημόσιου & ιδιωτικού τομέα	83	41.7%
Εργάτες	11	5.5%
Ελεύθεροι επαγγελματίες	12	6%
Υπάλληλοι & παροχή υπηρεσιών	11	5.5%
Συνταξιούχοι	1	0.5%
Σύνολο	199	100%

Γράφημα 2.9.

Αναφορικά με το επάγγελμα των συζύγων/συντρόφων, οι περισσότερες (**29.3%**) εργάζονται ως ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ λίγο μικρότερο είναι το ποσοστό (**28.8%**) εκείνων που απασχολούνται στο δημόσιο τομέα. Αρκετά υψηλό είναι το ποσοστό (**18.3%**) των γυναικών που ασχολούνται με τα οικιακά, ενώ υπάρχουν ελεύθεροι επαγγελματίες σε ποσοστό **14.7%**, **6.8%** που απασχολούνται στο τομέα παροχής υπηρεσιών και 4 γυναίκες που είναι άνεργες.

Πίνακας 2.10.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος ανάλογα με το επάγγελμα της συζύγου/συντρόφου

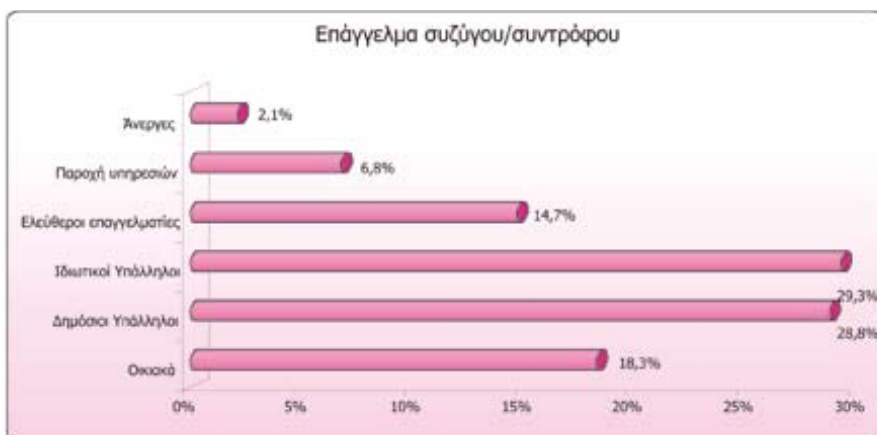
Επάγγελμα συζύγου /συντρόφου	Συχνότητα	Ποσοστό
Οικιακά	35	18.3%
Δημόσιοι Υπάλληλοι	55	28.8%
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	56	29.3%
Ελεύθεροι επαγγελματίες	28	14.7%
Παροχή υπηρεσιών	13	6.8%
Άνεργες	4	2.1%
Σύνολο	191	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 2.10.

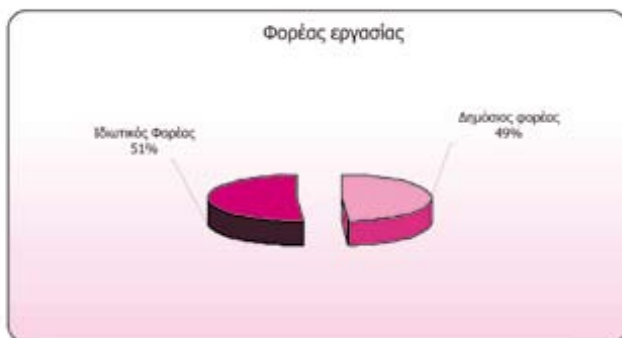
Το **51%** των ερωτηθέντων εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ενώ το **49%** σε δημόσιους φορείς.

Πίνακας 2.11.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση το φορέα εργασίας τους

Φορέας εργασίας	Συχνότητα	Ποσοστό
Δημόσιος φορέας	98	49%
Ιδιωτικός Φορέας	102	51%
Σύνολο	200	100

Γράφημα 2.11.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (**44%**) κατοικεί στην Αθήνα, ενώ ακολουθούν όσοι κατοικούν στο Ηράκλειο Κρήτης (**15.5%**), στο Βόλο (**12.5%**) και στην Αχαΐα (**11.5%**).

Πίνακας 2.12.

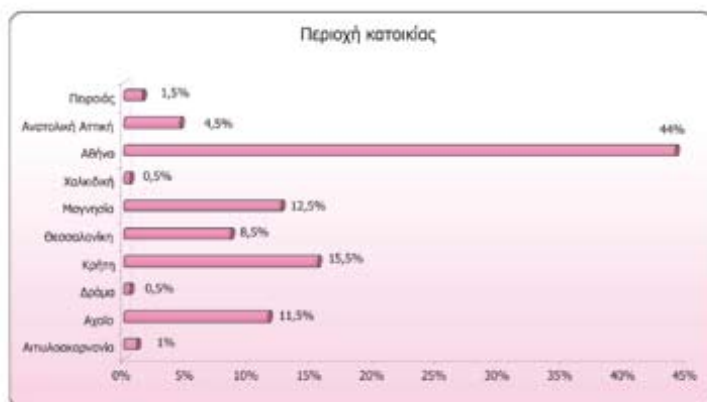
Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση τον τόπο κατοικίας τους

Περιοχή κατοικίας	Συχνότητα	Ποσοστό
Αιτωλοακαρνανία	2	1%
Αχαΐα	23	11.5%
Δράμα	1	0.5%
Κρήτη	31	15.5%
Θεσσαλονίκη	17	8.5%
Μαγνησία	25	12.5%
Χαλκιδική	1	0.5%
Αθήνα	88	44%
Ανατολική Αττική	9	4.5%
Πειραιάς	3	1.5%
Σύνολο	200	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 2.12.

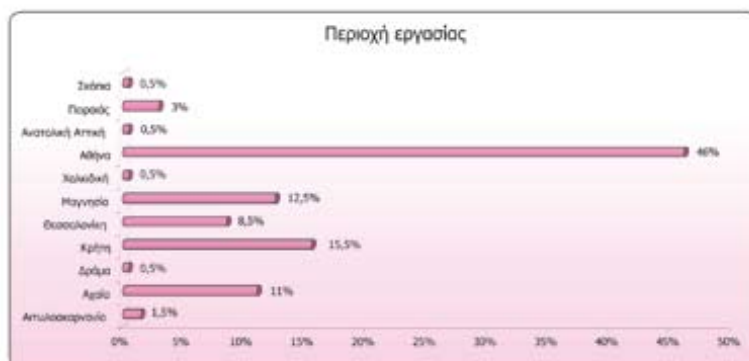
Όπως είναι φυσικό, ανάλογα με τα παραπάνω είναι τα ποσοστά σχετικά με την περιοχή εργασίας των ερωτηθέντων, με το **46%** αυτών να εργάζεται στην Αθήνα.

Πίνακας 2.13.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση την περιοχή που εργάζονται

Περιοχή εργασίας	Συχνότητα	Ποσοστό
Αιτωλοακαρνανία	3	1.5%
Αχαΐα	22	11%
Δράμα	1	0.5%
Κρήτη	31	15.5%
Θεσσαλονίκη	17	8.5%
Μαγνησία	25	12.5%
Χαλκιδική	1	0.5%
Αθήνα	92	46%
Ανατολική Αττική	1	0.5%
Πειραιάς	6	3%
Σκόπια	1	0.5%
Σύνολο	200	100%

Γράφημα 2.13.

Το **51.8%** των ερωτώμενων ανδρών δουλεύει λιγότερο από 8 ώρες ημερησίως, ενώ το υπόλοιπο **48.2%** περισσότερο από 8 ώρες. Η μέση τιμή των ωρών εργασίας είναι 9 (8.9) ώρες με τυπική απόκλιση 2 ωρών (1.8).

Πίνακας 2.14.

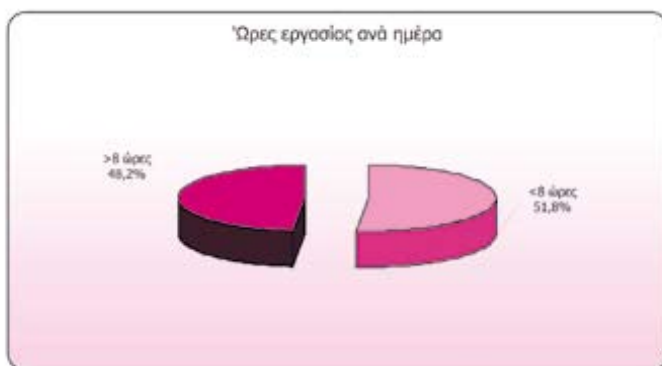
Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση τις ώρες που εργάζονται καθημερινά

Ώρες εργασίας/ημέρα	Συχνότητα	Ποσοστό
<8 ώρες	103	51.8%
>8 ώρες	96	48.2%
Σύνολο	199	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 2.14.

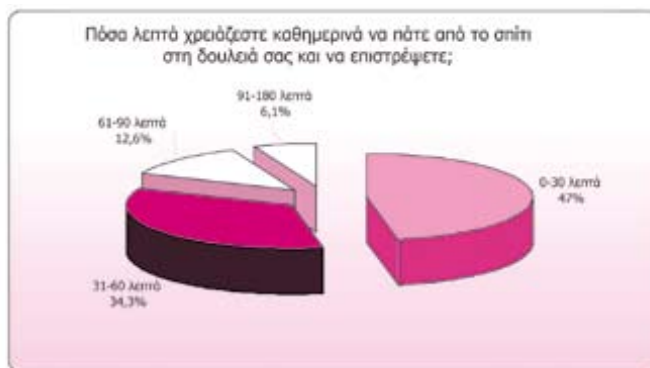
Τέλος, το **47%** των ερωτώμενων ανδρών χρειάζεται καθημερινά 30 λεπτά για να πάει από το σπίτι στη δουλειά και να επιστρέψει, το 34.3% 31 λεπτά με 60 λεπτά, το 12.6% 61 με 90 λεπτά και το 6.1% 91 με 180 λεπτά. Η μέση τιμή των ωρών που χρειάζεται κάποιος να πάει στο χώρο εργασίας του και να επιστρέψει είναι 47 λεπτά με τυπική απόκλιση 31 λεπτών.

Πίνακας 2.15.

Κατανομή των ανδρών του δείγματος με βάση το χρόνο που χρειάζονται καθημερινά για να πάνε από το σπίτι στη δουλειά και να επιστρέψουν

Πόσα λεπτά χρειάζεστε καθημερινά να πάτε από το σπίτι στη δουλειά σας και να επιστρέψετε;	Συχνότητα	Ποσοστό
0-30 λεπτά	93	47%
31-60 λεπτά	68	34.3%
61-90 λεπτά	25	12.6%
91-180 λεπτά	12	6.1%
Σύνολο	198	100%

Γράφημα 2.15.

2.5. Περιορισμοί της έρευνας

Παρόλο που τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, υφίστανται ορισμένοι περιορισμοί (όπως άλλωστε συμβαίνει σε κάθε έρευνα) που είναι απαραίτητο να αναφερθούν. Κατ' αρχήν, το δείγμα της έρευνας αφορούσε σε πατέρες που εργάζονται στον ευρύτερο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα των μεγάλων αστικών κέντρων (Αττική, Βόλος, Πάτρα, Θεσσαλονίκη, Ηράκλειο).

Συνεπώς, τα ευρήματα που θα ακολουθήσουν, αναφέρονται μόνο στον αντίστοιχο πληθυσμό και όχι σε όλους τους πατέρες. Επίσης, η επιλογή των μεγάλων αστικών κέντρων ενδεχομένως να μην καθιστά το δείγμα μας αντιπροσωπευτικό, καθώς δεν συμπεριλήφθηκαν πατέρες που κατοικούν και εργάζονται σε αγροτικές και νησιωτικές περιοχές της Ελλάδας. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον στο μέλλον να επαναληφθεί η ίδια έρευνα σε πατέρες απομακρυσμένων γεωγραφικά περιοχών και να συγκριθούν τα αποτελέσματα, ώστε να μπορούν να γενικευτούν ευρύτερα.

3. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μετά την ολοκλήρωση του θεωρητικού και μεθοδολογικού πλαισίου της έρευνας, παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα των εμπειρικών δεδομένων, τα οποία αφορούν στο ρόλο των ανδρών για την ανατροφή των παιδιών τους, τη συμμετοχή τους στις οικιακές εργασίες, στη σύγκρουση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής σύμφωνα πάντα με τις εκτιμήσεις των υποκειμένων του δείγματος.

3.1. Η συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών

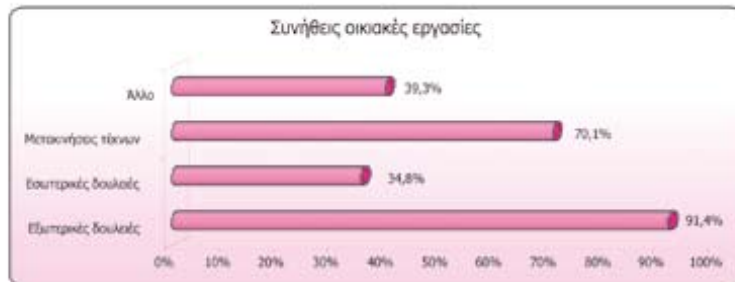
Διερευνώντας τη συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές εργασίες, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (ποσοστό **91.4%**) δηλώνει ότι αναλαμβάνει συνήθως εξωτερικές δουλειές, όπως για παράδειγμα την πληρωμή των λογαριασμών και τα ψώνια⁷. Το **70.1%** ασχολείται με τις μετακινήσεις των παιδιών, ενώ χαμηλότερο (**34.8%**) είναι το ποσοστό των ανδρών που ασχολούνται με εσωτερικές δουλειές του νοικοκυριού, όπως το μαγείρεμα, την καθαριότητα, κ.λπ.

Πίνακας 3α.

Συνήθεις οικιακές εργασίες	Εξωτερικές δουλειές	Εσωτερικές δουλειές	Μετακινήσεις τέκνων	Άλλο
Συχνότητα	181	69	138	77
Ποσοστό	91.4%	34.8%	70.1%	39.3%

7 Στην έρευνα της Μαράτου-Αλιπράντη, η συμμετοχή του Αθηναίου συζύγου στις οικιακές εργασίες ήταν ασήμαντη και μόνο στα ψώνια φαίνεται ότι συμμετείχαν περισσότεροι από τους μισούς του δείγματος. Η έρευνα έδειχνε, επίσης, ανισότητα στην κατανομή του χρόνου φροντίδας των παιδιών. Οι άνδρες αφιέρωναν, κατά μέσο όρο, 0,87 ώρες καθημερινά, ενώ ο αντίστοιχος χρόνος των γυναικών ήταν τρεις φορές μεγαλύτερος: 2,35 ώρες (Μαράτου-Αλιπράντη, 1995, σ. 86 και 99).

Γράφημα 3α.

Εκτός από τις προαναφερθείσες οικιακές εργασίες εμφανίζεται και μια μερίδα ανδρών (ποσοστό **39.3%**) που ασχολείται με άλλες εργασίες. Οι κυριότερες από αυτές παρουσιάζονται στον πίνακα 3β, όπου παρατηρούμε ότι **η πλειοψηφία (54.5%) αναφέρει τη φροντίδα και περιποίηση των παιδιών - τάισμα, καθαριότητα, διάβασμα των παιδιών, να τα πάνε για ύπνο**. Ακολουθούν όσοι ασχολούνται με μικροεπισκευές στο σπίτι (**31.2%**), -ηλεκτρολογικές και υδραυλικές επισκευές, μαστορέματα, κηπουρική- ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό **14.3%** που ασχολείται και με τις δύο αυτές εργασίες.

Πίνακας 3β.

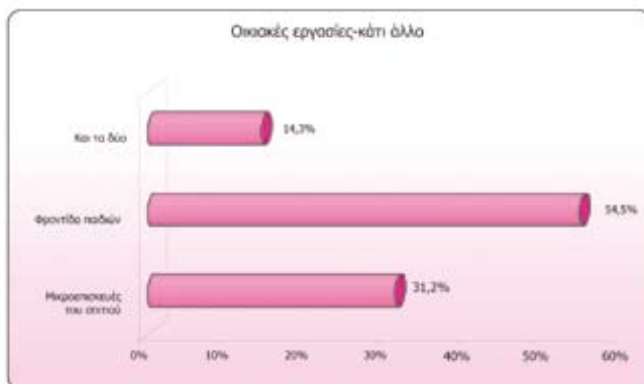
Οικιακές Εργασίες (Κάτι άλλο)	Συχνότητα	Ποσοστό
Μικροεπισκευές του σπιτιού	24	31.2%
Φροντίδα παιδιών	42	54.5%
Και τα δύο	11	14.3%
Σύνολο	77	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3β.

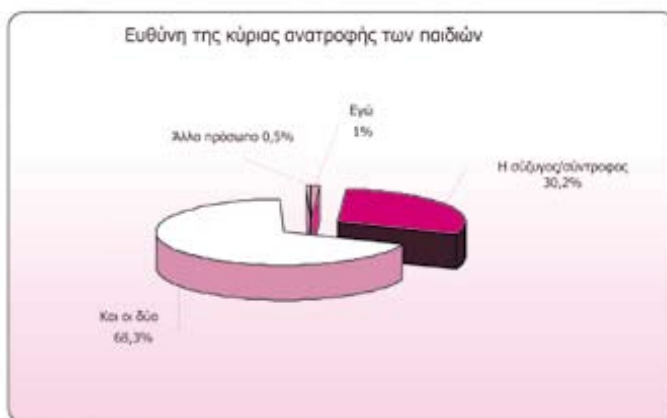

Στην ερώτηση «Ποιος έχει την κύρια ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών» οι περισσότεροι (**68.3%**) αναφέρουν ότι και οι δύο γονείς μοιράζονται εξίσου την ανατροφή των παιδιών τους, ενώ δεν είναι μικρό το ποσοστό (**30.2%**) εκείνων που δηλώνουν ότι την κύρια ευθύνη έχει η μητέρα. Αξιοσημείωτο είναι ότι μόνο δύο άτομα (**1%**) δηλώνουν ότι φέρουν την κύρια ευθύνη ανατροφής των παιδιών τους.

Πίνακας 3.1.

Ευθύνη της κύριας ανατροφής των παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Εγώ	2	1%
Η σύζυγος/σύντροφος	60	30.2%
Και οι δύο	136	68.3%
Άλλο πρόσωπο	1	0.5%
Σύνολο	199	100%

Γράφημα 3.1.

3.2. Ανάλυση συγκεκριμένων ευθυνών που σχετίζονται με τη φροντίδα των παιδιών

Αναφορικά με τη συμμετοχή των ανδρών στην ανάληψη συγκεκριμένων ευθυνών για τη φροντίδα των παιδιών, τα αποτελέσματα δείχνουν, σε γενικές γραμμές, ότι το βάρος εξακολουθεί να επωμίζεται η γυναίκα. Ειδικότερα, οι περισσότεροι (**57.3%**) ερωτηθέντες δηλώνουν ότι η σύζυγος είναι αυτή που επισκέπτεται, κατά κύριο λόγο, το σχολείο για να ενημερωθεί για την πρόοδο των παιδιών. Το **25%** δηλώνει ότι και οι δύο γονείς επισκέπτονται το σχολείο για να ενημερωθούν, ενώ μικρότερο είναι το ποσοστό (**16.5%**) εκείνων που δηλώνει ότι συνήθως πηγαίνουν οι ίδιοι. Μόλις, το **1.2%** αναφέρει ότι πηγαίνει κάποιο άλλο πρόσωπο, το οποίο συνήθως είναι η γιαγιά.

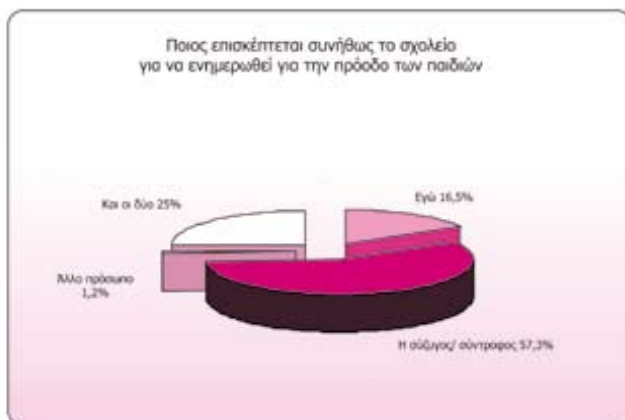
Πίνακας 3.2.

Ποιος επισκέπτεται συνήθως το σχολείο για να ενημερωθεί για την πρόοδο των παιδιών;	Συχνότητα	Ποσοστό
Εγώ	27	16.5%
Η σύζυγος/σύντροφος	94	57.3%
Άλλο πρόσωπο	2	1.2%
Και οι δύο	41	25%
Σύνολο	164	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.2.

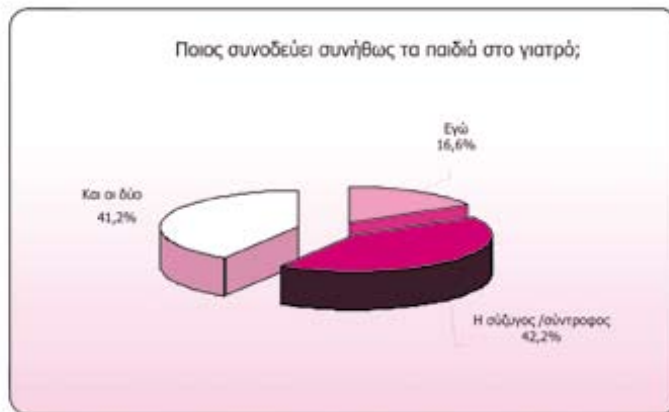

Αλλά και στην ερώτηση «ποιος/-α συνοδεύει συνήθως τα παιδιά στο γιατρό» διαπιστώνεται ότι το **42.2%** αναφέρει τη σύζυγο/σύντροφο, ενώ λίγο μικρότερο είναι το ποσοστό (**41.2%**) που δηλώνει ότι συνοδεύουν τα παιδιά και οι δύο. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ένα μικρό μεν, υπαρκτό δε, ποσοστό (**16.6%**) ανδρών που απαντά ότι συνοδεύει τα παιδιά στο γιατρό χωρίς τη μητέρα.

Πίνακας 3.3.

Ποιος συνοδεύει συνήθως τα παιδιά στο γιατρό;	Συχνότητα	Ποσοστό
Εγώ	33	16.6%
Η σύζυγος/σύντροφος	84	42.2%
Και οι δύο	82	41.2%
Σύνολο	199	100%

Γράφημα 3.3.

3.3. Η σύγκρουση επαγγελματικού και πατρικού ρόλου

Δεδομένου ότι η εξισορρόπηση μεταξύ εργασιακής και οικογενειακής ζωής των γυναικών αποτελεί μια συγκρουσιακή κατάσταση (όπως έχει διαπιστωθεί σε πολλές έρευνες), θελήσαμε να διαμορφώσουμε μια εικόνα για το ίδιο ζήτημα της σύγκρουσης ρόλων⁸ στους άνδρες. Αρχικά διαπιστώνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία (**87.8%**) αναφέρει ότι «το μυαλό τους βρίσκεται στα παιδιά τους, ενώ εργάζονται». Αυτή η διαπίστωση δε συνεπάγεται αναγκαστικά και σύγκρουση ρόλων, όπως φαίνεται στον πίνακα 3.4. Τέλος, μόνο το **12.2%** δηλώνει ότι δε συμβαίνει αυτό.

Πίνακας 3.4.

Σας συμβαίνει το μυαλό σας να βρίσκεται στα παιδιά σας ενώ εργάζεστε;	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	24	12.2%
Ναι	173	87.8%
Σύνολο	197	100%

8 Θα πρέπει να διευκρινίσουμε στο σημείο αυτό, ότι η χρήση της έννοιας των «ρόλων» χρησιμοποιείται στη συγκεκριμένη έρευνα για να υποδείξει την ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων ως προς τις στάσεις και τις υποκειμενικές αντιλήψεις των ανδρών-πατέρων του δείγματος.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.4.

Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα πως μόνο το **28.9%** του δείγματος δηλώνει ότι η επαγγελματική τους απασχόληση έρχεται σε σύγκρουση με το ρόλο του πατέρα, ενώ το **71.1%** ότι δεν έρχεται σε σύγκρουση.

Πίνακας 3.5.

Νιώθετε ότι η επαγγελματική σας απασχόληση είναι σε σύγκρουση με το ρόλο σας ως πατέρα;	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	140	71.1%
Ναι	57	28.9%
Σύνολο	197	100%

Γράφημα 3.5.

3.4 Η χρήση του οικογενειακού ελεύθερου χρόνου: Πηγές άγχους και πηγές ευχαρίστησης

Ένα άλλο ζήτημα που έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από τη δεκαετία του '50 αφορά στον εντοπισμό των ανισοτήτων και των διαφοροποιήσεων ως προς τη χρήση του χρόνου, καθώς τόσο η κατανομή όσο και ο τρόπος διάθεσης του χρόνου σε σχέση με την οικογένεια φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά ανάμεσα στα δύο φύλα⁹. Εξετάζοντας τη χρήση του οικογενειακού ελεύθερου χρόνου των ανδρών ζητήσαμε να αναφέρουν τις κυριότερες πηγές άγχους, αλλά και τις πιο ευχάριστες στιγμές στο σπίτι.

3.4.1. Πηγές άγχους

Η κυριότερη πηγή άγχους των ανδρών, όταν βρίσκονται σπίτι, είναι τα παιδιά και ό,τι έχει να κάνει με αυτά (**26.5%**). Μία πηγή άγχους έχει να κάνει με τις υποχρεώσεις του πατέρα απέναντι στα παιδιά και η άλλη με τις συμπεριφορές των ίδιων των παι-

⁹ Στην έρευνα της Μαράτου-Αλιπράντη, επιβεβαιωνόταν η ανισότητα του ελεύθερου χρόνου ανάμεσα στους δύο Αθηναίους συζύγους. Οι άνδρες είχαν περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τις γυναίκες (3,35 ώρες έναντι 2,82 ωρών στο σύνολο των περιπτώσεων) (Μαράτου-Αλιπράντη, 1995, σ. 104).

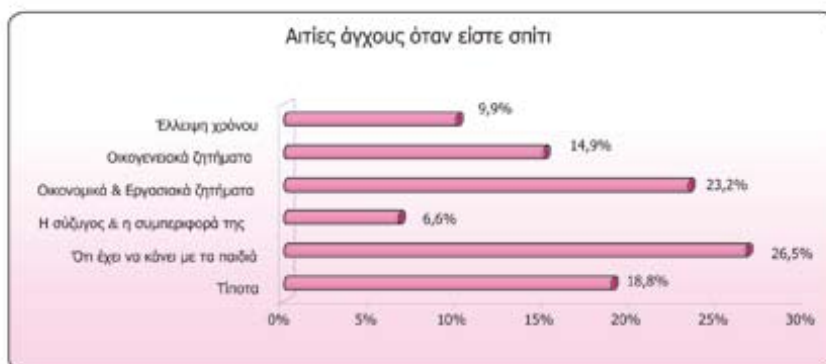
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

διών. Επίσης, μεγάλο ποσοστό (**23.2%**) των ερωτώμενων αναφέρει τα οικονομικά και εργασιακά ζητήματα, αρκετοί (**14.9%**) τα οικογενειακά θέματα και την έλλειψη χρόνου (**9.9%**), ενώ ένα μικρό ποσοστό (**6.6%**), δηλώνει ότι αγχώνεται με τη συμπεριφορά της συζύγου (π.χ. γκρίνια της γυναίκας, καβγάδες). Αξίζει να σημειωθεί, ότι αρκετοί είναι αυτοί (**18.8%**) που αναφέρουν ότι τίποτα δεν τους αγχώνει όταν βρίσκονται σπίτι.

Πίνακας 3.6.

Αιτίες άγχους όταν είστε σπίτι	Συχνότητα	Ποσοστό
Τίποτα	34	18.8%
Ό,τι έχει να κάνει με τα παιδιά	48	26.5%
Η σύζυγος & η συμπεριφορά της	12	6.6%
Οικονομικά & Εργασιακά ζητήματα	42	23.2%
Οικογενειακά ζητήματα	27	14.9%
Έλλειψη χρόνου	18	9.9%
Σύνολο	181	100%

Γράφημα 3.6.

3.4.2. Ευχάριστες στιγμές

Σχετικά με τις πιο ευχάριστες στιγμές στο σπίτι, η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών του δείγματος (**83.4%**), δηλώνει ότι είναι ο *οικογενειακός ελεύθερος χρόνος*, στη διάρκεια του οποίου κυριαρχεί το παιχνίδι με τα παιδιά, η συζήτηση, οι αστείες και χαλαρές στιγμές, αλλά και η συνεύρεση στο κυριακάτικο τραπέζι. Οι υπόλοιποι ερωτηθέντες (**16.6%**) αναφέρουν τον προσωπικό χρόνο που διαθέτουν για να ακούσουν μουσική ή να δουν τηλεόραση, να βρεθούν με φίλους και να χαλαρώσουν.

Πίνακας 3.7.

Πιο ευχάριστες στιγμές στο σπίτι	Συχνότητα	Ποσοστό
Οικογενειακός ελεύθερος χρόνος	161	83.4%
Προσωπικός ελεύθερος χρόνος	32	16.6%
Σύνολο	193	100%

Γράφημα 3.7.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Αναφορικά με τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν με τα παιδιά διαπιστώνουμε ότι το **84.7%** των ανδρών προτιμάει να βλέπουν μαζί τηλεόραση και να πηγαίνει βόλτες με τα παιδιά, ενώ το **15.3%** προτιμά να συζητά μαζί τους, είτε για τις σχολικές τους υποχρεώσεις, είτε για προβληματισμούς που ενδεχομένως απασχολούν τα παιδιά.

Πίνακας 3.8.

Τι σας ευχαριστεί να κάνετε περισσότερο με τα παιδιά σας	Συχνότητα	Ποσοστό
Δραστηριότητες	166	84.7%
Συζήτηση	30	15.3%
Σύνολο	196	100%

Γράφημα 3.8.

3.5. Δραστηριότητες στον προσωπικό ελεύθερο χρόνο

Σχετικά με τον προσωπικό ελεύθερο χρόνο φαίνεται ότι το **73%** των ερωτηθέντων δηλώνει ότι έχει προσωπικό ελεύθερο χρόνο, σε αντίθεση με το υπόλοιπο **27%** που δηλώνει ότι δεν έχει.

Πίνακας 3.9.

Προσωπικός ελεύθερος χρόνος	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	53	27%
Ναι	143	73%
Σύνολο	196	100

Γράφημα 3.9.

Στον ελεύθερο του χρόνο το **32.3%** των ανδρών δηλώνει ότι ασχολείται με την οικογένεια (παιχνίδι, δραστηριότητες με τα παιδιά, κ.λπ.). Το **67.7%** δηλώνει ότι ασχολείται με άλλου είδους δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. Ειδικότερα, το **33.3%** ασχολείται με αθλητικές δραστηριότητες, όπως μπάσκετ και ποδόσφαιρο, αλλά και χόμπυ, όπως κηπουρική, ψάρεμα και κυνήγι. Το **24%** ασχολείται με πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως το σκάκι, τη μουσική και το διάβασμα, ενώ το υπόλοιπο **10.4%** με απολαυστικές δραστηριότητες κοινωνικού χαρακτήρα, όπως εκδρομές και συναντήσεις με φίλους (βλ. πίνακα 3.10.β).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Πίνακας 3.10α.

Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου	Συχνότητα	Ποσοστό
Οικογενειακός ελεύθερος χρόνος	59	32.2%
Προσωπικός ελεύθερος χρόνος	124	67.7%
Σύνολο	183	100%

Πίνακας 3.10β.

Δραστηριότητες προσωπικού ελεύθερου χρόνου	Συχνότητα	Ποσοστό
Αθλητικές-σωματικές δραστηριότητες	61	33.3%
Πολιτιστικές-καλλιτεχνικές δραστηριότητες	44	24%
Δραστηριότητες κοινωνικού χαρακτήρα	19	10.4%

Γράφημα 3.10α.

Γράφημα 3.10β.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα του πίνακα 3.11. Σύμφωνα με αυτό, το **65.9%**, δηλώνει ότι η σύζυγος/σύντροφός τους έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τους ίδιους, ενώ μόλις το **34.1%** απαντά ότι οι ίδιοι έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

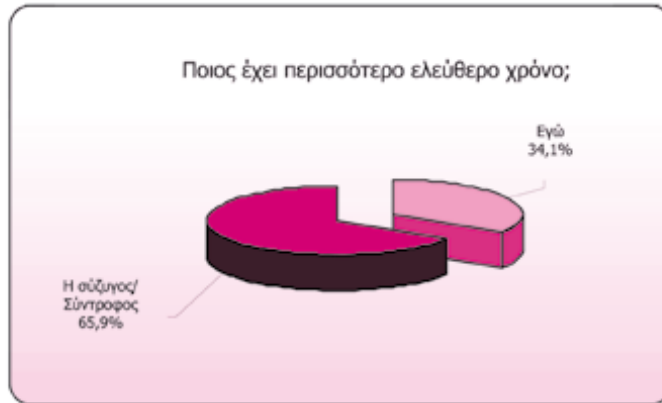
Πίνακας 3.11.

Ποιος έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο;	Συχνότητα	Ποσοστό
Εγώ	63	34.1%
Η σύζυγος/σύντροφος	122	65.9%
Σύνολο	185	100

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.11.

3.6. Χρήση γονικών αδειών-Πολιτική των επιχειρήσεων

Μεγάλο ποσοστό (**71.4%**) των ανδρών γνωρίζει τα δικαιώματά του αναφορικά με τις γονικές άδειες.

Πίνακας 3.12.

Γνωρίζετε τα δικαιώματά σας σε ό,τι αφορά τις γονικές άδειες;	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	56	28.6%
Ναι	140	71.4%
Σύνολο	196	100%

Γράφημα 3.12.

Σύμφωνα με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα το **31.6%** δεν κάνει ποτέ χρήση άδειας εργασίας για ανάγκες των παιδιών (π.χ. σχολικές, ιατρικές), το **27%** κάνει σπάνια, το **33.2%** μερικές φορές, ενώ μόλις το **8.2%** συχνά.

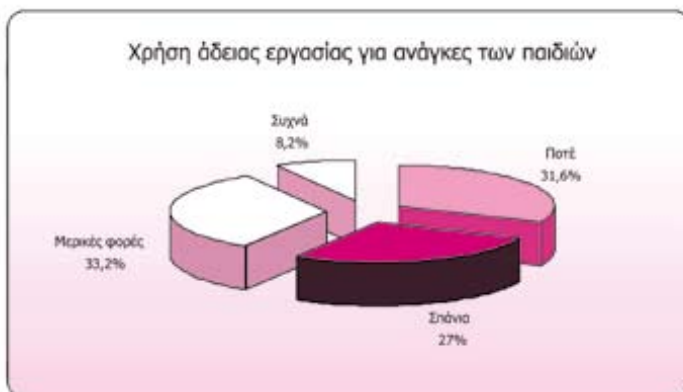
Πίνακας 3.13.

Χρήση άδειας εργασίας για ανάγκες των παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Ποτέ	62	31.6%
Σπάνια	53	27%
Μερικές φορές	65	33.2%
Συχνά	16	8.2%
Σύνολο	196	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.13.

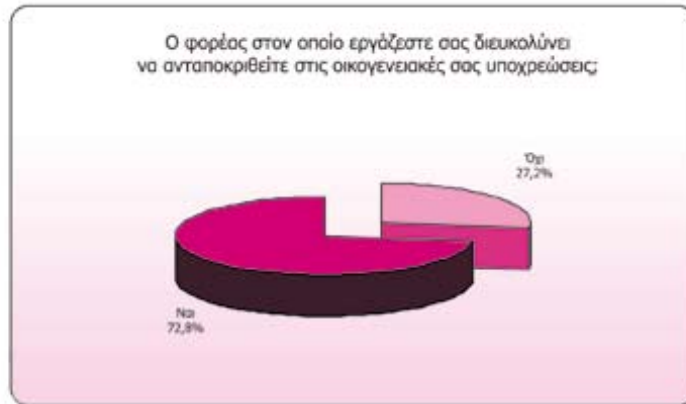

Το **72.8%** των ανδρών του δείγματός μας, δηλώνει ότι οι φορείς στους οποίους εργάζεσαι διευκολύνουν την ανταπόκριση στις οικογενειακές υποχρεώσεις. Ωστόσο, **27.2%** απαντά ότι ο εργασιακός φορέας έχει αρνητική στάση στο θέμα αυτό.

Πίνακας 3.14.

Ο φορέας στον οποίο εργάζεστε σας διευκολύνει να ανταποκριθείτε στις οικογενειακές σας υποχρεώσεις;	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	53	27.2%
Ναι	142	72.8%
Σύνολο	195	100%

Γράφημα 3.14.

Από τους 142 άνδρες που απαντούν ότι ο φορέας τους τους διευκολύνει να ανταποκριθούν στις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, οι 132 προσδιορίζουν τους παρακάτω τρόπους διευκόλυνσης. Το **77.3%** απαντά ότι τους χορηγείται νόμιμη άδεια, το **5.3%** ότι υπάρχει ελαστικότητα στο ωράριό τους, καθώς είναι ιδιοκτήτες επιχείρησης και το **17.4%** ότι χρησιμοποιεί την «καλή» διαπροσωπική επικοινωνία μέσα στην επιχείρηση.

Πίνακας 3.15.

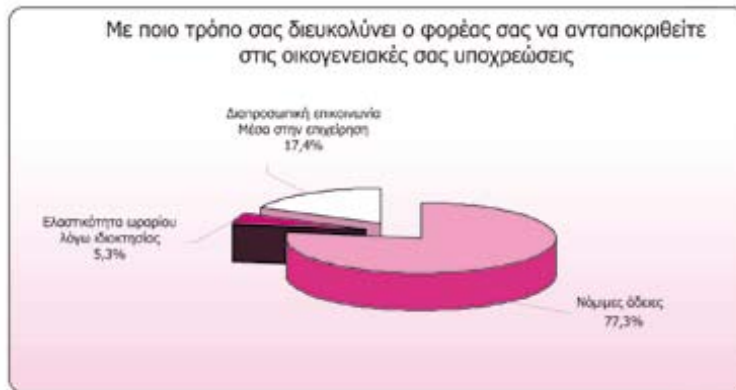
Με ποιο τρόπο σας διευκολύνει ο φορέας σας να ανταποκριθείτε στις οικογενειακές σας υποχρεώσεις;	Συχνότητα	Ποσοστό
Νόμιμες άδειες	102	77.3%
Ελαστικότητα ωραρίου λόγω ιδιοκτησίας	7	5.3%
Διαπροσωπική επικοινωνία μέσα στην επιχείρηση	23	17.4%
Σύνολο	132	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.15.

3.7. Απουσία για επαγγελματικούς λόγους

Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους (**72.4%**) δηλώνουν ότι η φύση της εργασίας τους δεν απαιτεί επαγγελματικά ταξίδια. Επίσης, σε ποσοστό **56.1%** δεν ασχολούνται με επαγγελματικά ζητήματα ενώ βρίσκονται στο σπίτι. Αναλυτικότερα, οι απαντήσεις παρουσιάζονται στα γραφήματα και τους πίνακες που ακολουθούν.

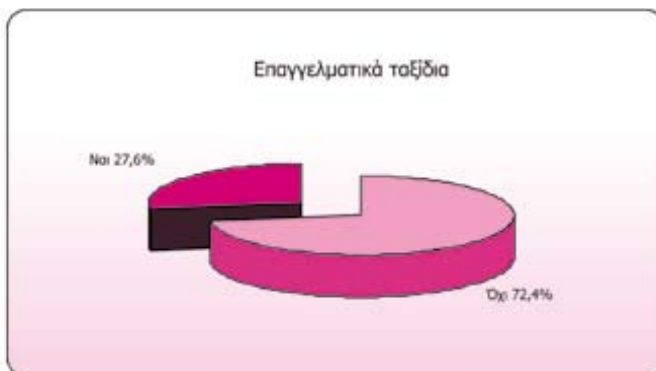
Πίνακας 3.16.

Επαγγελματικά ταξίδια	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	144	72.4%
Ναι	55	27.6%
Σύνολο	199	100%

Πίνακας 3.17.

Ασχολείστε με τις επαγγελματικές σας υποχρεώσεις όταν βρίσκεστε στο σπίτι;	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	110	56,1%
Ναι	86	43,9%
Σύνολο	196	100%

Γράφημα 3.16.

Γράφημα 3.17.

3.8. Κυριότερα εμπόδια στη διάθεση περισσότερου χρόνου στην οικογένεια

Ο κυριότερος λόγος που εμποδίζει τους άνδρες του δείγματος να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο στην οικογένειά τους, σύμφωνα με τις δηλώσεις τους, είναι ο χρόνος εργασίας (**79.4%**). Σε μικρότερα ποσοστά αναφέρονται στο χρόνο μετακινήσεων και στα επαγγελματικά ταξίδια. Υπάρχει βέβαια και ένα ποσοστό **8.5%** των ερωτώμενων που απαντά ότι τίποτα δεν το εμποδίζει να αφιερώνει το χρόνο που επιθυμεί στην οικογένειά του.

Πίνακας 3.18.

Τι σας εμποδίζει κυρίως να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο στην οικογένειά σας;	Συχνότητα	Ποσοστό
Τίποτα	16	8.5%
Χρόνος εργασίας	150	79.4%
Χρόνος μετακινήσεων	26	13.8%
Επαγγελματικά ταξίδια	19	10.1%
Οικογενειακά προβλήματα και άλλες ενασχολήσεις	14	7.4%

Γράφημα 3.18.

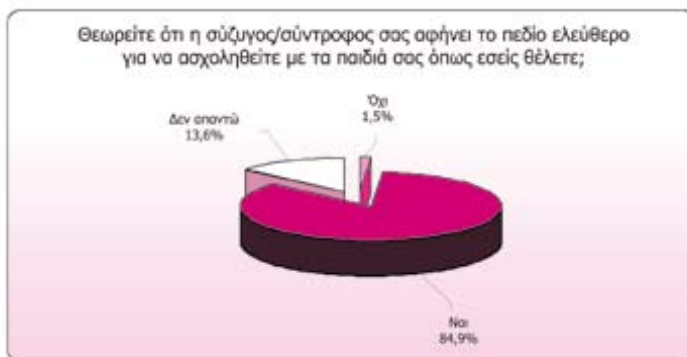

Η συντριπτική πλειοψηφία (**84.9%**) απαντά ότι η σύζυγος/σύντροφος αφήνει το πεδίο ελεύθερο για να ασχοληθεί με τα παιδιά του όπως θέλει, ενώ μόλις το **1.5%** απαντά αρνητικά. Υπάρχει βέβαια και ένα ποσοστό της τάξης του **13.6%** που δεν απαντά στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Πίνακας 3.19.

Θεωρείτε ότι η σύζυγος/σύντροφός σας, σας αφήνει το πεδίο ελεύθερο για να ασχοληθείτε με τα παιδιά σας όπως εσείς θέλετε;	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	3	1.5%
Ναι	169	84.9%
Δεν απαντώ	27	13.6%
Σύνολο	199	100%

Γράφημα 3.19.

3.9. Αναπαραστάσεις της πατρότητας και της μητρότητας

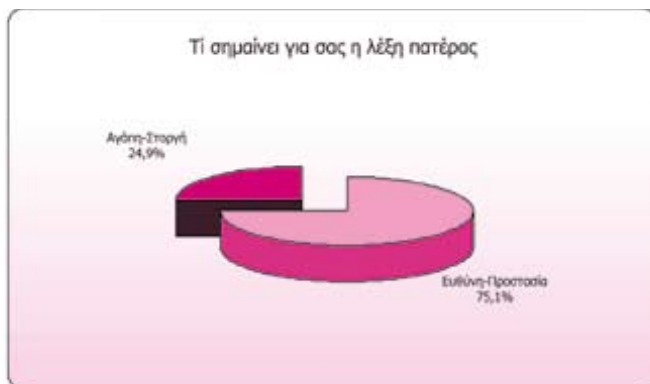
Η συντριπτική πλειοψηφία (**75.1%**) των ερωτηθέντων, συνδέει την πατρότητα με τις έννοιες «ευθύνη», «προστασία», «στήριγμα», κ.ά. Οι υπόλοιποι (**24.9%**), αναφέρονται στις έννοιες «αγάπη», «φροντίδα», «συντροφικότητα», «φιλία», «ευαισθησία», κ.ά., όπως αναλυτικότερα φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα και το γράφημα.

Πίνακας 3.20

Τι σημαίνει για σας η λέξη πατέρας;	Συχνότητα	Ποσοστό
Ευθύνη-Προστασία	145	75.1%
Αγάπη-Στοργή	48	24.9%
Σύνολο	193	100%

Γράφημα 3.20.

Στην αντίθετη πλευρά, εμφανίζονται οι αναπαραστάσεις για τη μητρότητα. Η μητρότητα φαίνεται ότι αντιπροσωπεύει τα παρακάτω: «μια άρρηκτη σχέση», «το Α και το Ω των ανθρώπων», «χωρίς τη μητέρα δεν υπάρχει ζωή», «η μάνα είναι μια θυσία», «κάποιος που είναι πάντα εκεί όταν τον χρειάζεσαι».

3.10. Διαμόρφωση της ανδρικής ταυτότητας

Σχετικά με την ερώτηση «τι έμαθαν μεγαλώνοντας ως αγόρια», παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι (**68.9%**) αναφέρουν τις έννοιες της υπευθυνότητας, της δύναμης, του στηρίγματος, γενικά του να «γίνουν άνδρες». Πολλοί λιγότεροι (**31.1%**) είναι εκείνοι που απαντούν ότι έμαθαν να είναι στοργικοί, να αγαπούν, να προσφέρουν στους συνανθρώπους και άλλες παρόμοιες έννοιες.

Πίνακας 3.21.

Μεγαλώνοντας ως αγόρι έμαθα ότι πρέπει να ενεργώ με:	Συχνότητα	Ποσοστό
Ευθύνη, δύναμη	126	68.9%
Αγάπη-Στοργή	57	31.1%
Σύνολο	183	100%

Γράφημα 3.21.

3.11. Σύγκριση με την προηγούμενη γενιά πατέρων

Σε ερώτηση για το εάν κρίνουν ότι διαφέρουν από το δικό τους πατέρα, το **30.8%** απαντά ότι δεν υπάρχει διαφορά (π.χ. είμαι η συνέχεια του) και το **66.7%** ότι είναι καλύτεροι. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό της τάξης του **2.6%** απάντησε ότι ο πατέρας του υπήρξε καλύτερος γονέας από τους ίδιους.

Πίνακας 3.22.

Διαφέρετε από τον πατέρα σας;	Συχνότητα	Ποσοστό
Δεν υπάρχει διαφορά	60	30.8%
Είμαι καλύτερος	130	66.7%
Ο πατέρας μου ήταν καλύτερος	5	2.6%
Σύνολο	195	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.22.

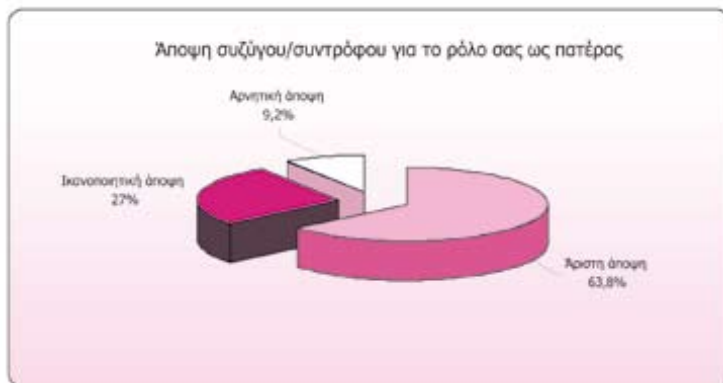
Επιχειρώντας να καταγράψουμε την εικόνα που το δείγμα θεωρεί ότι έχουν οι σύζυγοι/συντρόφοι και τα παιδιά τους για αυτούς, λάβαμε τις εξής απαντήσεις:

Το **63.8%** των ανδρών θεωρεί ότι η σύζυγος έχει άριστη άποψη για τον πατρικό του ρόλο (μόνο θετικά σχόλια), το **27%** ότι έχει ικανοποιητική άποψη (θετικά, αλλά και αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του, π.χ. δεν αφιερώνει αρκετό χρόνο, δεν είναι αρκετά αυστηρός, απουσία, δεν ασχολείται με το σπίτι) και το **9.2%** ότι η σύζυγος έχει αρνητική άποψη (κακός πατέρας, νευρικός και εγωιστής, λίγο σκληρός και φωνακλάς).

Πίνακας 3.23.

Ποια είναι η άποψη της συζύγου/συντρόφου σας για το ρόλο σας ως πατέρας;	Συχνότητα	Ποσοστό
Άριστη άποψη	118	63.8%
Ικανοποιητική άποψη	50	27%
Αρνητική άποψη	17	9.2%
Σύνολο	185	100%

Γράφημα 3.23.

Το **75%** των ανδρών θεωρεί ότι τα παιδιά τους έχουν άριστη άποψη για το ρόλο τους (θετικά σχόλια: φιλεύσπλαχνος, με υπεραγατούν, μου έχουν αδυναμία, με θεωρούν τρυφερό, καλό και στοργικό πατέρα), το **23.8%** ότι έχει ικανοποιητική άποψη (θετικά, αλλά και αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα) και το **1.2%** ότι τα παιδιά τους έχουν αρνητική άποψη για αυτούς.

Πίνακας 3.24.

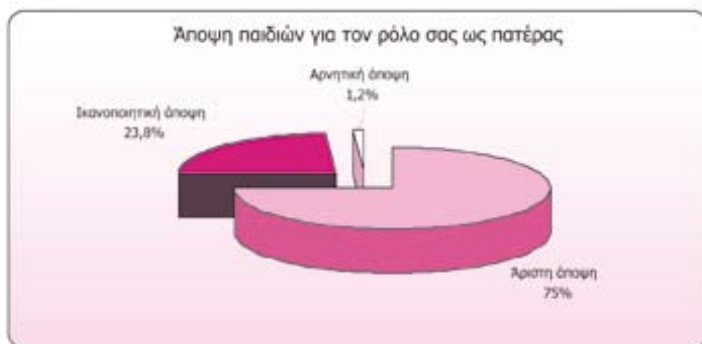
Ποια είναι η άποψη των παιδιών σας για το ρόλο σας ως πατέρας;	Συχνότητα	Ποσοστό
Άριστη άποψη	129	75%
Ικανοποιητική άποψη	41	23.8%
Αρνητική άποψη	2	1.2%
Σύνολο	172	100%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 3.24.

3.12. Τα αποτελέσματα της κλίμακας του ερωτηματολογίου

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη στατιστική επεξεργασία της κλίμακας του ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα) χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση των «τύπων πατρότητας» που παρουσιάζονται στα συμπεράσματα.

Πίνακας 3.25α.

Σχέση πατέρα-παιδιού		Διαφωνώ απόλυτα	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Βοηθάω τα παιδιά μου να προετοιμάσουν τα μαθήματά τους	Συχνότητα	13	17	59	42	51
	Ποσοστό	7,1%	9,3%	32,4%	23,1%	28%
Συνοδεύω τα παιδιά μου στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες	Συχνότητα	8	16	35	67	64
	Ποσοστό	4,2%	8,4%	18,4%	35,3%	33,7%
Παίζω με τα παιδιά μου	Συχνότητα	1	8	27	58	103
	Ποσοστό	0,5%	4,1%	13,7%	29,4%	52,3%
Νιώθω πολύ κοντά στα προβλήματα των παιδιών μου	Συχνότητα	0	9	26	69	88
	Ποσοστό	0%	4,7%	13,5%	35,9%	45,8%
Νιώθω ενοχές που δεν ασχολούμαι όσο θα ήθελα με τα παιδιά μου	Συχνότητα	34	30	36	47	46
	Ποσοστό	17,6%	15,5%	18,7%	24,4%	23,8%
Είμαι σίγουρος ότι προσφέρω στα παιδιά μου αυτά που χρειάζονται	Συχνότητα	2	6	53	83	52
	Ποσοστό	1%	3,1%	27%	42,3%	26,5%
Έχω την κύρια οικονομική ευθύνη για τα παιδιά μου	Συχνότητα	7	7	58	43	81
	Ποσοστό	3,6%	3,6%	29,6%	21,9%	41,3%
Νιώθω κουρασμένος εξαιτίας των παιδιών μου	Συχνότητα	100	45	24	18	10
	Ποσοστό	50,8%	22,8%	12,2%	9,1%	5,1%
Πιστεύω ότι είμαι καλός πατέρας	Συχνότητα	2	2	47	103	44
	Ποσοστό	1%	1%	23,7%	52%	22,2%
Μαθαίνω στα παιδιά μου τι είναι σωστό και τι λάθος	Συχνότητα	1	2	14	86	95
	Ποσοστό	0,5%	1%	7,1%	43,4%	48%

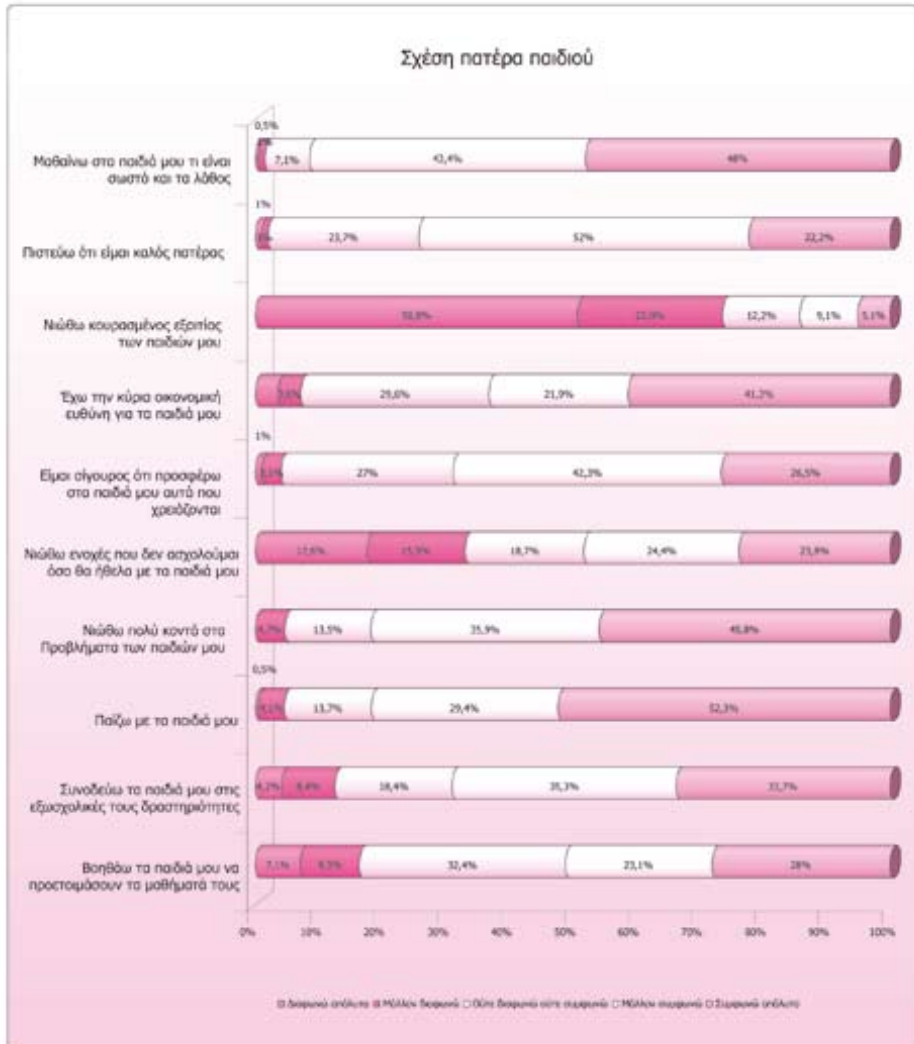

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Πίνακας 3.25β.

Σχέση πατέρα-παιδιού		Διαφωνώ απόλυτα	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Έχω αθλητικές δραστηριότητες με τα παιδιά μου	Συχνότητα	13	25	38	61	54
	Ποσοστό	6,8%	13,1%	19,9%	31,9%	28,3%
Εκνευρίζομαι με τα παιδιά μου	Συχνότητα	34	45	64	37	16
	Ποσοστό	17,3%	23%	32,7%	18,9%	8,2%
Συζητώ με τα παιδιά μου για τα προβλήματά τους	Συχνότητα	0	4	28	79	76
	Ποσοστό	0%	2,1%	15%	42,2%	40,6%
Νιώθω όμορφα όταν είμαι με τα παιδιά μου	Συχνότητα	0	0	3	42	154
	Ποσοστό	0%	0%	1,5%	21,1%	77,4%
Είμαι παρών όταν με χρειάζονται τα παιδιά μου	Συχνότητα	3	3	29	57	106
	Ποσοστό	1,5%	1,5%	14,6%	28,8%	53,5%
Τα παιδιά μου παραπονιούνται ότι δε με βλέπουν όσο θα ήθελαν	Συχνότητα	44	41	41	46	19
	Ποσοστό	23%	21,5%	21,5%	24,1%	9,9%
Λέω συχνά στα παιδιά μου πόσο τα αγαπώ	Συχνότητα	2	13	27	51	103
	Ποσοστό	1%	6,6%	13,8%	26%	52,6%
Νιώθω ότι υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στο ρόλο μου ως πατέρα και ως επαγγελματία	Συχνότητα	9	12	65	68	44
	Ποσοστό	4,5%	6,1%	32,8%	34,3%	22,2%
Παρεμβαίνω και δίνω λύσεις σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά μου	Συχνότητα	0	5	22	78	88
	Ποσοστό	0%	2,6%	11,4%	40,4%	45,6%
Απολαμβάνω το χρόνο που περνάω με τα παιδιά μου	Συχνότητα	0	0	8	44	146
	Ποσοστό	0%	0%	4%	22,2%	73,7%

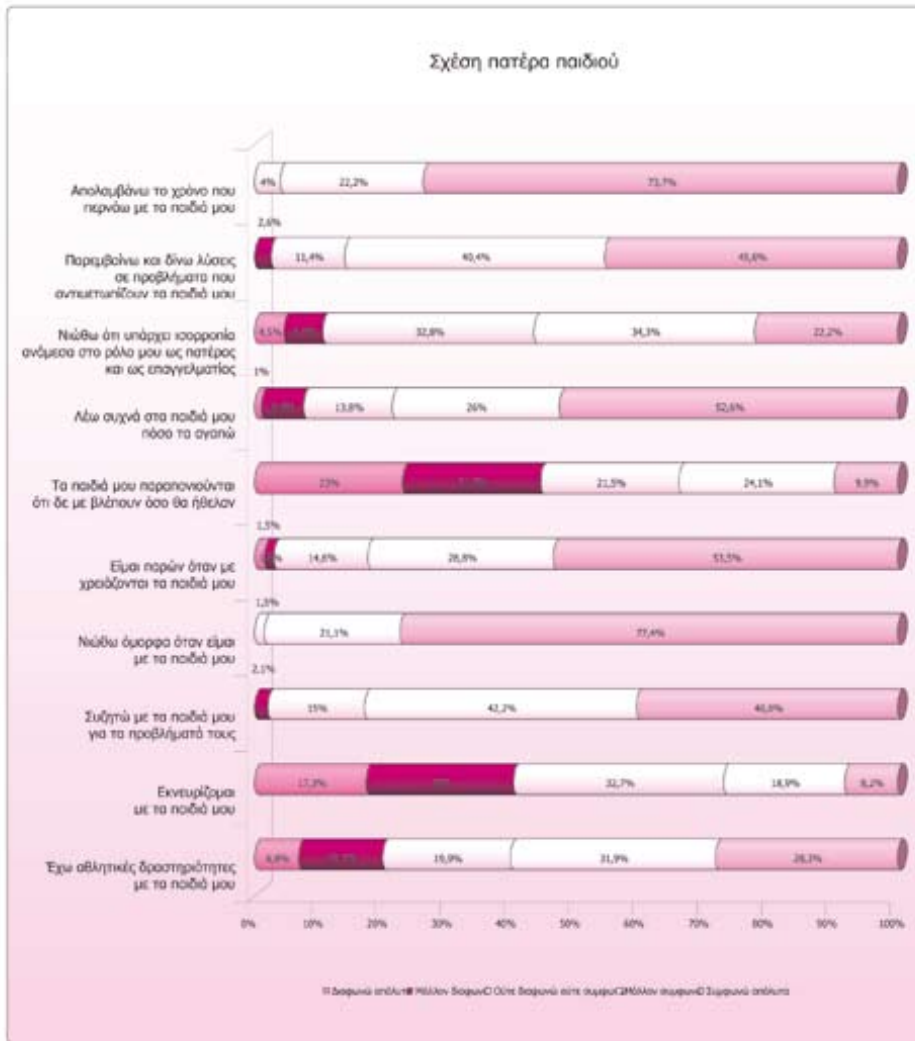
Γράφημα 25α.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γράφημα 25β.

3.13. Ο Φορέας Εργασίας ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων

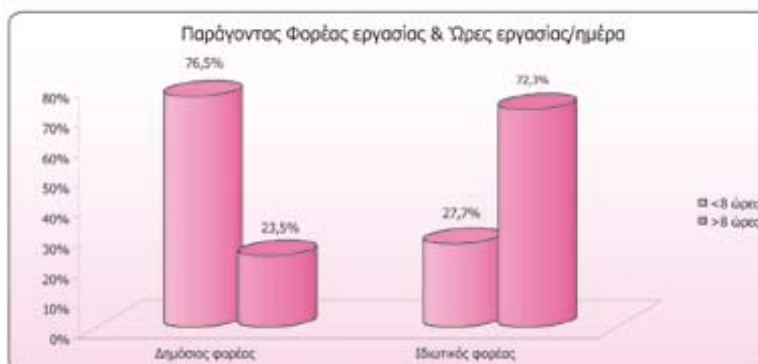
Ο φορέας εργασίας των ανδρών που έλαβε μέρος στην έρευνά μας αποτελεί έναν ενδιαφέροντα παράγοντα, τον οποίο και ελέγξαμε για το αν και κατά πόσο τους επηρεάζει στις διάφορες τοποθετήσεις τους.

Αναφορικά με τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου στατιστικά σημαντική διαφορά εντοπίστηκε στις ώρες εργασίας των ανδρών. Η συντριπτική πλειοψηφία των εργαζόμενων στο δημόσιο τομέα (**76.5%**) δουλεύει έως 8 ώρες ημερησίως, ενώ οι ιδιωτικοί υπάλληλοι περισσότερο από 8 ώρες (**72.3%**).

Πίνακας 3.26.

Ώρες εργασίας/ημέρα		Φορέας εργασίας	
		Δημόσιος φορέας	Ιδιωτικός φορέας
<8 ώρες	Συχνότητα	75	28
	Ποσοστό	76.5%	27.7%
>8 ώρες	Συχνότητα	23	73
	Ποσοστό	23.5%	72.3%

Γράφημα 3.26.

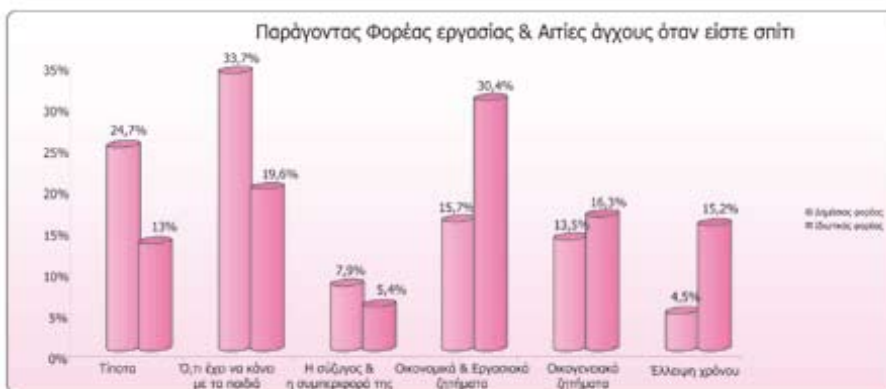
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Οι αιτίες άγχους των ανδρών διαφέρουν με βάση το εάν είναι δημόσιοι ή ιδιωτικοί υπάλληλοι. Φαίνεται ότι για τους δημόσιους υπαλλήλους ιδιαίτερα αγχογόνα είναι τα θέματα που σχετίζονται με τα παιδιά τους (**33.7%**), ενώ για τους ιδιωτικούς υπαλλήλους είναι τα οικονομικά και εργασιακά ζητήματα (**30.4%**). Αξίζει να σημειώσουμε το γεγονός ότι από τους άνδρες που απάντησαν ότι τίποτα δεν αποτελεί αιτία άγχους όταν βρίσκονται στο σπίτι, το **24.7%** είναι δημόσιοι υπάλληλοι και μόνο το **13%** ιδιωτικοί.

Πίνακας 3.27.

Αιτίες άγχους όταν είστε σπίτι		Φορέας εργασίας	
		Δημόσιος φορέας	Ιδιωτικός φορέας
Τίποτα	Συχνότητα	22	12
	Ποσοστό	24,7%	13%
Ό,τι έχει να κάνει με τα παιδιά	Συχνότητα	30	18
	Ποσοστό	33,7%	19,6%
Η σύζυγος & η συμπεριφορά της	Συχνότητα	7	5
	Ποσοστό	7,9%	5,4%
Οικονομικά & Εργασιακά ζητήματα	Συχνότητα	14	28
	Ποσοστό	15,7%	30,4%
Οικογενειακά ζητήματα	Συχνότητα	12	15
	Ποσοστό	13,5%	16,3%
Έλλειψη χρόνου	Συχνότητα	4	14
	Ποσοστό	4,5%	15,2%

Γράφημα 3.27.

Στην ερώτηση «τι σας εμποδίζει να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο στην οικογένειά σας», η διαφοροποίηση των απαντήσεων των ανδρών με βάση το φορέα εργασίας είναι εμφανής. Αν και τόσο οι δημόσιοι όσο και οι ιδιωτικοί υπάλληλοι απαντούν στην πλειοψηφία τους ότι ο χρόνος εργασίας αποτελεί το κύριο εμπόδιο, παρατηρείται ότι το ποσοστό των ιδιωτικών υπαλλήλων (**91.8%**) είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από εκείνο των δημόσιων υπαλλήλων (**66.3%**).

Τα επαγγελματικά ταξίδια αποτελούν εμπόδιο για μικρό ποσοστό ανδρών τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου φορέα, ωστόσο αναλογικά οι ιδιωτικοί υπάλληλοι αναγκάζονται να απουσιάζουν συχνότερα λόγω των επαγγελματικών τους ταξιδιών. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το ποσοστό των ιδιωτικών υπαλλήλων που απαντούν ότι δεν υπάρχει τίποτα που να τους εμποδίζει να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο στην οικογένειά τους είναι μηδενικό, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των δημόσιων υπαλλήλων αγγίζει το **17.4%**.

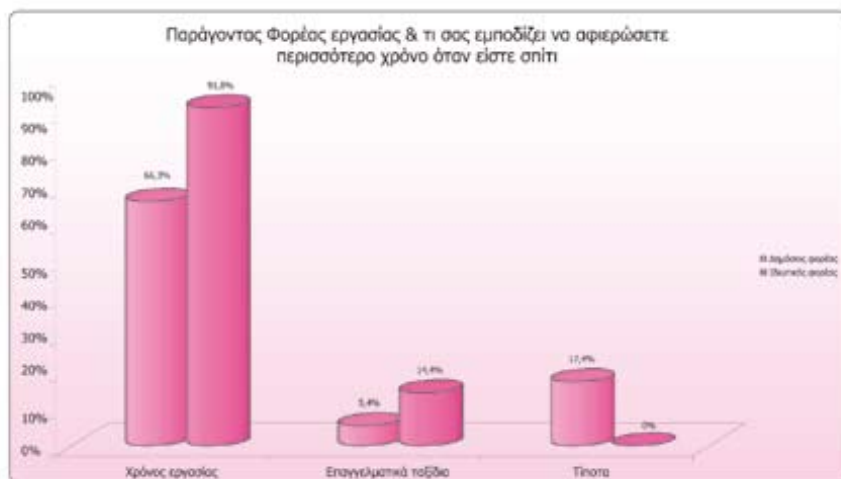

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Πίνακας 3.28.

Τι σας εμποδίζει να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο στην οικογένειά σας		Φορέας εργασίας	
		Δημόσιος φορέας	Ιδιωτικός φορέας
Χρόνος εργασίας	Συχνότητα	61	89
	Ποσοστό	66,3%	91,8%
Επαγγελματικά ταξίδια	Συχνότητα	5	14
	Ποσοστό	5,4%	14,4%
Τίποτα	Συχνότητα	16	0
	Ποσοστό	17,4%	0%

Γράφημα 3.28.

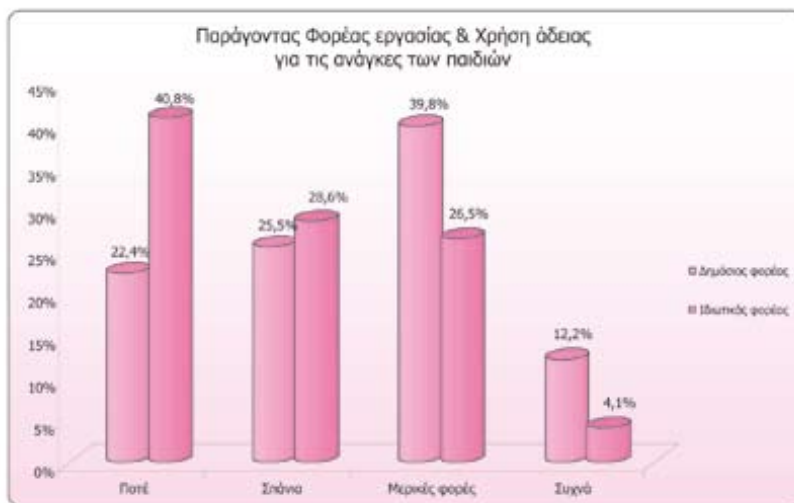

Η χρήση άδειας εργασίας για τις ανάγκες των παιδιών είναι πιο συχνή στους άνδρες εργαζόμενους του δημόσιου φορέα. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το **40.8%** των ιδιωτικών υπαλλήλων δεν κάνουν ποτέ χρήση γονικής άδειας, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο των εργαζόμενων στο δημόσιο τομέα.

Πίνακας 3.29.

Χρήση άδειας εργασίας για τις ανάγκες των παιδιών		Φορέας εργασίας	
		Δημόσιος φορέας	Ιδιωτικός Φορέας
Ποτέ	Συχνότητα	22	40
	Ποσοστό	22.4%	40.8%
Σπάνια	Συχνότητα	25	28
	Ποσοστό	25.5%	28.6%
Μερικές φορές	Συχνότητα	39	26
	Ποσοστό	39.8%	26.5%
Συχνά	Συχνότητα	12	4
	Ποσοστό	12.2%	4.1%

Γράφημα 3.29.

Στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των απαντήσεων των ανδρών του δείγματος εντοπίστηκε και στην ερώτηση για το αν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους αναφορικά με τις γονικές άδειες. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι περισσότερο ενημερωμένοι από τους ιδιωτικούς υπαλλήλους.

Πίνακας 3.30.

Γνωρίζετε τα δικαιώματά σας σε ό,τι αφορά τις γονικές άδειες;		Φορέας εργασίας	
		Δημόσιος φορέας	Ιδιωτικός Φορέας
Όχι	Συχνότητα	20	36
	Ποσοστό	20.4%	36.7%
Ναι	Συχνότητα	78	62
	Ποσοστό	79.6%	63.3%

Γράφημα 3.30.

3.14. Η Περιοχή ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων

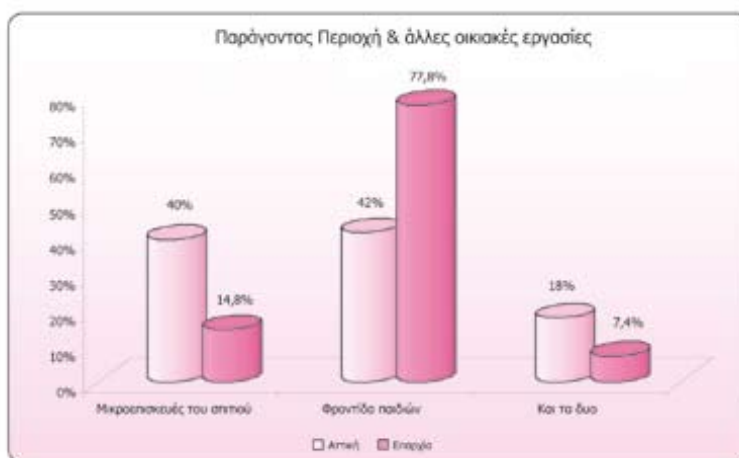
Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, σε πολλές από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις των υποκειμένων ανάλογα με την περιοχή κατοικίας (Αθήνα-περιφέρεια).

Στον πίνακα που ακολουθεί, φαίνεται ότι το ποσοστό των ανδρών που κατοικεί στην περιφέρεια και δηλώνει ότι ασχολείται με τη φροντίδα των παιδιών είναι πολύ μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό εκείνων που κατοικούν στην Αθήνα.

Πίνακας 3.31.

Οικιακές εργασίες-Κάτι άλλο		Περιοχή	
		Αττική	Περιφέρεια
Μικροεπισκευές του σπιτιού	Συχνότητα	20	4
	Σχετική συχνότητα	40%	14.8%
Φροντίδα παιδιών	Συχνότητα	21	21
	Σχετική συχνότητα	42%	77.8%
Και τα δυο	Συχνότητα	9	2
	Σχετική συχνότητα	18%	7.4%

Γράφημα 3.31.

Στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και στο ερώτημα «ποιος συνοδεύει τα παιδιά στο γιατρό». Διαπιστώνουμε ότι το **37.4%** των Αθηναίων δηλώνει ότι η σύζυγος συνοδεύει το παιδί στο γιατρό, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην επαρχία είναι **47%**. Επίσης, είναι περισσότεροι οι Αθηναίοι που δηλώνουν ότι συνοδεύουν οι ίδιοι τα παιδιά τους στο γιατρό, από τους αντίστοιχους της περιφέρειας (**23.2%** έναντι **10%**).

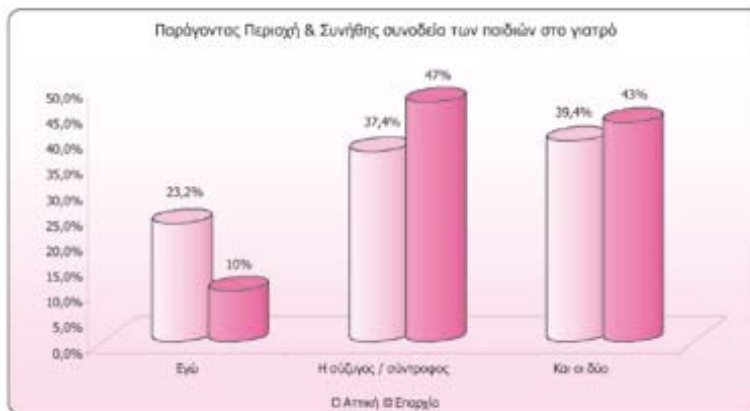

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Πίνακας 3.32.

Συνήθης συνοδεία των παιδιών στο γιατρό		Περιοχή	
		Αττική	Περιφέρεια
Εγώ	Συχνότητα	23	10
	Σχετική Συχνότητα	23.2%	10%
Η σύζυγος / σύντροφος	Συχνότητα	37	47
	Σχετική Συχνότητα	37.4%	47%
Και οι δύο	Συχνότητα	39	43
	Σχετική Συχνότητα	39.4%	43%

Γράφημα 3.32.

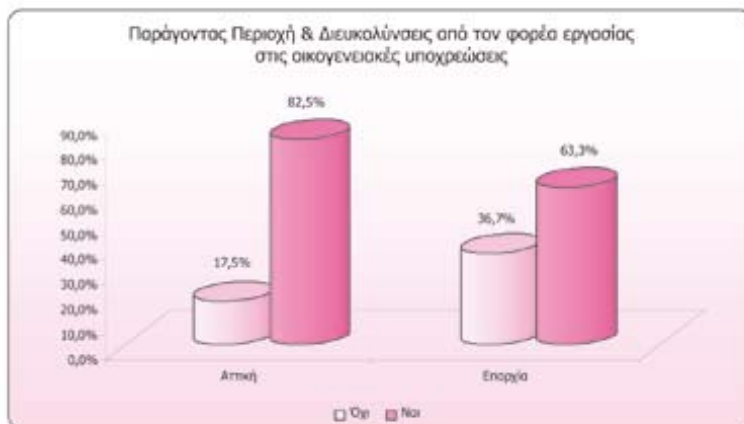

Επίσης, παρατηρείται ότι υπάρχει στατιστικώς σημαντική διαφορά κατά 19.2 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ των Αθηναίων που δηλώνουν ότι ο φορέας στον οποίο εργάζονται τους διευκολύνει να ανταποκριθούν στις οικογενειακές τους υποχρεώσεις και των ανδρών που κατοικούν στην περιφέρεια. Αναλυτικότερα, τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα και το διάγραμμα 3.33.

Πίνακας 3.33.

Διευκολύνσεις από το φορέα εργασίας στις οικογενειακές υποχρεώσεις		Περιοχή	
		Αττική	Περιφέρεια
Όχι	Συχνότητα	17	36
	Σχετική Συχνότητα	17.5%	36.7%
Ναι	Συχνότητα	80	62
	Σχετική Συχνότητα	82.5%	63.3%

Γράφημα 3.33.

3.15. Το Επάγγελμα ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρείται ότι μόνο σε ορισμένες από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις ανάλογα με το επάγγελμα του ερωτώμενου. Σημειώνουμε ότι δε διαπιστώσαμε διαφορές σε σχέση με τη συμμετοχή τους στις οικιακές εργασίες-

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

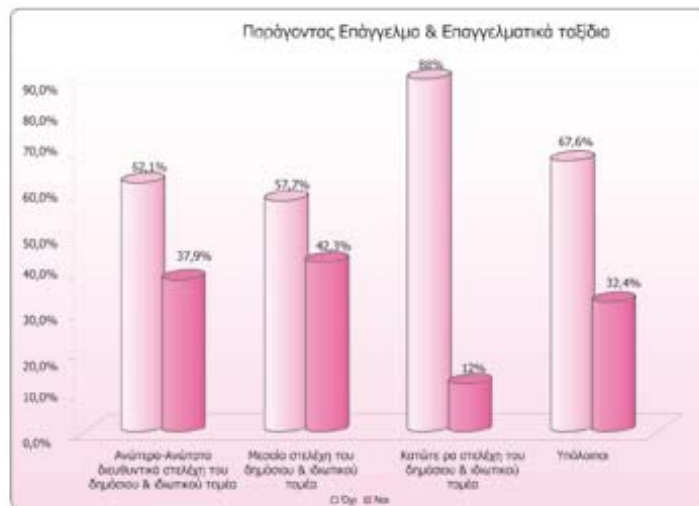
ες και στην ανατροφή των παιδιών. Για να έχουμε μια πιο ουσιαστική διερεύνηση των αποτελεσμάτων χωρίσαμε τα επαγγέλματα στις εξής τέσσερις κατηγορίες: Ανώτερα-ανώτατα διευθυντικά στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα, Μεσαία στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα, Κατώτερα στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα και όλα τα υπόλοιπα επαγγέλματα (ελεύθεροι επαγγελματίες, εργάτες, υπάλληλοι & παροχή υπηρεσιών, συνταξιούχοι, κ.λπ.).

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι, ανεξάρτητα από το επάγγελμά τους, δηλώνουν ότι δεν κάνουν επαγγελματικά ταξίδια. Η στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων οφείλεται στη διαφορά των ποσοστών μεταξύ των επαγγελμάτων. Παρατηρούμε, ότι τα κατώτερα στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα επιλέγουν σε ποσοστό **88%** την κατηγορία «όχι», τα ανώτερα στελέχη την επιλέγουν σε ποσοστό **62.1%**, τα μεσαία στελέχη σε ποσοστό **57.7%** και οι υπόλοιποι σε ποσοστό **67.6%**, δημιουργώντας, έτσι, μια διαφορά 30.3 ποσοστιαίων μονάδων.

Πίνακας 3.34.

Επάγγελμα		Επαγγελματικά ταξίδια	
		Όχι	Ναι
Ανώτερα-Ανώτατα διευθυντικά στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα	Συχνότητα	18	11
	Σχετική Συχνότητα	62,1%	37,9%
Μεσαία στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα	Συχνότητα	30	22
	Σχετική Συχνότητα	57,7%	42,3%
Κατώτερα στελέχη του δημοσίου & ιδιωτικού τομέα	Συχνότητα	73	10
	Σχετική Συχνότητα	88%	12%
Υπόλοιποι	Συχνότητα	23	11
	Σχετική Συχνότητα	67,6%	32,4%

Γράφημα 3.34.

3.16. Το Μορφωτικό Επίπεδο ως παράγοντας στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων

Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές του δείγματος ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο εντοπίζονται στα παρακάτω:

- A) Οι άνδρες που έχουν Ανώτερη-Ανώτατη εκπαίδευση ασχολούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό με τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις, όταν βρίσκονται στο σπίτι, από εκείνους που είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

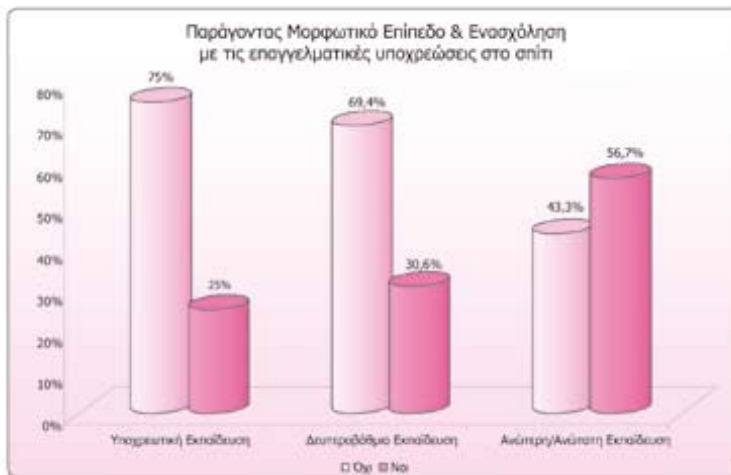

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Πίνακας 3.35.

Ασχολείστε με τις επαγγελματικές σας υποχρεώσεις όταν βρίσκεστε στο σπίτι;		Μορφωτικό Επίπεδο		
		Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Ανώτερη/Ανώτατη Εκπαίδευση
Όχι	Συχνότητα	15	50	45
	Σχετική Συχνότητα	75%	69.4%	43.3%
Ναι	Συχνότητα	5	22	59
	Σχετική Συχνότητα	25%	30.6%	56.7%

Γράφημα 3.35.

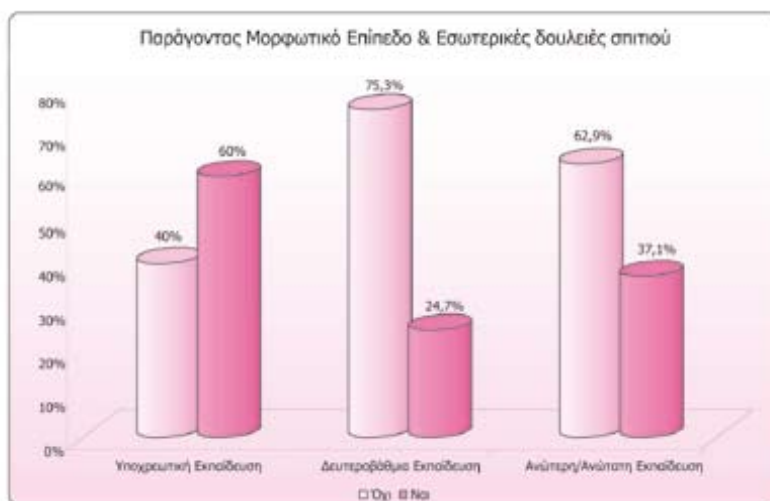

- Β) Το 60% εκείνων που έχουν τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, δηλώνει ότι ασχολείται με εσωτερικές δουλειές του σπιτιού, όταν το αντίστοιχο ποσοστό είναι 24.7% για τους απόφοιτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 37.1% για τους απόφοιτους ανώτερης/ανώτατης εκπαίδευσης.

Πίνακας 3.36.

Εσωτερικές δουλειές		Μορφωτικό Επίπεδο		
		Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Ανώτερη/Ανώτατη Εκπαίδευση
Όχι	Συχνότητα	8	55	66
	Σχετική Συχνότητα	40%	75.3%	62.9%
Ναι	Συχνότητα	12	18	39
	Σχετική Συχνότητα	60%	24.7%	37.1%

Γράφημα 3.36.

Οι απόφοιτοι της υποχρεωτικής εκπαίδευσης θεωρούν σε ποσοστό **70%** ότι η σύζυγός τους έχει άριστη άποψη για το ρόλο τους ως πατέρες. Το αντίστοιχο ποσοστό είναι **61.2%** για τους απόφοιτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και **64.3%** για τους απόφοιτους ανώτερης/ανώτατης εκπαίδευσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πολύ μικρό ποσοστό (**4.1%**) των αποφοίτων της ανώτερης/ανώτατης εκπαίδευσης, που θεωρεί ότι η σύζυγος έχει αρνητική άποψη για το ρόλο τους ως πατέρες, όπως είναι εμφανές στον πίνακα και το γράφημα που ακολουθούν.

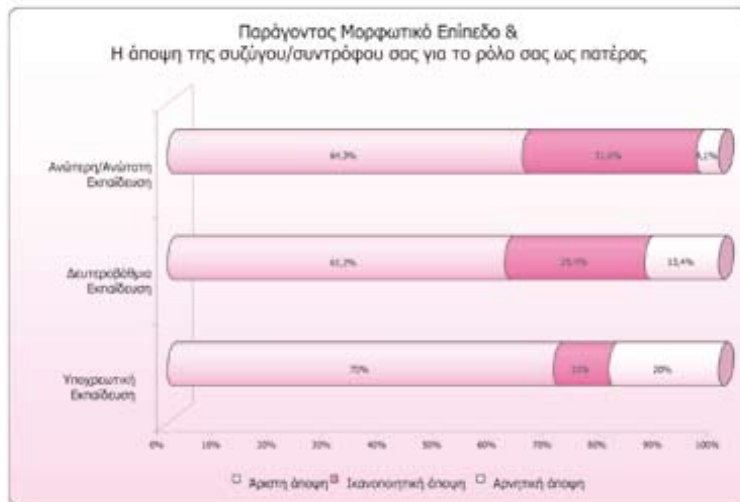

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Πίνακας 3.37.

Ποια είναι η άποψη της συζύγου σας για το ρόλο σας ως πατέρας;		Μορφωτικό Επίπεδο		
		Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Ανώτερη/ Ανώτατη Εκπαίδευση
Άριστη άποψη	Συχνότητα	14	41	63
	Σχετική Συχνότητα	70%	61.2%	64.3%
Ικανοποιητική άποψη	Συχνότητα	2	17	31
	Σχετική Συχνότητα	10%	25.4%	31.6%
Αρνητική άποψη	Συχνότητα	4	9	4
	Σχετική Συχνότητα	20%	13.4%	4.1%

Γράφημα 3.37.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Παρουσιάζοντας στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας τις εξελίξεις στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες σχετικά με την προώθηση της ισότητας των φύλων και το ρόλο των πατέρων στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής με την οικογενειακή και προσωπική ζωή, διαπιστώσαμε ότι η παραδοσιακή έννοια της πατρότητας τείνει να αντικατασταθεί από μια τυπολογία που αντικατοπτρίζει περισσότερους τύπους πατρότητας. Αυτή η τάση είναι στενά συνδεδεμένη με τη δυναμική παρουσία των γυναικών στην επαγγελματική ζωή και τις αλλαγές που έχουν επέλθει στις μορφές και τις δομές της οικογενειακής ζωής στις δυτικές ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Επικεντρώνοντας, επίσης, το ενδιαφέρον μας στις σχέσεις των ανδρών με τα παιδιά τους, παρατηρήσαμε ότι υπάρχει μια μεγαλύτερη συμμετοχή των ανδρών στη φροντίδα των παιδιών στην παραδοσιακή «πυρηνική» οικογένεια, της οποίας τα μέλη συγκατοικούν, αλλά και μια αύξουσα απομάκρυνση των πατέρων από τη ζωή των παιδιών τους σε περιπτώσεις διαζυγίου ή χωρισμού των συζύγων.

Η έρευνά μας στην ελληνική κοινωνία καταγράφει σημαντικές τάσεις που δείχνουν ότι υπάρχουν προοδευτικές εξελίξεις σε ορισμένες στάσεις των ανδρών απέναντι στη φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών. Αυτή η εξέλιξη δεν αναιρεί, ωστόσο, τη διατήρηση αρκετών παραδοσιακών προτύπων σε άλλες εκφάνσεις της καθημερινής οικογενειακής ζωής.

Οι καινοτόμες στάσεις και αντιλήψεις αφορούν περισσότερο στην ενασχόληση των ανδρών με τη φροντίδα και την περιποίηση των παιδιών μικρής ηλικίας (τάισμα, καθαριότητα, βοήθεια στις σχολικές εργασίες, συντροφιά την ώρα του ύπνου). Η τάση αυτή είναι σαφώς εντονότερη στην επαρχία από ό,τι στην πρωτεύουσα και εδώ είναι φανερό ότι η ζωή και το περιβάλλον στη μεγάλη πόλη αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην αφιέρωση χρόνου στα παιδιά. Μια άλλη πρακτική της καθημερινής ζωής που, όπως φαίνεται, αναλαμβάνουν οι πατέρες με συστηματικό τρόπο είναι οι μετακινήσεις των παιδιών.

Σε αντίθεση με αυτή τη στάση, η κατανομή των οικιακών εργασιών παραμένει προσκολλημένη στο παραδοσιακό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η γυναίκα αναλαμβάνει το κύριο βάρος των οικιακών εργασιών. Πρέπει, ίσως, να αναφέρουμε εδώ ότι η σύγχρονη αντίληψη για την ισότιμη συμμετοχή των δύο φύλων στις οικιακές εργασίες δεν ταυτίζει πλέον τον οικιακό χρόνο με τον ελεύθερο χρόνο. Ο οικιακός χρόνος θεωρείται περισσότερο χρόνος εργασίας, δηλαδή, καταναγκασμού και υποχρεώσεων, τις οποίες αναλαμβάνουν κυρίως οι γυναίκες. Η γενικότερη τάση και στην παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει το γεγονός που διαπιστώνεται και σε άλλες χώρες, αλλά σε μικρότερα ποσοστά. Οι μόνες οικιακές εργασίες στις οποίες αφιερώνουν χρόνο οι Έλληνες άνδρες είναι οι λεγόμενες «εξωτερικές» (ψώνια, πληρωμή λογαριασμών), γεγονός που διαπίστωνε και παλαιότερη έρευνα για τα οικογενειακά πρότυπα και τις συζυγικές πρακτικές στην Αθήνα (Μαράτου-Αλιπράντη, 1995), ενώ η συμμετοχή στις εντός σπιτιού οικιακές εργασίες αφορά σε μια μειοψηφία. Ωστόσο, έχει ενδιαφέρον να τονίσουμε ότι τα ανώτερα στελέχη του δημόσιου και ιδιωτικού φορέα που διαθέτουν και υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, ασχολούνται περισσότερο με τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις στο σπίτι και λιγότερο με τις οικιακές εργασίες σε σύγκριση με τα κατώτερα στελέχη.

Το ζήτημα της ανάληψης ευθύνης απέναντι στα παιδιά αναδεικνύει ότι η ελληνική οικογένεια βρίσκεται σε διαδικασία μετασχηματισμού, αφού η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών δηλώνει ότι την ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών έχουν από κοινού οι δύο γονείς. Ωστόσο, υπάρχει και εδώ μια σημαντική μειοψηφία που παραμένει προσκολλημένη σε παραδοσιακές πρακτικές αφήνοντας στη γυναίκα την κύρια ευθύνη της ανατροφής των παιδιών.

Όμως, το θεωρητικό μας πλαίσιο απαιτούσε να διερευνήσουμε περισσότερο τη γενική και αόριστη έννοια της ευθύνης. Εξειδικεύοντας, έτσι, την έννοια της ευθύνης, θελήσαμε να διαπιστώσουμε τι συμβαίνει με συγκεκριμένες ευθύνες, όπως είναι οι ενημερωτικές επισκέψεις στο σχολείο του παιδιού και οι επισκέψεις στο γιατρό. Και στις δύο περιπτώσεις φαίνεται ότι, κατά κύριο λόγο, η σύζυγος/σύντροφος είναι εκείνη που αναλαμβάνει αυτά τα καθήκοντα. Ωστόσο, δεν είναι αμελητέο το γεγονός ότι στο ¼ των περιπτώσεων συμμετέχουν και οι δύο γονείς, ενώ υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό ανδρών που επισκέπτεται το σχολείο για ενημέρωση και συνοδεύει το παιδί σε επίσκεψη στο γιατρό.

Στη συνέχεια, θελήσαμε να διερευνήσουμε τις τάσεις που καταγράφονται σχετι-

κά με τη χρήση του ελεύθερου χρόνου των ανδρών. Αξίζει, βεβαίως, να τονίσουμε ότι στη διεθνή βιβλιογραφία ο ελεύθερος χρόνος δεν ταυτίζεται αποκλειστικά με τον οικογενειακό ελεύθερο χρόνο. Δίπλα στον οικογενειακό ελεύθερο χρόνο αναγνωρίζεται πλέον ο προσωπικός ελεύθερος χρόνος ως «υπαρξιακός» χρόνος αφιερωμένος στις προσωπικές αναζητήσεις και ικανοποιήσεις των σύγχρονων ανδρών και γυναικών.

Σε όλες τις διεθνείς έρευνες διαπιστώνουμε, επίσης, ότι οι άνδρες έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τις γυναίκες. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και στην παρούσα έρευνα, στην οποία η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών δηλώνει ότι έχει προσωπικό ελεύθερο χρόνο. Ωστόσο, παρατηρούμε μια ενδιαφέρουσα αντίφαση. Οι άνδρες εκτιμούν ότι οι γυναίκες (σύζυγοι ή σύντροφοι) είναι εκείνες που έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τους ίδιους ακόμη και όταν οι γυναίκες εργάζονται. Η αντίφαση αυτή ερμηνεύεται, κατά πάσα πιθανότητα, με βάση την παραδοσιακή αντίληψη ότι ο χρόνος που οι γυναίκες βρίσκονται στο σπίτι αποτελεί ελεύθερο χρόνο και όχι χρόνο καταναγκαστικών εργασιών, όπως είναι οι οικιακές εργασίες και η φροντίδα των παιδιών ή άλλων μελών της οικογένειας.

Έχει, επίσης, ιδιαίτερη σημασία να τονίσουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών αφιερώνει τον ελεύθερο χρόνο, πρωτίστως, σε αθλητικές και γενικότερα σωματικές δραστηριότητες (μπάσκετ, ποδόσφαιρο, κηπουρική, ψάρεμα, κυνήγι), δευτερευόντως σε πολιτιστικές/καλλιτεχνικές δραστηριότητες (σκάκι, μουσική, ανάγνωση βιβλίων) και, τέλος, σε απολαυστικές δραστηριότητες κοινωνικού χαρακτήρα (εκδρομές, συναντήσεις με φίλους). Μόνο ένα μικρό ποσοστό αφιερώνει τον ελεύθερο χρόνο του σε δραστηριότητες με τα παιδιά, και εδώ κυριαρχούν και πάλι οι απολαυστικές δραστηριότητες: παιχνίδι, παρακολούθηση τηλεόρασης, περίπατοι, και ακολουθούν, με μεγάλη απόσταση, οι συζητήσεις για τις σχολικές υποχρεώσεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά. Η τάση των ανδρών να μοιράζονται με τα παιδιά τους ευχάριστες δραστηριότητες επιβεβαιώνεται και από τη δήλωσή τους ότι, όταν βρίσκονται στο σπίτι, οι καλύτερες στιγμές είναι και πάλι εκείνες που αναλώνονται σε παιχνιδώδεις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, αλλά και στην απόλαυση της οικογενειακής συνεύρεσης την Κυριακή (ημέρα αργίας).

Ωστόσο, τα παιδιά δεν είναι μόνο πηγή ικανοποιήσεων, αλλά και άγχους. Παρατηρούμε, έτσι, ότι στο ¼ των περιπτώσεων τα παιδιά προκαλούν άγχος, είτε με τις συμπεριφορές τους (κάνουν φασαρία, κ.λπ.), είτε με τις υποχρεώσεις που συνεπά-

γεται η παρουσία τους για τον πατέρα. Η δεύτερη πηγή άγχους είναι τα εργασιακά-οικονομικά ζητήματα και ακολουθούν διάφορα οικογενειακά προβλήματα και η έλλειψη χρόνου.

Σε ένα άλλο επίπεδο της έρευνάς μας, προκειμένου να διαμορφώσουμε άποψη σχετικά με τη χρήση του νομοθετικού πλαισίου για τις γονικές άδειες, διαπιστώσαμε ότι η πλειοψηφία γνωρίζει τα δικαιώματα που απορρέουν από τις νομοθετικές ρυθμίσεις για τις γονικές άδειες και την άδεια πατρότητας. Υπάρχει, βεβαίως, σαφής διαφοροποίηση ανάμεσα στους εργαζόμενους στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι καλύτερα ενημερωμένοι για τα δικαιώματά τους και κάνουν χρήση αυτών σε μεγαλύτερο βαθμό από τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα. Ωστόσο, πρέπει να τονίσουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία δε ζητά ή ζητά σπάνια άδεια από την εργασία για να ανταποκριθεί καλύτερα σε ανάγκες των παιδιών, όπως οι επισκέψεις στο σχολείο ή στο γιατρό. Η τάση αυτή είναι εμφανώς ισχυρότερη στους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα και στην επαρχία.

Ωστόσο, οι εργασιακοί οργανισμοί και οι επιχειρήσεις δεν εμφανίζουν αρνητική στάση στη χορήγηση αδειών για οικογενειακούς λόγους. Σε γενικές γραμμές, οι νόμιμες άδειες χορηγούνται εφόσον ζητηθούν, αν και σε αρκετές περιπτώσεις το θέμα διευθετείται σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων, κάτι που προσιδιάζει στην ιδιαιτερότητα της ελληνικής κοινωνίας. Υπάρχει, όμως, και ένα σημαντικό ποσοστό που δηλώνει ότι ο εργασιακός φορέας τηρεί αρνητική στάση στη χορήγηση αδειών, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα. Ίσως η εσωτερικευμένη στερεοτυπική άποψη ότι δεν αρμόζει σε έναν άνδρα να απουσιάζει από την εργασία του για οικογενειακούς λόγους να ερμηνεύει και το μικρό ποσοστό που κάνει χρήση των νόμιμων αδειών.

Ποιος είναι ο κύριος λόγος που οι άνδρες επικαλούνται για το ότι δεν αφιερώνουν όσο χρόνο θα ήθελαν στην οικογένεια και τα παιδιά, ήταν ένα ερώτημα που μας απασχόλησε. Για τους περισσότερους είναι ο χρόνος εργασίας, μολονότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος εργάζεται, κατά μέσο όρο, οκτώ ώρες ημερησίως και λίγοι είναι εκείνοι που λείπουν συχνά σε επαγγελματικά ταξίδια. Είναι άξιο ενδιαφέροντος, πάντως, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών αναφέρει ότι, όταν βρίσκεται στην εργασία, σκέφτεται τα παιδιά της. Ωστόσο, οι περισσότεροι άνδρες δε βιώνουν συγκρουσιακά την επαγγελματική τους απασχόληση με τον πατρικό ρόλο. Το αντίθετο ισχύει, βεβαίως, για τις γυναίκες που σε σχετικές έρευνες δηλώνουν ως μόνιμο πρόβλημα τη σύγκρουση επαγγελματικών επιλογών και μητρικών καθηκόντων, γε-

γονός που τις φορτίζει με έντονα ενοχικά συναισθήματα απέναντι στα παιδιά.

Πάντως, σε αντίθεση με ορισμένες αρκετά διαδεδομένες απόψεις που θέλουν τις γυναίκες να θέτουν ποικίλα εμπόδια στην επιθυμία των ανδρών να ασχοληθούν με τα παιδιά, η έρευνά μας δείχνει ότι για τη συντριπτική πλειοψηφία η σύζυγος/ σύντροφος αφήνει το πεδίο ελεύθερο για να ασχοληθούν με τα παιδιά, όπως αυτοί επιθυμούν.

Μετά τη διερεύνηση των συγκεκριμένων πρακτικών και δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν οι πατέρες με τα παιδιά τους, κρίναμε αναγκαίο να αποκρυπτογραφήσουμε τις κυρίαρχες αντιλήψεις των ανδρών για τις έννοιες της πατρότητας και της μητρότητας. Η μελέτη επιβεβαιώνει το παραδοσιακό σχήμα που διακρίνει την πατρότητα από τη μητρότητα με βάση τις στερεοτυπικές αναπαραστάσεις για τα δύο φύλα.

Έτσι, η κυρίαρχη τάση είναι εκείνη που εκφράζει την αντίληψη ότι ο ρόλος του πατέρα έχει να κάνει, πρωτίστως, με την ευθύνη που αναλαμβάνει ο άνδρας απέναντι στην οικογένειά του. Πρόκειται για μια ευθύνη που είναι κυρίως οικονομική, αλλά και ηθική-κοινωνική. Ο πατέρας είναι ο *προστάτης, το στήριγμα της οικογένειας* και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, αυτός που δείχνει αγάπη «αγάπη», «φροντίδα», «συντροφικότητα», «φιλία», «ευαισθησία», κ.ά.

Αυτή η τάση επιβεβαιώνεται και από την κύρια κατεύθυνση των προτύπων με τα οποία μεγαλώνουν οι άνδρες στην οικογένεια και την κοινωνία γενικότερα, η οποία προσανατολίζει τα αγόρια από την παιδική και την εφηβική τους ηλικία στην ανάληψη ευθυνών, στην επίδειξη δύναμης, στην προστασία των μελών της οικογένειας

Αν ο πατρικός ρόλος ταυτίζεται με την υπευθυνότητα, ο μητρικός ρόλος ταυτίζεται πλήρως με τις παραδοσιακές αντιλήψεις για τη «γυναικεία φύση» και τη μητρότητα. Έτσι, η μητέρα αντιπροσωπεύει την «άρρηκτη σχέση» με το παιδί, ταυτιζόμενη με την ίδια τη ζωή, αφού αυτή είναι «το Α και το Ω των ανθρώπων» και «χωρίς τη μητέρα δεν υπάρχει ζωή». Οι παραδοσιακές επιταγές επιβεβαιώνονται, επίσης, από τις απόψεις που περιγράφουν τη μάνα ως «κάποιον που είναι πάντα εκεί όταν τον χρειάζεσαι» και τη ζωή της ως «μια θυσία», «μια προσφορά», προφανώς στο βωμό της οικογένειας.

Είναι φανερό, επομένως, ότι η μητέρα, ταυτιζόμενη με την προσφορά αγάπης, στοργής και φροντίδας στα παιδιά, ανήκει στη σφαίρα του ψυχισμού και των συναι-

σθημάτων. Με ψυχαναλυτικούς όρους θα λέγαμε ότι η μητέρα είναι ο ψυχοσυναισθηματικός δεσμός, ενώ ο πατέρας ο κοινωνικός δεσμός.

Σε σύγκριση με την προηγούμενη γενιά, η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων πατέρων θεωρεί ότι είναι καλύτεροι από τους δικούς τους πατέρες. Το περιεχόμενο του «καλύτερου» είναι σαφώς ποιοτικού χαρακτήρα και σηματοδοτεί τη μετάβαση της ελληνικής οικογένειας από την παραδοσιακή οικογένεια με τον αυταρχικό πατέρα-αρχηγό σε μια «δημοκρατικού τύπου» οικογενειακή δομή στην οποία ο πατέρας νιώθει πιο κοντά στα παιδιά του, χρησιμοποιεί πιο πολύ το διάλογο, είναι πιο διαλλακτικός και ανεκτικός.

Αυτή η στάση, σε συνδυασμό και με τις στάσεις που καταγράφηκαν στην κλίμακα του ερωτηματολογίου ανεξαρτήτως κοινωνικής-επαγγελματικής κατηγορίας, τόπου κατοικίας και μορφωτικού επιπέδου, υποδεικνύει μια βαθύτερη πολιτισμική αλλαγή που φαίνεται ότι συντελείται στην ελληνική οικογένεια: τη μετάβαση από την «αυταρχική» στη «δημοκρατική» οικογένεια, που αναγνωρίζει το διάλογο και τη διαπραγμάτευση ως τρόπους επικοινωνίας μεταξύ γονέων και παιδιών προτιμότερους από το φόβο, την τυφλή υποταγή και την τιμωρία.

Αξίζει να αναφέρουμε, επίσης, ότι σε γενικές γραμμές, η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών του δείγματος, ιδιαίτερα εκείνων που έχουν ανώτερη/ανώτατη μόρφωση, θεωρεί ότι τόσο η σύζυγος όσο και τα παιδιά έχουν άριστη ή ικανοποιητική άποψη για τον τρόπο άσκησης του πατρικού τους ρόλου. Οι ίδιοι τονίζουν ότι τα παιδιά τους τους υπεραγαπούν, τους έχουν αδυναμία, τους χαρακτηρίζουν τρυφερούς, καλούς και στοργικούς πατέρες. Μια μειοψηφία του συνολικού δείγματος των ανδρών θεωρεί ότι η σύζυγος και τα παιδιά έχουν αρνητική άποψη για την πατρική τους συμπεριφορά (κακός μπαμπάς, νευρικός, σκληρός, εγωιστής, κ.ά.).

Τέλος, η ανάλυση των απαντήσεων που δόθηκαν στα ερωτήματα της κλίμακας διερεύνησης (βλ. Παράρτημα) των σχέσεων που αναπτύσσουν οι πατέρες με τα παιδιά τους, μας επιτρέπει να διαμορφώσουμε την παρακάτω τυπολογία που επιβεβαιώνει ότι δεν υπάρχει ένας και μοναδικός τύπος πατέρα, αλλά περισσότεροι:

- 1. Ο συναισθηματικά δεσμευμένος - αφιερωμένος πατέρας.** Πρόκειται για τους άνδρες που δηλώνουν ότι νιώθουν όμορφα όταν είναι με τα παιδιά τους, ότι απολαμβάνουν το χρόνο που τους αφιερώνουν και δε διστάζουν να εκφράζουν συχνά με λεκτικό τρόπο την αγάπη τους.

- 2. Ο πατέρας-καθοδηγητής.** Πρόκειται για τον πατέρα που δίνει κατευθύνσεις για το τι είναι σωστό και λάθος στη ζωή, που προσπαθεί να επιλύσει προβλήματα των παιδιών και γενικά είναι παρών, όταν τον χρειάζονται.
- 3. Ο διαλλακτικός πατέρας.** Πρόκειται για τον πατέρα που επιλέγει το διάλογο και τη συζήτηση με τα παιδιά του, προκειμένου να τα βοηθήσει να επιλύσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.
- 4. Ο υπεύθυνος πατέρας.** Πρόκειται κυρίως για εκείνον που αναλαμβάνει την κύρια οικονομική ευθύνη για την ανατροφή και τη ζωή των παιδιών.

Δύο άλλοι τύποι πατρικής στάσης παρατηρούνται σε μια πολύ μικρή μερίδα των ανδρών του δείγματος:

- 1. Ο κουρασμένος πατέρας.** Πρόκειται για εκείνον που νιώθει κούραση να ασχοληθεί με τα παιδιά του ή εκνευρίζεται συχνά μαζί τους.
- 2. Ο απών πατέρας.** Πρόκειται για μια ουσιαστική απουσία. Είναι ο πατέρας εκείνος που δεν ασχολείται όσο θα ήθελε με τα παιδιά του, γεγονός που προκαλεί συχνά τα παράπονα των παιδιών και τον κάνει να νιώθει ενοχές.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Η ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται συνοπτικά και τα δεδομένα συγκριτικής προσέγγισης του θέματος ανάμεσα στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Πολωνία. Πρόκειται για τρεις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα «Ισότιμοι Σύντροφοι: Επανεξέταση του Ρόλου των Ανδρών στην Εργασία και την Ιδιωτική Ζωή»¹⁰.

Αρχικά η έρευνα σχεδιάστηκε από το Κ.Ε.Θ.Ι. στην Ελλάδα. Η προβληματική και το ερωτηματολόγιο της έρευνας έγιναν γνωστά στους εταίρους, οι οποίοι δέχθηκαν να συνεργαστούν σε αυτό το πλαίσιο. Βεβαίως, έγιναν οι απαραίτητες προσαρμογές με βάση την κοινωνική πραγματικότητα και ιδιαιτερότητα κάθε χώρας.

Η συγκριτική προσέγγιση θεωρούμε ότι είναι εξαιρετικά γόνιμη, καθώς επιτρέπει να ανακαλύψουμε την κατάσταση που επικρατεί σε κάθε χώρα σχετικά με το ρόλο των ανδρών-πατέρων στην οικογένεια και τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τα παιδιά τους. Αυτό μας επιτρέπει να ανακαλύψουμε τι επικρατεί γενικότερα σχετικά με την ισότητα των φύλων.

Η σύγκριση αφορά στις ομοιότητες, αλλά και τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις τρεις χώρες. Υποθέτουμε ότι οι διαφορές, που αποτελούν πλούτο για τις συγκριτικές αναλύσεις, σχετίζονται με την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα κάθε χώρας, τις πολιτικές που ακολουθούνται σε ζητήματα φύλου, τη θέση των γυναικών και των ανδρών στην εργασία και την οικογένεια, το βάρος των στερεοτυπικών αντιλήψεων και της παράδοσης, αλλά και το γενικό πολιτικό πλαίσιο που επικρατεί σε κάθε χώρα.

Το κυριότερο πλεονέκτημα της συγκριτικής προσέγγισης είναι ότι επιτρέπει να κατανοήσουμε πληρέστερα τη γενικότερη προβληματική του gender mainstreaming

¹⁰ Τα πλήρη κείμενα των ερευνών από τις χώρες της Πορτογαλίας και Πολωνίας δεν παρουσιάζονται στην παρούσα μελέτη, αλλά κάθε ενδιαφερόμενος/-η μπορεί να απευθυνθεί σχετικά στο Κ.Ε.Θ.Ι.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

διαπιστώνοντας κατά πόσο οι ευρωπαϊκές πολιτικές για τη συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής έχουν γίνει κτήμα των χωρών. Επίσης, κατά πόσο υπάρχει μια κοινή αντίληψη για το τι θεωρούμε πατρότητα, το ρόλο του πατέρα στην οικογένεια και ιδιαίτερα στην ανατροφή των παιδιών.

1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

Τα αποτελέσματα της έρευνας στην Πορτογαλία παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία με τα αντίστοιχα στην Ελλάδα, παρά τις διαφορές στην ιστορική εξέλιξη της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας. Χαρακτηριστικά σημειώνουμε ότι η γυναικεία απασχόληση στην Πορτογαλία έγινε σταδιακά πλήρης σε ποσοστό 84%, μέσω ενός επιτυχημένου συνδυασμού μητρότητας και εργασίας. Αναφορικά με το ρόλο των ανδρών στην οικογένεια παρατηρούμε μια συνεχώς αυξανόμενη, ίσως αναπόφευκτη, συμμετοχή στις οικογενειακές υποχρεώσεις.

1.1. Εισαγωγή-Σκοπός της έρευνας

Στη δεκαετία του '90, βασικό αντικείμενο πολλών ερευνών ήταν η διπλή πλήρης απασχόληση των γυναικών στο σπίτι και την επαγγελματική εργασία τους, καθώς και οι ανισότητες μεταξύ γυναικών και ανδρών όσον αφορά στις υποχρεώσεις και τις ευθύνες τους, αφού οι άνδρες είχαν μόνο μια εργασία, την κύρια επαγγελματική τους απασχόληση.

Είναι πολύ πρόσφατη η έρευνα και η ανάλυση των αναπόφευκτων αλλαγών του παραδοσιακού ρόλου των ανδρών-πατέρων μέσα στην οικογένεια. Παρόλο που οι περισσότερες έρευνες δείχνουν ότι η ανισότητα στις υποχρεώσεις και τους ρόλους ανδρών και γυναικών μέσα στην οικογένεια εξακολουθεί να είναι μια πραγματικότητα, είναι εμφανές ότι κάποιες πολύ σημαντικές αλλαγές έχουν επέλθει κυρίως όσον αφορά στη μεγαλύτερη συμμετοχή των πατέρων, τόσο στις οικιακές υποχρεώσεις όσο και στις υποχρεώσεις που συνεπάγεται ο πατρικός ρόλος.

Σκοπός της έρευνας είναι να ρίξει φως στα προβλήματα και τα εμπόδια που εμποδίζουν μια μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη ανάμιξη των ανδρών στην ιδιωτική ζωή. Να εντοπίσει τις κυριότερες αλλαγές που επηρέασαν και συνεχώς επηρεάζουν την ιδιωτική και επαγγελματική ζωή των ανδρών, να παρουσιάσει συνοπτικά τις αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο και τις πολιτικές, που επηρέασαν τόσο τις δράσεις των ανδρών απέναντι στην οικογένειά τους, όσο και τις συμπεριφορές και στάσεις τους σε ζητήματα που παραδοσιακά αποτελούσαν αποκλειστική ευθύνη των γυναικών.

1.2. Η σημερινή κατάσταση

Η σημαντική ανάπτυξη της γυναικείας εργασίας τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες είναι ο κύριος λόγος της αλλαγής στη δομή και οργάνωση της οικογένειας και των έμφυλων σχέσεων. Το 2004, στην Πορτογαλία εργαζόταν επισήμως το 50% των γυναικών. Το εργασιακό μοντέλο που επικρατεί στην Πορτογαλία είναι αυτό κατά το οποίο τα δύο τρίτα και των δύο συζύγων (γονέων ή μη), εργάζονται με πλήρη απασχόληση, γεγονός που δεν ισχύει σε τόσο μεγάλο ποσοστό, σύμφωνα με έρευνες, σε πολλές ευρωπαϊκές αναπτυσσόμενες χώρες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των Πορτογάλων ανδρών που συμμετέχουν στις καθημερινές οικογενειακές δραστηριότητες, όπως στη φροντίδα των παιδιών, είναι 7%, σε σύγκριση με το αντίστοιχο 18% στην Ευρώπη, ενώ το ποσοστό που αφορά στις γυναίκες της Πορτογαλίας είναι ίδιο με το αντίστοιχο ευρωπαϊκό.

1.3. Μεθοδολογία Έρευνας

Η τεχνική που εφαρμόστηκε ήταν η snowball. Συλλέχθηκαν 64 ερωτηματολόγια, ενώ στην αρχική δομή του ερωτηματολογίου έγιναν ορισμένες αλλαγές, ώστε να προσαρμοστεί στις ανάγκες και την κοινωνική πραγματικότητα της Πορτογαλίας.

Τα (64) ερωτηματολόγια της έρευνας της Πορτογαλίας απαντήθηκαν από άνδρες που κατοικούν μόνο στην πρωτεύουσα της χώρας και όχι σε επαρχιακές πόλεις, όπως στην ελληνική έρευνα. Με πολύ μικρές διαφοροποιήσεις στα αποτελέσματα σχετικά με την ηλικία των ερωτηθέντων, την οικογενειακή τους κατάσταση και τον αριθμό των παιδιών που έχει κάθε οικογένεια, υπάρχει σημαντική ομοιότητα με τα ελληνικά ποσοστά. Διαφοροποίηση παρατηρούμε, κυρίως, στις ηλικιακές ομάδες των παιδιών. Στην ελληνική έρευνα τα ποσοστά είναι σχεδόν ισομερώς καταναμημένα, ενώ στην Πορτογαλία το 61% αφορά σε παιδιά ηλικίας 0-5 ετών. Αυτό δίνει στους/τις ερευνητές/-τριες τη δυνατότητα να σχολιάσουν το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ανδρών του δείγματος βιώνει την πιο απαιτητική περίοδο της πατρότητας, αφού οι ανάγκες των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι αυξημένες, όπως και οι απαιτήσεις σε φροντίδα, προσοχή, συμμετοχή, ανατροφή και διδασχά.

Αναφορικά με τα κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια το μεγαλύτερο ποσοστό έχει

υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Εργάζονται σχεδόν όλοι (98,4%) και τα επαγγέλματά τους στην πλειοψηφία τους είναι υψηλών προσόντων, ικανοτήτων, αλλά και απαιτήσεων. Η ομοιομορφία αυτή των ποσοστών θεωρείται ότι βοηθά στην περαιτέρω ανάλυση της συγκεκριμένης αυτής κατηγορίας των μορφωμένων, με καλές θέσεις εργασίας και ικανοποιητικά αμειβόμενων ανδρών. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (64,1%) των ανδρών εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα (στην ελληνική έρευνα τα ποσοστά είναι σχεδόν ισοδύναμα).

Σε συμφωνία και με τα ελληνικά δεδομένα, παρατηρούμε αρκετές διαφορές στις εργασιακές συνθήκες ανάμεσα στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, τόσο στις ώρες εργασίας, στην επαγγελματική απασχόληση στο σπίτι και τα επαγγελματικά ταξίδια. Οι ιδιωτικοί υπάλληλοι της έρευνας εργάζονται, κατά μέσο όρο, 1,5 ώρα περισσότερη από αυτούς του Δημοσίου. Η μέση τιμή των ωρών εργασίας είναι 8,6 ώρες ημερησίως (8,9 στην Ελλάδα), ενώ η μέση τιμή του χρόνου που χρειάζονται για να πάνε στο χώρο εργασίας τους και να επιστρέψουν είναι ίδια με την ελληνική, δηλαδή, 45 λεπτά.

Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους δηλώνουν ότι η φύση της εργασίας τους δεν απαιτεί επαγγελματικά ταξίδια (60,9%), ενώ πολύ μεγάλο ποσοστό δαπανά μέρος από τον οικογενειακό χρόνο για επαγγελματικές υποχρεώσεις (60,9%). Τα αντίστοιχα ποσοστά στην ελληνική έρευνα είναι 72,4% και 43,9%, επηρεάζοντας ως ένα βαθμό ευνοϊκότερα τα αποτελέσματα για τη συμμετοχή των ανδρών στις οικογενειακές υποχρεώσεις.

1.4. Παράγοντες που εμποδίζουν τη συμμετοχή των ανδρών στις οικιακές εργασίες και τη φροντίδα των παιδιών

Ο κύριος λόγος που εμποδίζει τους άνδρες να αφιερώσουν χρόνο στην οικογενειακή ζωή είναι οι ώρες που αφιερώνουν στην επαγγελματική απασχόληση.

Παρόλο που το 53,2% πιστεύει ότι η εργασία δεν επηρεάζει το ρόλο του πατέρα, (28,9% ελληνικό ποσοστό), το 85,2% (79,4% ελληνικό ποσοστό) πιστεύει ότι οι εργάσιμες ώρες είναι αυτές που τους κρατούν μακριά από την οικογενειακή ζωή. Από την άλλη πλευρά, η επαγγελματική εργασία δεν τους δημιουργεί άγχος όταν βρίσκονται στο σπίτι. Το άγχος προκαλείται κυρίως από τις δυσκολίες φροντίδας των παιδιών,

την έλλειψη χρόνου και την ανυπακοή των παιδιών στους κανόνες της οικογένειας. Η έλλειψη χρόνου για την οικογένεια φαίνεται να προκαλεί άγχος, μολονότι δεν είναι σαφές αν θεωρούν το χρόνο με την οικογένεια ως υποχρέωση ή ως ανάγκη. Οι δυσκολίες φροντίδας και αντοχής στην ενδεχόμενη «απειθαρχία» των παιδιών δηλώνει και την αδυναμία τους να τα βγάλουν πέρα με τα παιδιά και να βρουν τη θέση τους στην οικογενειακή ζωή. Στην ελληνική έρευνα παρατηρούμε, επίσης, ότι μια πηγή άγχους είναι τα ίδια τα παιδιά και ό,τι έχει να κάνει με αυτά.

1.4.1. Οικιακές εργασίες

Οι «αγαπημένες» οικιακές ασχολίες των ανδρών είναι τα ψώνια (69,8%) και η πληρωμή λογαριασμών (63,5%) (91,4% είναι και για την ελληνική έρευνα το σύνολο των δύο παραπάνω εργασιών), ενώ τελευταία σε προτίμηση είναι το πλύσιμο των ρούχων (14,3%). Οι άνδρες συμμετέχουν, δηλαδή, σε εξωτερικές και γραφειοκρατικές υποχρεώσεις, λειτουργώντας περισσότερο ως βοηθοί παρά ως «συνέταιροι».

Αναφορικά με τη φροντίδα των παιδιών συμμετέχουν κυρίως στο να προσέχουν τα παιδιά (58,7%), να τα βάζουν για ύπνο (52,4%), ενώ ασχολούνται λιγότερο με την καθημερινή καθαριότητα και περιποίηση των παιδιών (το αντίστοιχο ελληνικό ποσοστό για τη φροντίδα των παιδιών είναι 54,5%). Αναλύοντας, όμως, περισσότερο τις υποχρεώσεις που σχετίζονται με τη φροντίδα των παιδιών, και συγκρίνοντας το ποσοστό συμμετοχής των μητέρων με αυτό των πατέρων, μπορεί να βγει το συμπέρασμα ότι οι πατέρες δε συμμετέχουν εξ' ολοκλήρου σε καμία από αυτές τις εργασίες, αλλά λειτουργούν βοηθητικά.

Επίσης, το 84% των πατέρων συμμετέχουν στη φροντίδα των παιδιών όταν είναι μικρά, δηλαδή, όταν οι απαιτήσεις είναι μεγαλύτερες και αισθάνονται ότι τους χρειάζονται περισσότερο τα παιδιά. Πρόκειται, κυρίως, για πατέρες νεαρής σχετικά ηλικίας (26-34 ετών) που ασχολούνται περισσότερο με τη φροντίδα των παιδιών ηλικίας 2-5 ετών, γεγονός που σημαίνει ότι τα ίδια τα παιδιά απαιτούν αυξημένη φροντίδα.

Συμπερασματικά, η έρευνα επισημαίνει ότι για τους περισσότερους πατέρες η έννοια της συμμετοχής στην οικογένεια δε σχετίζεται τόσο με τη φροντίδα των παιδιών, όσο (ακόμη και σήμερα) κυρίως με την οικονομική βοήθεια (21,9%), με την τιμωρία-συμμόρφωση (14,5%) και με την καθοδήγηση των παιδιών (7,9%). Η βοήθεια στα μαθήματα του σχολείου είναι ακόμη μία από τις υποχρεώσεις της μητέρας,

αφού σχετίζεται, όπως και πολλές άλλες υποχρεώσεις, με ευθύνες απέναντι στην οικογένεια που οι άνδρες δε θεωρούν δικές τους. Στην ελληνική έρευνα, οι πατέρες θεωρούν την ανατροφή των παιδιών και δική τους ευθύνη σε πολύ μεγάλο ποσοστό (68,3%), ενώ στην ερώτηση «ποιος από τους δύο γονείς επισκέπτεται το σχολείο για να ενημερωθεί για την πρόοδο των παιδιών» είναι η μητέρα που αναλαμβάνει αυτή την υποχρέωση σε ποσοστό 57,3%.

1.4.2. Ελεύθερος Χρόνος

Η πλειοψηφία των ανδρών (46,4%) θεωρεί ότι έχει ελεύθερο χρόνο (34,1% ελληνικό ποσοστό), αλλά θεωρεί επίσης ότι οι σύζυγοί τους έχουν περισσότερο (53,6%) από τους ίδιους (65,9% ελληνικό ποσοστό). Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι ο ελεύθερος χρόνος συνδέεται με οικογενειακές δραστηριότητες διασκέδασης (54,9%)- (32,2% ελληνικό ποσοστό), ενώ οι προσωπικές δραστηριότητες κατέχουν το 17,8% (67,7% ελληνικό ποσοστό) του ελεύθερου χρόνου τους.

Ο πιο ευχάριστες στιγμές των ανδρών στο σπίτι είναι αυτές του παιχνιδιού με τα παιδιά και όχι της φροντίδας. Με περαιτέρω ανάλυση φάνηκε ότι περισσότερο από το μισό των ανδρών δεν εντάσσει το ρόλο της πατρότητας και των υποχρεώσεων που συνεπάγεται στον ελεύθερο χρόνο. Στην ερώτηση «τι είναι αυτό που τους ευχαριστεί να κάνουν περισσότερο με τα παιδιά τους», οι απαντήσεις οδήγησαν στην αποκάλυψη τριών κυρίως κατηγοριών για τις σχέσεις πατέρα-παιδιού:

1. Ψυχαγωγικές δραστηριότητες.
2. Ψυχαγωγικές δραστηριότητες και συζήτηση (παιχνίδι, έκφραση στοργής και φροντίδας προς τα παιδιά).
3. «Ξοδεύω χρόνο» με τα παιδιά (μειοψηφία απαντήσεων).

Τα αποτελέσματα της ελληνικής έρευνας είναι ίσως σαφέστερα, αφού οι πιο ευχάριστες στιγμές στο σπίτι είναι αυτές του οικογενειακού ελεύθερου χρόνου (83,4%), σε σύγκριση με το 16,6% του προσωπικού ελεύθερου χρόνου. Στην ερώτηση «τι είναι αυτό που τους ευχαριστεί να κάνουν περισσότερο με τα παιδιά τους», υπερτερούν το παιχνίδι, οι περίπατοι και γενικά οι απολαυστικές δραστηριότητες (84,7%) και όχι τόσο οι συζητήσεις για τα μαθήματα και τα γενικότερα προβλήματα που απασχολούν τα παιδιά.

1.4.3. Ανάλυση των εννοιών «πατρότητα και μητρότητα»

Η κατηγοριοποίηση των σχετικών απαντήσεων ανέδειξε μεγάλη ποικιλότητα αναπαραστάσεων για την πατρότητα και τη μητρότητα.

Οι έννοιες που συνδέονται περισσότερο με τη λέξη «πατέρας» είναι *τρυφερότητα, αγάπη, καθοδήγηση, διασκέδαση, προστασία, ευθύνη*, την οποία και ανέλυσαν ειδικά μέσα από ξεχωριστές ερωτήσεις, θέλοντας να εξηγήσουν τη σημασία που έχει αυτή για τον άνδρα-πατέρα, όχι τόσο ως γνώρισμα της πατρότητας, αλλά με την πιο ευρεία κοινωνικοπολιτική έννοια. Οι έννοιες που συνδέονται λιγότερο είναι αυτές που ανήκουν στις παραδοσιακές αντιλήψεις για τον πατέρα ως πρόσωπο «που παρέχει υλικά αγαθά και έχει δύναμη και εξουσία». Οι έννοιες που συνδέονται με τη λέξη «μητέρα» σχετίζονται με την παραδοσιακή αντίληψη για τη «γυναικεία φύση» (*αγάπη, τρυφερότητα, ανακούφιση, γλυκύτητα, υπομονή*), αλλά και με τη γυναικεία ικανότητα «για οργάνωση και διατήρηση της οικογενειακής συνοχής».

Τα ίδια περίπου αποτελέσματα έδωσαν οι απαντήσεις των ελλήνων ανδρών-πατέρων στο αντίστοιχο θέμα. Φαίνεται, επομένως, ότι οι παλιές αντιλήψεις βρίσκονται σε διαδικασία αλλαγής, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από το ότι οι άνδρες του δείγματος θεωρούν ότι είναι καλύτεροι από τους δικούς τους πατέρες σε ποσοστό 66,7%.

1.4.4. Αυτοεκτίμηση-Αυτοχαρακτηρισμός των ανδρών ως πατέρων

Η ανάλυση των απαντήσεων που αφορούν στη σχέση πατέρα-παιδιού μέσα από την αυτοεκτίμηση των ανδρών για το ρόλο και την παρουσία τους ως πατέρων, οδηγούν στη δημιουργία 7 τύπων πατρότητας (οι τρεις πρώτοι συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό θετικών απαντήσεων, ο τέταρτος αντικατοπτρίζει το μέσο όρο των αντιλήψεων, και οι τρεις τελευταίοι δε χαρακτηρίζουν τους άνδρες της έρευνας).

1. Ο πατέρας που προσπαθεί και βρίσκει λύση στα προβλήματα των παιδιών (είμαι παρών όταν με χρειάζονται τα παιδιά μου, συνοδεύω τα παιδιά μου στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες, παρεμβαίνω και δίνω λύσεις σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά μου).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

2. Ο συναισθηματικά δεσμευμένος-αφιερωμένος πατέρας (είμαι σίγουρος ότι προσφέρω στα παιδιά μου αυτά που χρειάζονται, νιώθω όμορφα όταν είμαι με τα παιδιά μου, απολαμβάνω το χρόνο που περνάω με τα παιδιά μου).
3. Ο πατέρας που κάνει διάλογο και συζήτηση με τα παιδιά του (συζητώ με τα παιδιά μου τα προβλήματα τους, λέω συχνά στα παιδιά μου πόσο τα αγαπώ).
4. Ο πατέρας καθοδηγητής, «δάσκαλος» και συμπαίκτης (έχω αθλητικές δραστηριότητες με τα παιδιά μου, παίζω με τα παιδιά μου, μαθαίνω στα παιδιά μου τι είναι σωστό και λάθος, νιώθω ότι υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στο ρόλο μου ως πατέρας και ως επαγγελματίας).
5. Ο κουρασμένος-εκνευρισμένος πατέρας (εκνευρίζομαι με τα παιδιά μου, νιώθω κουρασμένος εξαιτίας των παιδιών μου).
6. Ο πατέρας που έχει την κύρια οικονομική ευθύνη για τα παιδιά του.
7. Ο πατέρας που «απουσιάζει» (νιώθω ενοχές που δεν ασχολούμαι όσο θα ήθελα με τα παιδιά μου, τα παιδιά μου παραπονούνται ότι δε με βλέπουν όσο θα ήθελαν).

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

Τα χρόνια που μεσολάβησαν από το 1989, έτος αλλαγής της πολιτικής κατάστασης στην Πολωνία, φαίνεται να έχουν επηρεάσει τη χώρα σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου αυτού της ισότητας των φύλων και της οικογενειακής ζωής. Μετά την πολυετή απομόνωσή της, η Πολωνία νιώθει επιτακτική την ανάγκη να ακολουθήσει τις δυτικές τάσεις στους κοινωνικούς ρόλους των φύλων (και ιδιαιτέρως των γονέων μέσα στην οικογένεια) και να υιοθετήσει τις απαραίτητες νομοθετικές αλλαγές στο ζήτημα αυτό. Σύμφωνα, όμως, με τα αποτελέσματα της έρευνας, αυτό είναι ακόμη δύσκολο, τόσο εξαιτίας της απαιτούμενης αλλαγής της κουλτούρας και των κατεστημένων συνθηκών, όσο και της εφαρμογής των αλλαγών στην πράξη. Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτοί οι μετασχηματισμοί, που αφορούν ειδικότερα στους ρόλους της «γυναίκας-μητέρας» και του «άνδρα-πατέρα» έχουν πολώσει έντονα την κοινωνία, καθώς ακόμη και σήμερα αποτελούν επίμαχο θέμα στις πολιτικές διενέξεις των δύο βασικών πολιτικών κομμάτων της Πολωνίας.

Παρόλο που οι κοινωνικοί επιστήμονες υπογραμμίζουν την ανάγκη συμμετοχής του πατέρα στην ανατροφή και φροντίδα του παιδιού από τη γέννηση, ακόμη και σήμερα η παιδική λογοτεχνία προωθεί την εικόνα ενός πατέρα υπεύθυνου κυρίως για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του παιδιού και τη διδασχά του. Αντιθέτως, η μητρική φυσιογνωμία σχετίζεται περισσότερο με τις πρακτικές της περιποίησης και της φροντίδας. Ενώ, λοιπόν, τα αποτελέσματα της κοινωνικής έρευνας παρουσιάζουν μια αύξηση της δέσμευσης των πατέρων στην ανατροφή των παιδιών, οι ίδιοι οι πατέρες είναι έντονα πεπεισμένοι ότι η συμμετοχή τους στην καθοδήγηση των παιδιών είναι πιο σημαντική.

Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι η ομάδα που αντιπροσωπεύει το ισχυρότερο πολιτικό κόμμα στην Πολωνία υποστηρίζει σαφέστατα την ανάγκη λήψης μέτρων που να εστιάζουν στη συντήρηση των παραδοσιακών κοινωνικών ρόλων στην οικογένεια, με επιχείρημα την καταπολέμηση της υπογεννητικότητας.

Παρόλο που η πραγματικότητα δείχνει ότι πολλά από τα παραπάνω είναι σε μεγάλο βαθμό δηλώσεις, είναι γεγονός ότι οι Πολωνοί συντηρούν το παραδοσιακό μοντέλο των οικογενειακών ρόλων στο όνομα της συνεργασίας μεταξύ των συζύγων, θεωρώντας τις όποιες νομοθετικές αλλαγές, με στόχο την εξισορρόπηση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή της οικογένειας.

Στόχος της έρευνας είναι να αναδειχθούν οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στους ρόλους των ανδρών στην εργασία και τη ζωή της οικογένειας. Ο σκοπός αυτής της έρευνας είναι, μεταξύ άλλων, να επισημανθούν οι φανερές και οι «άρρητες» αντιλήψεις που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι σημερινοί Πολωνοί αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους, εκφράζουν τις προσδοκίες τους, τις φιλοδοξίες και τις επιλογές που κάνουν. Είναι, επομένως, ευνόητο ότι το ερωτηματολόγιο της έρευνας προσαρμόστηκε αρκετά στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της πολωνικής κοινωνίας.

2.1. Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας

Στην έρευνα πήραν, τελικά, μέρος 56 άνδρες. Τα 40 ερωτηματολόγια απαντήθηκαν με τη μέθοδο των συνεντεύξεων. Η διάρκεια κάθε συνέντευξης ήταν 15-20 λεπτά. Η πλειοψηφία αυτών που έδωσαν συνέντευξη ήταν εργαζόμενοι φοιτητές του Πανεπιστημίου Παιδαγωγικής, Τεχνολογιών και Δημοσιογραφίας (WSHE).

Τα 16 ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από τους ίδιους τους ερωτώμενους ανώνυμα. Η έρευνα διεξήχθη στο χώρο του Πανεπιστημίου WSHE (31), στους χώρους εργασίας (16) και στα σπίτια των ερωτηθέντων (10).

2.2. Χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων

Όλοι οι άνδρες είναι πατέρες με ένα τουλάχιστον παιδί. Η ηλικιακή ομάδα 32-41 αποτελεί την πλειοψηφία (53 άνδρες), 2 είναι κάτω των 30 ετών και ένας 51 ετών. Όλοι είναι έγγαμοι σε πρώτο γάμο, εκτός από έναν ξαναπαντρεμένο και έναν που συμβιώνει. Οι 27 έχουν δύο παιδιά, οι 24 έχουν 1 παιδί, 1 έχει 4 παιδιά και 3 έχουν από τρία παιδιά.

Σχετικά με την ηλικία των παιδιών, 48 παιδιά είναι σχολικής ηλικίας 6-17 ετών, 28 παιδιά είναι προσχολικής ηλικίας και μόνο 4 παιδιά είναι ενήλικα.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πατέρων είναι πτυχιούχοι ανώτερων και ανώτατων σχολών (22 προπτυχιακοί φοιτητές και 19 πτυχιούχοι), ενώ 12 είναι απόφοιτοι Λυκείου. Οι σύζυγοι τους έχουν ανάλογο επίπεδο εκπαίδευσης.

Από τους 56 μόνο 18 είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι σε ανώτερες θέσεις εργασίας. Οι

δημόσιοι υπάλληλοι κατέχουν διάφορες θέσεις εργασίας (υπάλληλοι, στελέχη, παιδαγωγικό προσωπικό, χωρίς κάποια κατηγορία να πλειοψηφεί). Οι σύζυγοι είναι κυρίως δασκάλες, νοσοκόμες, γιατροί και υπάλληλοι.

Οι επαγγελματικές υποχρεώσεις των περισσότερων (48) είναι σε μεγάλες πόλεις. Άλλωστε οι περισσότεροι άνδρες-πατέρες της έρευνας ζουν σε μεγάλες πόλεις της Πολωνίας (43), ενώ οι υπόλοιποι ζουν σε χωριά ή σε μικρότερες πόλεις.

2.3. Αποτελέσματα της έρευνας

Η πλειοψηφία των ανδρών αφιερώνει τον περισσότερο χρόνο (8-10 ώρες ημερησίως) στην επαγγελματική εργασία (39). Μόνον ένας άνδρας αφιερώνει τέσσερις ώρες καθημερινά στην εργασία του (δάσκαλος με δύο παιδιά), ενώ 10 από τους ερωτηθέντες εργάζονται πάνω από 10 ώρες κάθε μέρα.

Η πλειοψηφία των ανδρών (41), επίσης, ξοδεύει 40-50 λεπτά σε μετακινήσεις για την εργασία, ενώ 9 χρειάζονται περισσότερο από 2 ώρες.

44 από τους άνδρες δεν ταξιδεύουν συχνά για επαγγελματικούς λόγους, ενώ οι 12 πηγαίνουν συχνά σε επαγγελματικά ταξίδια. Αξιόλογος αριθμός ανδρών (43) επιβεβαιώνει ότι «παίρνει δουλειά και στο σπίτι», μολονότι όλοι υπογραμμίζουν το γεγονός ότι έχουν «κάποιο» ελεύθερο χρόνο. Το χρόνο αυτό τον αφιερώνουν, κυρίως, σε αθλητικές δραστηριότητες (24), στην ανάγνωση βιβλίων (22), εφημερίδων και περιοδικών (18), στο ψάρεμα (4), σε εξόδους με τα παιδιά (4), στο παιχνίδι με τα παιδιά (7), σε κοινωνικές συναναστροφές (8), στην ανάπαυση (4).

Σχεδόν η πλειοψηφία των οικογενειών που μελετήθηκαν ακολουθεί τον παραδοσιακό τρόπο κατανομής των οικιακών εργασιών. Όλοι σχεδόν οι άνδρες (49) ασχολούνται με εργασίες που σχετίζονται με την πληρωμή λογαριασμών και τα ψώνια. Μόνον ένας μικρός αριθμός ανδρών ασχολείται με το μαγείρεμα και την καθαριότητα του σπιτιού (16). 27 από τους άνδρες πηγαίνουν τα παιδιά στο σχολείο και σε παιδότοπους, 42 δηλώνουν ότι φροντίζουν τα παιδιά τους το ίδιο όπως και οι μητέρες, και 14 ότι η μητέρα είναι αυτή που ασχολείται με τη φροντίδα των παιδιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η μητέρα είναι αυτή που παρακολουθεί την επίδοση των παιδιών στο σχολείο, 4 μόνο πατέρες έχουν αυτό το καθήκον αποκλειστικά και 4 το μοιράζονται με τις μητέρες.

Όλοι οι πατέρες απάντησαν ότι σκέπτονται τα παιδιά τους όταν βρίσκονται στην εργασία τους, ενώ μεγάλος αριθμός πατέρων (37) θεωρεί ότι η εργασία δεν αποτελεί εμπόδιο για τα οικογενειακά τους καθήκοντα, παρόλο που ο χρόνος εργασίας, όπως είδαμε προηγουμένως, είναι αρκετά αυξημένος. Ενδεχομένως, η εξήγηση βρίσκεται στην αντίληψη που έχουν για τα «οικογενειακά καθήκοντα», καθώς επίσης και στο ότι, σύμφωνα με άλλες έρευνες, θεωρούν πιο εύκολο να εργάζονται από το να «περιποιούνται» τα παιδιά. Αυτή η τάση, μάλλον, επιβεβαιώνεται από το αποτέλεσμα της συγκεκριμένης έρευνας, αφού οι δημόσιοι υπάλληλοι ενοχλούνται περισσότερο, όταν οι επαγγελματικές τους υποχρεώσεις αποτελούν εμπόδιο στην ιδιωτική τους ζωή, από τους άνδρες που εργάζονται περισσότερο από 12 ώρες ημερησίως.

Οι συχνότεροι παράγοντες που δημιουργούν άγχος στους άνδρες-πατέρες είναι η έλλειψη χρόνου (15) και η συμπεριφορά των παιδιών - κυρίως η απειθαρχία (21). Το περίεργο είναι ότι, εκείνοι που απάντησαν ότι η εργασία δεν τους δημιουργεί πρόβλημα στην οικογενειακή ζωή είναι οι ίδιοι που δηλώνουν ότι το άγχος τους, όταν βρίσκονται στο σπίτι, προέρχεται από την αίσθηση ότι δεν έχουν εκπληρώσει τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις. Υπάρχουν και λίγες περιπτώσεις (4) που αγχώνονται με την ακαταστασία και με τα οικονομικά προβλήματα (17), ενώ πολλοί (25) δεν μπορούν να εντοπίσουν τι ακριβώς είναι αυτό που τους αγχώνει όταν βρίσκονται σπίτι.

Όσον αφορά στις ευτυχέστερες στιγμές στην οικογενειακή ζωή, θεωρούν ότι αυτές είναι τα ταξίδια και οι περίπατοι με την οικογένεια (33), τα οικογενειακά γεύματα (31), ο χρόνος παιχνιδιού με τα παιδιά (19), ο αθλητισμός με τα παιδιά (22), η συζήτηση με τα παιδιά (22), οι οικογενειακές γιορτές και οι διακοπές (14), ο κινηματογράφος (7).

Σχολιάζοντας τα παραπάνω αποτελέσματα, καταλαβαίνουμε ότι στους πατέρες αρέσει να «βρίσκονται» με τα παιδιά τους, να τα «παρατηρούν» κάνοντας ευχάριστα, χαλαρά, ακόμη και «ανόητα» πράγματα, όπως οι ίδιοι λένε χαρακτηριστικά. Από τη μελέτη των περιπτώσεων προκύπτει ότι, ενώ για τους περισσότερους άνδρες (46) ο επαγγελματικός χρόνος μειώνει τον οικογενειακό, στις αργίες δεν αφιερώνουν τον απαραίτητο χρόνο στα παιδιά τους. Μόνο 11 πατέρες αφιερώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους στο να παρέχουν στα παιδιά τους αυτά που χρειάζονται, ενώ 19 παραδέχονται πως δεν το κάνουν αυτό καθόλου.

Όλοι οι άνδρες δηλώνουν ότι γνωρίζουν τη νομοθεσία σχετικά με τα δικαιώματα τους ως πατέρες και 42 θεωρούν ότι η εργοδοσία τους διευκολύνει στο ρόλο τους ως πατέρες. Παρόλα αυτά, πολύ λίγοι μπόρεσαν να εξηγήσουν με ποιο τρόπο συμβαίνει αυτό, αφού οι περισσότεροι παραδέχονται ότι το ζήτημα δεν τους απασχολεί.

Οι περισσότεροι πιστεύουν ότι η σύζυγός τους έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τους ίδιους (42) και όλοι -εκτός από τρεις- θεωρούν ότι οι σύζυγοι-μητέρες αξιοποιούν το χρόνο με τα παιδιά τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για εκείνα.

Οι απαντήσεις στην ερμηνεία και σημασία της λέξης «πατέρας» οδηγεί σε ποικίλα συμπεράσματα. Οι περισσότεροι θεωρούν ότι παραδοσιακά σημαίνει *ευθύνη* (26) και *εξουσία, σεβασμό, αναγνώριση* (25). Πολλοί ταυτίζουν τον πατρικό ρόλο με την *αναγκαιότητα λήψης αποφάσεων* (17), την *ασφάλεια*, τη *στήριξη* και τη *σταθερότητα* (8+15). Πρόκειται για παραδοσιακές σημασίες της πατρότητας. Άλλοι αναφέρονται στις *αναμνήσεις που συνδέονται με την εικόνα του πατέρα τους στην παιδική ηλικία τους* (9 μιλούν για τη «σοφία» του πατέρα τους και άλλοι 9 αναφέρονται στον *αλκοολισμό, το φόβο και τη βία που γνώρισαν όταν ήταν παιδιά*).

Η πατρότητα συνδέεται με τα εξής:

- οικογένεια, σπίτι (5)
- αγάπη (2)
- αρρώστια (1)
- ψυχρότητα, απόσταση (4)
- διασκέδαση, διακοπές (2)
- αφιέρωση χρόνου (1)
- φροντίδα (2)

Οι παραπάνω απαντήσεις εκτιμούμε ότι σχετίζονται με το βίωμα της φυσικής ή ψυχολογικής απουσίας του πατέρα στην παιδική τους ηλικία και όχι, όπως άλλωστε επιτρέπουν τα αποτελέσματα της έρευνας να συμπεράνουμε, σε προσωπικές εκτιμήσεις ή αυτοχαρακτηρισμούς.

Οι απαντήσεις στην ερμηνεία και σημασία της λέξης «μητέρα» δεν παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλότητα. Οι περισσότεροι θεωρούν ότι η μητέρα παρέχει *σιγουριά, ηρεμία* (31), *φροντίδα* (21), *στοργή, οικογενειακή γαλήνη* (21) και *αγάπη* (19). Πολλές ήταν οι απαντήσεις που περιγράφουν τη μητέρα ως «κουρασμένη», «εξουθενωμένη» (8)

και «αγχωμένη» (7). Είναι, μάλλον, εμφανείς οι συνέπειες των διπλών υποχρεώσεων των γυναικών ως επαγγελματίες και ως μητέρες.

Στην ερώτηση «τι έμαθαν μεγαλώνοντας ως αγόρια», 21 άνδρες απάντησαν ότι έμαθαν να είναι *υπεύθυνοι, ανεξάρτητοι, με κουράγιο και δύναμη* (γνωρίσματα που είναι συνδεδεμένα με την ευθύνη στη συμπεριφορά και στις αποφάσεις τους), 24 απάντησαν ότι έμαθαν να είναι *ειλικρινείς, τίμιοι και καλοί άνθρωποι* (γνωρίσματα προσωπικότητας). Σημαντικό είναι το φαινόμενο ότι πολλοί δυσκολεύτηκαν να απαντήσουν, ενώ ένας εξέφρασε θλίψη και δυσαρέσκεια εναντίον του πατέρα του, λέγοντας ότι έμαθε πως έπρεπε με κάθε τρόπο να διαφέρει από εκείνον.

Στην ερώτηση «νομίζετε ότι διαφέρετε από το δικό σας πατέρα και, αν ναι, σε τι διαφέρετε», τα αποτελέσματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι πατέρες των περισσότερων δεν εκπλήρωναν το ρόλο του με σωστό τρόπο. 38 άνδρες διακρίνουν σημαντικές διαφορές με τον πατέρα τους. Οι διαφορές είναι οι εξής:

- Είμαι λιγότερο επικριτικός από τον πατέρα μου
- Συζητώ με τα παιδιά μου
- Αντίθετα με τον πατέρα μου, η οικογένεια είναι προτεραιότητα για μένα
- Αγαπώ τα παιδιά μου
- Δίνω στα παιδιά μου την ευκαιρία να κάνουν επιλογές
- Δεν ασκώ σωματική βία
- Είμαι γενναίος, είμαι δυνατός

Σύμφωνα με τα δεδομένα προκύπτει μια ταξινόμηση των πατρικών ρόλων σε τρεις κατηγορίες:

- A) Ο πατέρας ως προστάτης
- B) Ο πατέρας ως δάσκαλος-καθοδηγητής
- Γ) Ο πατέρας ως συνεργάτης

A) Ο πατέρας καθοδηγητής

Οι περισσότεροι άνδρες που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία θεωρούν τους εαυτούς τους καλούς πατέρες (45). Σχεδόν όλοι έχουν αναλάβει την καθοδήγηση των παιδιών σχετικά με το τι είναι καλό και τι κακό (54) και συμβουλεύουν τα παιδιά τους

όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα (51). 47 από τους πατέρες είναι πεπεισμένοι για την αναγκαιότητα να βρίσκονται δίπλα στα παιδιά τους, όταν τους χρειάζονται, και να δίνουν λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Όμως, στην ερώτηση «αν βοηθούν τα παιδιά τους στα μαθήματα (δουλειά ρουτίνας)», οι θετικές απαντήσεις ήταν πολύ λιγότερες (36).

Β) Ο στοργικός πατέρας

Σχεδόν όλοι πιστεύουν ότι λένε στα παιδιά τους πόσο τα αγαπούν (50) και βρίσκονται δίπλα τους όταν και όποτε τους χρειάζονται (49). Μόνο 12 απάντησαν ότι θεωρούν ότι τα παιδιά τους αισθάνονται ότι είναι απόντες. Έχουν, επίσης, βρει σχεδόν όλοι μια ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής (51). Σχεδόν το 1/3 θεωρεί ότι έχει την κύρια οικονομική ευθύνη της οικογένειας, ενώ 12 δεν μπορούσαν να δώσουν σαφή απάντηση.

Γ) Ο πατέρας-φίλος

Σχεδόν όλοι οι πατέρες συνοδεύουν τα παιδιά τους σε δραστηριότητες εκτός σπιτιού (51) και αισθάνονται χαρά όταν ξοδεύουν χρόνο με τα παιδιά τους (52), παρόλο που το αίσθημα της χαλάρωσης και της άνεσης συνοδεύει μόνο τους 22. Επίσης, οι περισσότεροι παίζουν με τα παιδιά τους (49), αλλά κοινές αθλητικές δραστηριότητες έχουν μόνο 14 (γενικότερα οι Πολωνοί δεν ασχολούνται με τον αθλητισμό). Παρόλο που δεν τους εκνευρίζουν τα παιδιά τους (43), κάποιοι δηλώνουν κούραση εξαιτίας τους (19), ενώ 11 δεν εξουθενώνονται ποτέ από τα παιδιά τους. Τέλος, μόνο 16 αισθάνονται ενοχές που δεν ξοδεύουν αρκετό χρόνο με τα παιδιά τους, σε αντίθεση με 13 που έχουν ακριβώς την αντίθετη γνώμη, και 27 οι οποίοι δεν τάσσονται απόλυτα με τίποτα από τα παραπάνω.

Παρόλο που η ομάδα των ανδρών-πατέρων δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές στην ηλικία, στη μόρφωση και το επίπεδο ζωής, οι απόψεις τους διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον πατρικό ρόλο και διαχειρίζονται τις οικογενειακές υποχρεώσεις. Αυτό το γεγονός προκύπτει με σαφήνεια στις 3 μελέτες περιπτώσεων που έγιναν στο πλαίσιο της έρευνας.

2.4. Μελέτη περιπτώσεων

Οι πατέρες των τριών περιπτώσεων έχουν την ίδια περίπου ηλικία. Ο ένας έχει

τρία παιδιά, ο άλλος δύο και ο τρίτος ένα μικρότερης ηλικίας. Και οι τρεις εργάζονται σε μεγάλες πόλεις και οι σύζυγοί τους είναι εργαζόμενες. Ο ένας είναι δάσκαλος με αρκετές ώρες εργασίας την ημέρα, ο άλλος ιδιοκτήτης κατασκευαστικής εταιρίας με πάνω από 10 ώρες εργασίας ημερησίως, κυρίως στο σπίτι, και ο τρίτος είναι στέλεχος πληροφορικής με το νόμιμο ωράριο εργασίας καθημερινά.

Παρόλο που το προφίλ τους παρουσιάζει ομοιογένεια ως προς την ηλικία, την εκπαίδευση, τον τρόπο ζωής, τις επαγγελματικές υποχρεώσεις και την οικονομική κατάσταση, διαφέρουν πάρα πολύ στις αντιλήψεις και τις στάσεις που υιοθετούν ως προς τα εξής:

- την εκπλήρωση των πατρικών και οικογενειακών τους υποχρεώσεων,
- τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την πατρότητα,
- τις επιθυμίες και τη διάθεση του ελεύθερου χρόνου τους,
- την αντιμετώπιση της συζύγου τους,
- τη γνώμη τους για τις ευχάριστες και δυσάρεστες στιγμές στο σπίτι,
- τη στάση τους απέναντι στην κατανομή των οικογενειακών υποχρεώσεων,
- την αυτοαξιολόγηση και την αυτοεκτίμηση τους ως εργαζόμενοι, πατέρες και σύζυγοι

Και στις τρεις περιπτώσεις η μελέτη αναδεικνύει, με μικρές αποκλίσεις, μια παραδοσιακή δομή της οικογένειας, καθώς και των γονεϊκών ρόλων και θέσεων.

Η μία οικογένεια αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα στο οποίο ο πατέρας κατέχει προνομιακή θέση. Έχει αρκετό προσωπικό ελεύθερο χρόνο, τον οποίο αφιερώνει στα χόμπι του και δε συμμετέχει στην ανατροφή του παιδιού, επειδή, καθώς τονίζει ο ίδιος, «το παιδί είναι ακόμα πάρα πολύ μικρό».

Η δεύτερη οικογένεια είναι η κατεξοχήν παραδοσιακή οικογένεια, όπου ο πατέρας «φέρνει το ψωμί στο σπίτι», απαιτεί τη διατήρηση του σπιτιού καθαρού και την πειθαρχία της οικογένειάς του. Θεωρεί τη μητέρα των παιδιών υπεύθυνη, κυρίως, για το μαγείρεμα, την καθαριότητα και τη φροντίδα των παιδιών.

Η τρίτη οικογένεια εμφανίζει ενδείξεις μιας λιγότερο παραδοσιακής δομής. Ο πατέρας εκδηλώνει ενοχές και τύψεις, επειδή δεν ασχολείται με τα παιδιά και την οικογένεια του όσο θα ήθελε. Ωστόσο, δεν κάνει κάτι για αυτό, δηλώνοντας ότι «δυστυχώς δεν έχει χρόνο ούτε για τον εαυτό του».

2.5. Συμπερασματικά

Τα αποτελέσματα της έρευνας, ειδικά όσον αφορά στην αυτοαξιολόγηση του πατρικού ρόλου, δείχνουν ότι οι περισσότεροι εκτιμούν ότι ικανοποιούν τις κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους σε μεγάλο βαθμό και ότι συμμετέχουν αρκετά στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Η ενδελεχής, όμως, ανάλυση και μελέτη δίνει τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στις εκτιμήσεις των ίδιων των ανδρών-πατέρων για τις πατρικές και οικογενειακές υποχρεώσεις και τις πραγματικές στάσεις και πρακτικές που υιοθετούν.

Βέβαια, χαρακτηρίζοντας συχνά το δικό τους πατέρα «απόντα», θεωρούν ότι οι ίδιοι συμμετέχουν και είναι παρόντες στην οικογένειά τους. Έχει ενδιαφέρον να επισημάνουμε την εξής αντίφαση: από τη μια πλευρά, κατηγορούν τον εαυτό τους, επειδή δεν αφιερώνουν αρκετό χρόνο («όσο πρέπει και χρειάζεται») στην οικογένεια τους και, από την άλλη, τον δικαιολογούν, αφού δεν έχουν χρόνο λόγω των επαγγελματικών τους υποχρεώσεων. Θεωρούν αυτή την κατάσταση «αναπόφευκτη», αφού αυτοί έχουν αναλάβει την οικονομική ευθύνη για την οικογένεια. Εκτιμούν, επίσης, ότι υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στην επαγγελματική και οικογενειακή ζωή, εφόσον οι μητέρες, που έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο, μπορούν και πρέπει να τον αφιερώνουν στα παιδιά και το σπίτι.

Τελικά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα στερεότυπα των δύο φύλων όσον αφορά στους γονεϊκούς ρόλους είναι ακόμη βαθιά ριζωμένα στις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές των Πολωνών, παρόλο που είναι εμφανές ότι οι εθνικές και διεθνείς κοινωνικοπολιτικές αλλαγές πιέζουν για την αναγκαιότητα σημαντικών αλλαγών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Berry, J.O. and Rao, J.M. (1997). Balancing employment and fatherhood: A systems perspective. *Journal of Family Issues*, 18(4), 386-402.

Blankenhorn, D., (1995). *Father-less America*, New York: Basic Books.

Caberra, N.J., Tamis-LeMonda, C.S., Bradley, R.H., Hofferth, S., and Lamb, M.E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century. *Child Development*, 71, 127-136.)

Coltrane, S., Masako I-K., Men's Housework: A life course perspective, *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 54, No 1, (Feb., 1992), 43-57.

De Singly, F., (1996). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, Σαββάλας.

Dick, G.L. (2004). The Fatherhood scale. *Research on Social Work Practice*, 14(2), 80-92.

Huttunen, J. *Possibilities and challenges, Men's reconciliation of Work and Family, Life*, Conference Report, Copenhagen, 2006.

Javeau, C., (1996). *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο. Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.

Κατσιλλης, I.M. (1997). *Περιγραφική Στατιστική Εφαρμοσμένη στις Κοινωνικές Επιστήμες και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Kerlinger, F. (1970). *Foundations of Behavioral Research*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Κογκίδου, Δ., (1995), *Μονογονεϊκές οικογένειες. Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική*, Νέα Σύνορα-Α.Α.Λιβάνη.

Κορωναίου, Α., (1996), *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου*, Νήσος.

Κορωναίου, Α., (2002), *Εγχειρίδιο για τη γυναικεία απασχόληση*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Lamb, M.E. (1987). Introductions: The emergent American father. In M.E. Lamp (Ed.), *The Father's role: Cross-cultural perspective* (pp. 3-25). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Lamb, M.E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29, 23-42.

Μακράκης, Β.Σ. (1997). *Ανάλυση Δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη χρήση του SPSS*. Αθήνα: Gutenberg.

Μαράτου-Αλιπράντη, Λ., (1995), *Η οικογένεια στην Αθήνα: οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).

Marks, L., & Palkovitz, R., (2004). American fatherhood types: the good, the bad, and the un-interested. *Fathering 2* (2), 113-129.

Marsiglio, W., (1998). *Procreative man*, New York University Press.

Palkovitz, R., (2002). *Involved fathering and men's adult development: Provisional balances*, Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ρούσσο, Π.Λ., & Τσαούσης, Γ. (2002). *Στατιστική εφαρμοσμένη στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Συμεωνίδου, Χ., κ.ά. (2000). *Επιθυμητό και πραγματικό μέγεθος οικογένειας. Γεγονότα του κύκλου ζωής. Μια διαχρονική προσέγγιση: 1983-1997*, ΕΚΚΕ.

Valdimarsdottir, F.R. (2006). *Nordic experiences with parental leave and its impact on equality between women and men*, Nordic Council of Ministers, Copenhagen.

Οδηγός Καλών Πρακτικών Για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής, Μάιος, 2005, Κοινοτική Πρωτοβουλία Equal.

6^η Εθνική Έκθεση της Ελλάδας 2001-2004, Προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών, ΥΠΕΣΔΔΑ, ΓΓΙ, Ιούνιος 2005.

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

Beckett, K. (1987). The negotiation of fatherhood. In C. Lewis & M. O'Brien (Eds.), *Reassessing fatherhood: New observations on fathers and the modern family* (pp. 74-90). London: Sage.

Bernstein, B. (1971). *Class, Codes and Control, Vol. 1*. London: Routledge and Kegan Paul.

Brandth, B. & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre: Maskulinitet, arbeid, velferdsstat* (Flexible Fathers: Masculinity, Work, Welfare State). Oslo: Universitetsforlaget.

Brod, H. and Kaufman, M. (eds.) (1994), *Theorizing Masculinities*, Thousand Oaks, Sage.

Connell, R.W. (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*, Cambridge, Polity Press.

Connell, R.W. (1985). "Theorising gender", in *Sociology*, Vol.19(2), May, 260-272.

Day, R., Lamb, M. E. (2004), *Conceptualizing and measuring father involvement*, Mahway, NJ: Erlbaum.

Gillis, John R. (2000). "Marginalization of Fatherhood in Western Countries", in *Childhood*, Vol. 7:2, Sage Publications, 225-237.

Griswold, M. (1993). *Fatherhood in America: A history*. New York: Basic Books.

Haas, L. (1993). Nurturing fathers and working mothers: Changing gender roles in Sweden. In J.C. Hood (Ed.), *Men, work and the family* (pp. 238-261). London: Sage.

Hawkins, A.J., Bradford, K.P., Palkovitz, R., Christiansen, S.L., Day, R.D., & Call, V.R. (2002). The inventory of father involvement: A pilot study of a new measure of father involvement. *Journal of Men's Studies*, 10, 183-196.

Hobson, B & Morgan, D (2002). 'Introduction: Making Men into Fathers', in B. Hobson (ed.) (2002) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, pp. 1-21. Cambridge: Cambridge University Press.

La Rossa, R. (1997). *The modernization of fatherhood*. Chicago: University of Chicago Press.

Lewis, C. & O'Brian, M. (1987). *Reassessing Fatherhood*, London: Sage.

Lupton, D., & Barclay, L, (1997). *Constructing fatherhood: Discourses and experiences*. London: Sage.

Marsiglio, W. (Ed.). (1995). *Fatherhood: Contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Miller, J., & Garrison, H.H. (1982). Sex roles: The division of labor at home and in the workplace. *Annual Review of Sociology*, 8, 237-262.

Μουσοῦρου, Α.Μ. (1998). *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας* Αθήνα: Gutenberg.

O'Brien, M. & Shemilt, I. (2003). *Working Fathers: Earning and Caring*. London: Equal Opportunities Commission.

Osherson, S. (2006). *Reassessing Fatherhood: New Observations on Fathers and the Modern Family*. American Psychological Association.

Palkovitz, R. (1997). Reconstructing "involvement": Expanding conceptualizations of men's caring in contemporary families. In A.J. Hawkins & D. Dollahite (Eds.), *Generative fathering: Beyond deficit models* (pp. 200-216). London: Sage.

Parke, R.D. (1996). *Fatherhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rane, T.R., & McBride, B.A. (2000). Identity theory as a guide to understanding fathers' involvement with their children. *Journal of family issues*, 2, 347-366.

Simmel, G. (1998). «On the Sociology of the family», in *Theory, Culture & Society*, Vol.15, 3-4, pp. 283-293.

Warin, J., Solomon, Y., Lewis, C. & Langford, W. (1999). *Fathers, Work and Family Life*. London: Family Policy Studies Centre.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

--	--	--

Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι να διερευνήσει το μεταβαλλόμενο ρόλο των αντρών στην επαγγελματική και οικογενειακή ζωή. Πιο συγκεκριμένα, θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθούν οι φανερές και κρυφές συμπεριφορές που επηρεάζουν την αυτοαντίληψη, τις προσδοκίες, τις φιλοδοξίες και τις επιλογές των ανδρών στο ρόλο τους ως πατέρες.

Πείτε την άποψή σας και προσπαθήστε να είστε όσο πιο ειλικρινείς μπορείτε.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι απλή και δεν υπερβαίνει τα 20 λεπτά της ώρας. Παρακαλούμε βεβαιωθείτε ότι έχετε απαντήσει σε **ΟΛΕΣ** τις ερωτήσεις. **Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις.** Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η **ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΑΣ** άποψη.

Οι πληροφορίες που θα δώσετε θα χρησιμοποιηθούν για καθαρά ερευνητικούς σκοπούς. Τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και έτσι δε χρειάζεται να γράψετε πουθενά το όνομά σας.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας

Δημογραφικές Πληροφορίες

Ηλικία:

Οικογενειακή κατάσταση: (Παρακαλούμε σημειώστε "V" στο κατάλληλο κουτάκι)

☐	Έγγαμος (Σε πρώτο γάμο)	☐
☐	Ξαναπαντρεμένος (Σε δεύτερο/τρίτο γάμο)	☐
☐	Διαζευγμένος-Σε διάσταση	☐
☐	Χήρος	☐

Αριθμός παιδιών:

1° παιδί 2° παιδί 3° παιδί 4° παιδί

Παρακαλούμε σημειώστε τις ηλικίες των παιδιών σας:

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

1° παιδί 2° παιδί 3° παιδί 4° παιδί

Παρακαλούμε σημειώστε το φύλο των παιδιών σας:

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

Μορφωτικό επίπεδο: (Παρακαλούμε σημειώστε "V" στο κατάλληλο κουτάκι για καθεμιά από τις παρακάτω περιπτώσεις μορφωτικού επιπέδου που αντιστοιχούν στη δική σας και της συζύγου/συντρόφου σας)

	ΔΙΚΟ ΣΑΣ	ΣΥΖΥΓΟΥ/ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ
Απόφοιτος/-η δημοτικού	☐	☐
Απολυτήριο γυμνασίου	☐	☐
Απολυτήριο λυκείου	☐	☐
Απόφοιτος/-η Τεχνικής/ Επαγγελματικής εκπαίδευσης	☐	☐
Απόφοιτος/-η Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ)	☐	☐

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΩΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Απόφοιτος/-η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ)		
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα		
Διδακτορικό Δίπλωμα		

Αναφέρατε το επάγγελμά σας:

Αναφέρατε το επάγγελμα της συζύγου/συντρόφου
σας:

Φορέας Εργασίας:

Δημόσιος

Ιδιωτικός

Εργασιακή θέση: (Παρακαλούμε σημειώστε τη θέση που κατέχετε στην εργασία σας)

.....

Αναφέρατε την πόλη ή την περιοχή στην οποία κατοικείτε:

Αναφέρατε την πόλη ή την περιοχή στην οποία εργάζεστε:

Πόση ώρα χρειάζεστε καθημερινά να πάτε από το σπίτι στη δουλειά σας
και να επιστρέψετε;

Ταξιδεύετε συχνά για επαγγελματικούς λόγους;

Ναι

Όχι

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΣΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Ασχολείστε με τις επαγγελματικές υποχρεώσεις όταν βρίσκεστε στο σπίτι;

Ναι

Όχι

Έχετε προσωπικό ελεύθερο χρόνο;

Ναι

Όχι

Με τι συνήθως ασχολείστε στη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου σας;

.....
.....
.....

Ποιες οικιακές εργασίες κάνετε ΣΥΝΗΘΩΣ; (Παρακαλούμε σημειώστε "V" στην εργασία που κάνετε συχνότερα)

Εξωτερικές δουλειές (ψώνια, πληρωμή λογαριασμών, κ.τ.λ.)	
Εσωτερικές δουλειές (μαγείρεμα, καθαριότητα, πλύσιμο πιάτων, κ.τ.λ.)	
Μετακινήσεις των παιδιών σας	
Κάτι άλλο (παρακαλούμε αναφέρατε την άλλη εργασία):	

Ποιος έχει την κύρια ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών σας; (Σημειώστε "V" στο κατάλληλο κουτάκι)

Εγώ	
Η σύζυγός/σύντροφός μου	
Και οι δύο	
Άλλο πρόσωπο (παρακαλούμε σημειώστε το πρόσωπο):	

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Ποιος επισκέπτεται συνήθως το σχολείο για να ενημερωθεί για την πρόοδο των παιδιών σας; (Σημειώστε "V" στο κατάλληλο κουτάκι)

Εγώ	☐
Η σύζυγός/σύντροφός μου	☐
Άλλο πρόσωπο (παρακαλούμε σημειώστε το πρόσωπο):	☐

Ποιος συνοδεύει συνήθως τα παιδιά στο γιατρό; (Σημειώστε "V" στο κατάλληλο κουτάκι)

Εγώ	☐
Η σύζυγός/σύντροφός μου	☐
Άλλο πρόσωπο (παρακαλούμε σημειώστε το πρόσωπο):	☐

Σας συμβαίνει το μυαλό σας να βρίσκετε στα παιδιά σας ενώ εργάζεστε;

Ναι

Όχι

☐
☐

Νιώθετε ότι η επαγγελματική σας απασχόληση είναι σε σύγκρουση με το ρόλο σας ως πατέρα;

Ναι

Όχι

☐
☐

Τι σας αγχώνει περισσότερο όταν είστε στο σπίτι; .....

Ποιες είναι για εσάς οι πιο ευχάριστες στιγμές στο σπίτι; .....

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Τι σας εμποδίζει ΚΥΡΙΩΣ να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο στην οικογένειά σας; (Σημειώστε "V" στο κατάλληλο κουτάκι)

Ο χρόνος εργασίας	☐
Ο χρόνος μετακινήσεων	☐
Ταξίδια για επαγγελματικούς λόγους:	☐
Κάτι άλλο(σημειώστε τι είναι αυτό):	☐

Τι σας ευχαριστεί περισσότερο να κάνετε με τα παιδιά σας;.....
.....
.....

Εσείς προσωπικά κάνετε χρήση άδειας εργασίας για ανάγκες (σχολικές, ιατρικές, κ.ά.) των παιδιών σας;

Ποτέ	☐
Σπάνια	☐
Μερικές φορές	☐
Συχνά	☐

Γνωρίζετε τα δικαιώματά σας σε ό,τι αφορά τις γονικές άδειες;

Ναι	☐
Όχι	☐

Ο φορέας στον οποίο εργάζεστε σας διευκολύνει να ανταποκριθείτε στις οικογενειακές σας υποχρεώσεις;

Ναι	☐
Όχι	☐

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Αν ναι, με ποιο τρόπο σάς διευκολύνει; .....

Ποιος έχει, κατά τη γνώμη σας, περισσότερο ελεύθερο χρόνο;

Εγώ

Η σύζυγός/σύντροφός μου

Θεωρείτε ότι η σύζυγός/σύντροφός σας σάς αφήνει το πεδίο ελεύθερο για να ασχοληθείτε με τα παιδιά σας, όπως εσείς θέλετε;

Ναι

Όχι

Δεν απαντώ

Γράψτε 3 πράγματα που σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη «πατέρας»:

.....

.....

.....

Γράψτε 3 πράγματα που σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη «μητέρα»:

.....

.....

.....

Παρακαλούμε συμπληρώστε την παρακάτω φράση:

Μεγαλώνοντας ως αγόρι έμαθα ότι πρέπει να.....

.....

.....

Νομίζετε ότι διαφέρετε από το δικό σας πατέρα; Αν ναι, σε τι;.....

.....

.....

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ-ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τα παρακάτω: (Παρακαλούμε κυκλώστε τον κατάλληλο αριθμό για καθένα από τα παρακάτω)

	Διαφωνώ		Συμφωνώ		
	απόλυτα		απόλυτα		
Βοηθάω τα παιδιά μου να προετοιμάσουν τα μαθήματά τους	1	2	3	4	5
Συνοδεύω τα παιδιά μου στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες	1	2	3	4	5
Παίζω με τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Νιώθω πολύ κοντά στα προβλήματα των παιδιών μου	1	2	3	4	5
Νιώθω ενοχές που δεν ασχολούμαι όσο θα ήθελα με τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Είμαι σίγουρος ότι προσφέρω στα παιδιά μου αυτά που χρειάζονται	1	2	3	4	5
Έχω την κύρια οικονομική ευθύνη για τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Νιώθω κουρασμένος εξαιτίας των παιδιών μου	1	2	3	4	5
Πιστεύω ότι είμαι καλός πατέρας	1	2	3	4	5
Μαθαίνω στα παιδιά μου τι είναι σωστό και τι είναι λάθος	1	2	3	4	5
Έχω αθλητικές δραστηριότητες με τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Εκνευρίζομαι με τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Συζητώ με τα παιδιά μου για τα προβλήματά τους	1	2	3	4	5
Νιώθω όμορφα όταν είμαι με τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Είμαι παρών όταν με χρειάζονται τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Τα παιδιά μου παραπονούνται ότι δε με βλέπουν όσο θα ήθελαν	1	2	3	4	5
Λέω συχνά στα παιδιά μου πόσο τα αγαπώ	1	2	3	4	5
Νιώθω ότι υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στο ρόλο μου ως πατέρας και ως επαγγελματίας	1	2	3	4	5
Παρεμβαίνω και δίνω λύσεις σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά μου	1	2	3	4	5
Απολαμβάνω το χρόνο που περνάω με τα παιδιά μου	1	2	3	4	5

